

MONITOR POLSKI

DZIENNIK URZĘDOWY RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

Warszawa, dnia 27 lutego 2019 r.

Poz. 214

UCHWAŁA NR 11 RADY MINISTRÓW

z dnia 31 stycznia 2019 r.

zmieniająca uchwałę w sprawie przyjęcia programu pod nazwą „Krajowy Program Rozwoju Ekonomii Społecznej”

Na podstawie art. 15 ust. 1 ustawy z dnia 6 grudnia 2006 r. o zasadach prowadzenia polityki rozwoju (Dz. U. z 2018 r. poz. 1307 i 1669) Rada Ministrów uchwala, co następuje:

§ 1. W uchwale nr 164 Rady Ministrów z dnia 12 sierpnia 2014 r. w sprawie przyjęcia programu pod nazwą „Krajowy Program Rozwoju Ekonomii Społecznej” (M.P. poz. 811) wprowadza się następujące zmiany:

- 1) w tytule oraz w § 1 uchwały wyrazy „Krajowy Program Rozwoju Ekonomii Społecznej” zastępuje się wyrazami „Krajowy Program Rozwoju Ekonomii Społecznej do 2023 roku. Ekonomia Solidarności Społecznej”;
- 2) załącznik do uchwały otrzymuje brzmienie określone w załączniku do niniejszej uchwały.

§ 2. Uchwała wchodzi w życie z dniem następującym po dniu ogłoszenia.

Prezes Rady Ministrów: *M. Morawiecki*

Załącznik do uchwały nr 11 Rady Ministrów
z dnia 31 stycznia 2019 r. (poz. 214)

Ministerstwo Rodziny,
Pracy i Polityki Społecznej

Krajowy Program Rozwoju Ekonomii Społecznej do 2023 roku.

Ekonomia Solidarności Społecznej

Warszawa 2019

Spis treści

Spis treści	3
Wykaz skrótów	4
Wstęp	5
Rozdział I. Podstawy interwencji	9
Rozdział II. Cele i rezultaty programu	18
Rozdział III. Kierunki interwencji publicznej – obszary i priorytety	24
Obszar I. Solidarna wspólnota lokalna	26
Obszar II. Solidarny rynek pracy	35
Obszar III. Konkurencyjna przedsiębiorczość społeczna	44
Obszar IV. Solidarne społeczeństwo	51
Rozdział IV. Podstawowe założenia systemu realizacji	57
Rozdział V. Monitorowanie i wskaźniki	75
Rozdział VI. Wyzwania dla Ekonomii Społecznej i Solidarnej do 2030 roku	77
Załącznik. Diagnoza ekonomii społecznej i solidarnej	80

Wykaz skrótów

AKSES – system akredytacji i standardów działania instytucji wsparcia ekonomii społecznej
BGK – Bank Gospodarstwa Krajowego
CIS – Centrum Integracji Społecznej
EFRR – Europejski Fundusz Rozwoju Regionalnego
EFS – Europejski Fundusz Społeczny
EMES – Europejska Sieć Badawcza, zajmująca się głównie problematyką III sektora
GUS – Główny Urząd Statystyczny
JST – jednostka samorządu terytorialnego
KIS – Klub Integracji Społecznej
KKRES – Krajowy Komitet Rozwoju Ekonomii Społecznej
KPRES – Krajowy Program Rozwoju Ekonomii Społecznej do 2023 roku. Ekonomia Solidarności Społecznej
KRS – Krajowy Rejestr Sądowy
LGD – Lokalna Grupa Działania
MIR – Ministerstwo Inwestycji i Rozwoju
MRPiPS – Ministerstwo Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej
MS – Ministerstwo Sprawiedliwości
MŚP – sektor mikro-, małych i średnich przedsiębiorstw
NGO (ang. *non-governmental organization*) – organizacja pozarządowa
OPS – Ośrodek Pomocy Społecznej
OWES – Ośrodek Wsparcia Ekonomii Społecznej
UZP – Urząd Zamówień Publicznych
PCPR – Powiatowe Centrum Pomocy Rodzinie
PES – podmiot ekonomii społecznej
PFRON – Państwowy Fundusz Rehabilitacji Osób Niepełnosprawnych
PKB – Produkt Krajowy Brutto
PO – Program Operacyjny
PO KL – Program Operacyjny Kapitał Ludzki 2007–2013
PO WER – Program Operacyjny Wiedza Edukacja Rozwój 2014–2020
PROW – Program Rozwoju Obszarów Wiejskich
PS – przedsiębiorstwo społeczne
PUP – Powiatowy Urząd Pracy
PZP – Prawo zamówień publicznych
RIO – Regionalna Izba Obrachunkowa
RKR ES – Regionalny Komitet Rozwoju Ekonomii Społecznej
ROPS – Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej
RPO – Regionalny Program Operacyjny
SIWZ – Specyfikacja Istotnych Warunków Zamówienia
SOR – Strategia na rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju
TBS – Towarzystwo Budownictwa Społecznego
UE – Unia Europejska
UZP – Urząd Zamówień Publicznych
WTZ – Warsztaty Terapii Zajęciowej
WUP – Wojewódzki Urząd Pracy
ZAZ – Zakład Aktywności Zawodowej
ZIT – Zintegrowane Inwestycje Terytorialne
ZPCh – Zakład Pracy Chronionej
ZUS – Zakład Ubezpieczeń Społecznych

Wstęp

Krajowy Program Rozwoju Ekonomii Społecznej. Ekonomia Solidarności Społecznej stanowi program rozwoju w rozumieniu art. 15 ust. 4 pkt 2 ustawy z dnia 6 grudnia 2006 r. o zasadach prowadzenia polityki rozwoju (Dz. U. z 2018 r. poz. 1307, z późn. zm.) i jest dokumentem o charakterze operacyjno-wdrożeniowym, ustanowionym w celu realizacji średniookresowej strategii rozwoju kraju – Strategii na rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju, przyjętej uchwałą nr 8 Rady Ministrów z dnia 14 lutego 2017 r.¹⁾, oraz innych strategii rozwoju²⁾.

Dokument ten stanowi rozwinięcie i doprecyzowanie działań wynikających z Krajowego Programu Rozwoju Ekonomii Społecznej, przyjętego uchwałą nr 164 Rady Ministrów z dnia 12 sierpnia 2014 r. (M.P. poz. 811). Zgodnie z Umową Partnerstwa Rządu RP i Komisji Europejskiej jest to kluczowy dokument operacyjno-wdrożeniowy w zakresie Celu Tematycznego 9 „*Promowanie włączenia społecznego, walka z ubóstwem i wszelką dyskryminacją*”, stanowiący warunek ex ante realizacji działań w Polsce w tym obszarze.

Zmieniająca się sytuacja społeczno-gospodarcza oraz poprawa sytuacji na rynku pracy tworzy jednocześnie nowe wyzwania i wymaga nowego otwarcia w polityce publicznej. Stała się ona asumptem do istotnej zmiany programowej – przyjęcia zmienionej strategii średniookresowej – Strategii na rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju do roku 2020 oraz zmiany innych strategii średniookresowych. Dała również impuls do zmian w Umowie Partnerstwa w lipcu 2017 r.³⁾

Zgodnie ze Strategią na rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju rola ekonomii społecznej została podkreślona w:

- celu szczegółowym I *Trwały wzrost gospodarczy oparty coraz silniej o wiedzę, dane i doskonałość organizacyjną*, w obszarze: Małe i średnie przedsiębiorstwa, Nowe modele działania: wskazano na potrzebę wsparcia dla podmiotów ekonomii społecznej i solidarnej (spółdzielczej). Zapowiedziano tam w szczególności: „*przygotowanie rozwiązań prawnych ułatwiających ich bieżącą działalność, a także premiowanie tych form działania w przypadku realizacji usług zleczanych przez administrację rządową i samorządową. Przygotowany zostanie mechanizm zachęt podatkowych dla ich rozwoju oraz zwiększenia skali działalności*”;
- celu szczegółowym II *Rozwój społecznie wrażliwy i terytorialnie zrównoważony*, w obszarze: Spójność społeczna, Aktywna polityka prorodzinna, Poprawa dostępności do usług, w tym społecznych i zdrowotnych, Wsparcie grup zagrożonych ubóstwem i wykluczeniem oraz zapewnienie spójności działań na rzecz integracji społecznej, Rynek pracy wykorzystujący potencjał zasobów ludzkich dla rozwoju Polski. Zwrócono tam uwagę w szczególności na „*poprawę dostępności do usług, w tym społecznych i zdrowotnych; wsparcie grup zagrożonych ubóstwem i wykluczeniem oraz zapewnienie spójności działań na rzecz integracji społecznej*”.

W Strategii na rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju wskazano na potrzebę przygotowania i realizacji projektu strategicznego pod nazwą „*Ekonomia Solidarności Społecznej*”. Ekonomia społeczna jest sferą życia społeczno-gospodarczego, która pozostaje na pograniczu

¹⁾ Uchwała nr 8 Rady Ministrów z dnia 14 lutego 2017 r. w sprawie przyjęcia Strategii na rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju do roku 2020 (z perspektywą do 2030 r.) (M.P. poz. 260).

²⁾ W szczególności: Strategia Rozwoju Kapitału Społecznego, Strategia Rozwoju Kapitału Ludzkiego, Strategia Sprawne Państwo.

³⁾ Uchwała nr 114 Rady Ministrów z dnia 5 lipca 2017 r. w sprawie projektu zmiany Umowy Partnerstwa na lata 2014–2020 w zakresie niezbędnym do jego dostosowania do średniookresowej strategii rozwoju kraju.

sektora przedsiębiorczości oraz sektora organizacji pozarządowych, niedziałających w celu maksymalizacji zysku. Solidarnościowy wymiar ekonomii społecznej (ekonomia solidarna) realizowany jest przez te podmioty ekonomii społecznej, w szczególności przedsiębiorstwa społeczne, które w ramach swojej działalności przyjmują funkcje tworzenia miejsc pracy w celu aktywizacji oraz reintegracji zawodowej i społecznej osób zagrożonych wykluczeniem społecznym, świadczenia usług społecznych użyteczności publicznej oraz realizacji zadań publicznych w zakresie rozwoju lokalnego.

SOR określa także wyzwania i kierunki działań w zakresie rozwoju kapitału społecznego (obszar *Kapitał ludzki i społeczny*, kierunek interwencji *Rozwój kapitału społecznego*), w których realizację angażują się podmioty ekonomii społecznej i solidarnej. Jednocześnie zaplanowane w strategii zmiany w tym obszarze mają zasadniczy wpływ na postrzeganie i potencjał rozwoju sektora ekonomii społecznej i solidarnej. Do najważniejszych działań do realizacji w perspektywie do 2030 r. należy zaliczyć kształtowanie postaw, wartości i zachowań sprzyjających budowaniu wspólnoty, kooperacji, kreatywności, otwartości oraz komunikacji, jak również wzmacnianie postaw prospołecznych w procesie nauczania.

Niezależnie od krajowego kontekstu strategicznego, KPRES wpisuje się również w kierunek wytyczany na forum Unii Europejskiej w zakresie tworzenia warunków do promowania dobrobytu narodów państw członkowskich oraz przeciwdziałania wykluczeniu społecznemu. W szczególności zbieżność ta widoczna jest między rozwiązaniami zaproponowanymi w programie a zasadami Europejskiego Filaru Praw Socjalnych. Rola ekonomii społecznej i solidarnej związana jest w szczególności z zasadami dotyczącymi aktywnego wsparcia na rzecz zatrudnienia, integracji osób niepełnosprawnych oraz dostępu do podstawowych usług.

Przyjęte założenia powodują potrzebę redefinicji programów rozwoju, w tym Krajowego Programu Rozwoju Ekonomii Społecznej. Oznacza to nadanie nowego impulsu dla polityki publicznej w tym obszarze, prowadzącego do znaczącego zwiększenia efektywności działań na rzecz tworzenia miejsc pracy, reintegracji zawodowej i społecznej osób zagrożonych wykluczeniem społecznym, jak również rozwoju usług społecznych użyteczności publicznej i zadań publicznych w zakresie rozwoju lokalnego. Dzięki sprawozdaniom z realizacji Krajowego Programu Rozwoju Ekonomii Społecznej za okres sierpień 2014 – grudzień 2015⁴⁾ oraz za rok 2016 zidentyfikowano potrzeby korekt i zmian, zarówno w zakresie przedmiotowym, jak i w sferze realizacyjnej.

W szczególności propozycje zmian dotyczą:

- zredefiniowania pojęcia ekonomii społecznej przez nadanie mu szerszego znaczenia (zgodnie z europejskim podejściem) oraz wyodrębnienia w jej ramach pojęcia ekonomii solidarnej, której celem jest w szczególności tworzenie miejsc pracy oraz reintegracja zawodowa i społeczna osób zagrożonych wykluczeniem społecznym;
- przeglądu i aktualizacji działań KPRES, które wymagają przededefiniowania i doprecyzowania, w szczególności z uwagi na zmieniającą się sytuację na europejskim i krajowym rynku pracy;
- jasnego wyodrębnienia obszarów oddziaływania ekonomii solidarnej jako komplementarnych z przygotowywanymi działaniami w obszarze wspierania społeczeństwa obywatelskiego w ramach Narodowego Programu Wspierania Rozwoju Społeczeństwa Obywatelskiego;
- weryfikacji rezultatów oraz wskaźników przyjętych w dotychczasowej wersji KPRES.

⁴⁾ Sprawozdanie z realizacji Krajowego Programu Rozwoju Ekonomii Społecznej (KPRES) za okres sierpień 2014 – grudzień 2015, MRPiPS, Warszawa 2017.

Dokument, zgodnie z wymogami ustawy o zasadach prowadzenia polityki rozwoju, składa się z sześciu rozdziałów. W pierwszym rozdziale poruszone są zagadnienia definicyjne i diagnostyczne. W rozdziale drugim określono cel główny i cele szczegółowe programu, w szczególności w kontekście SOR. Rozdział trzeci zawiera kierunki interwencji pogrupowane w obszary i priorytety. W rozdziale czwartym określone zostały podstawowe założenia systemu realizacji programu. W rozdziale piątym wskazano sposób monitorowania realizacji. Rozdział szósty zawiera zestawienie wskaźników programu. Z uwagi na fakt, iż jest to aktualizacja i korekta dotychczasowego KPRES, nie przewidziano ponownego przeprowadzenia ewaluacji ex ante.

Dokument podlegał konsultacjom w ramach administracji rządowej, konsultacjom publicznym ze środowiskiem ekonomii społecznej, jak również jednostkami samorządu terytorialnego.

Prace nad programem

„Krajowy Program Rozwoju Ekonomii Społecznej. Ekonomia Solidarności Społecznej” został przygotowany przez Departament Ekonomii Społecznej i Solidarnej w Ministerstwie Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej, przy udziale członków Krajowego Komitetu Rozwoju Ekonomii Społecznej (w skład którego wchodzi przedstawiciele: organów administracji rządowej i samorządowej; podmiotów ekonomii społecznej i solidarnej; związków zawodowych; organizacji pracodawców; sektora bankowego i szkół wyższych). Z uwagi na znaczenie programu, intensywne prace nad przygotowaniem dokumentu obejmujące zarówno kwestie ogólne (formułowanie celów, wskaźników, obszarów), jak i dotyczące konkretnych działań toczyły się na forum grup tematycznych. Otwarty charakter tych prac, a także wiele cennych propozycji i konstruktywnych uwag, znalazło odzwierciedlenie w ostatecznym kształcie dokumentu, przekładając się jednocześnie na lepsze zrozumienie intencji, z których wynikała potrzeba aktualizacji KPRES.

KPRES jest dokumentem, w którym przedstawiono przede wszystkim plany i działania realizowane przez administrację rządową na szczeblu krajowym oraz kompleksową strukturę systemu wsparcia ekonomii społecznej na poziomie regionalnym, z uwzględnieniem roli innych przedstawicieli sektora administracji rządowej, a także jednostek samorządu terytorialnego i sektora ekonomii społecznej i solidarnej.

Wstępne wersje dokumentu oraz propozycje kluczowych zmian były również przedmiotem dyskusji i prac warsztatowych grup tematycznych, funkcjonujących w ramach realizacji zadań dotyczących koordynacji ekonomii społecznej realizowanych zarówno na poziomie krajowym, jak i regionalnym.

Pośrednio inspiracją dla zaproponowanych zmian były również doświadczenia wynikające z wdrażania i realizacji dotychczasowej wersji KPRES, szczególnie cenne okazały się te przywoływane przez podmioty ekonomii społecznej i solidarnej oraz organizacje i instytucje zajmujące się ich bezpośrednim wsparciem.

Po zakończeniu prac nad przygotowaniem dokumentu, KPRES podlegał szerokim konsultacjom publicznym. W proces ten angażowali się m.in. przedstawiciele samorządów, a także podmioty ekonomii społecznej, Ośrodki Wsparcia Ekonomii Społecznej, Krajowa Rada Spółdzielcza. Do opiniowania zaproszona została Komisja Wspólna Rządu i Samorządu Terytorialnego, a także inne ciała opiniotwórczo-doradcze, takie jak: Rada Działalności Pożytku Publicznego, Rada Zatrudnienia Socjalnego, Krajowa Rada Konsultacyjna do Spraw Osób Niepełnosprawnych, Rada Dialogu Społecznego, Rada Rynku Pracy, Rada do spraw Polityki Senioralnej. W celu lepszego zrozumienia potrzeb formułowanych w regionach zorganizowano cztery makroregionalne spotkania konsultacyjne, angażujące wielu regionalnych aktorów zaangażowanych we wspieranie ekonomii społecznej (np. instytucje zarządzające RPO). Uwagi do dokumentu można było również zgłaszać w trakcie spotkania ogólnopolskiego zorganizowanego w Warszawie. Wiele spośród zgłaszanych uwag zostało uwzględnionych lub miało wpływ na ostateczny kształt dokumentu. Jednocześnie charakter uwag wskazywał często na percepcję ekonomii społecznej jako instrumentu mogącego realnie wpłynąć na rozwiązywanie różnorodnych problemów społecznych.

Rozdział I.

Podstawy interwencji

Idee i wartości leżące u podstaw ekonomii społecznej, z powodzeniem funkcjonującej obecnie w wielu innych krajach⁵⁾, są również częścią polskiego dziedzictwa narodowego, społecznego i gospodarczego. To przede wszystkim na ziemiach polskich pozostających pod zaborem pruskim, austriackim i rosyjskim powstawały pierwsze formy przedsiębiorstw społecznych i spółdzielczych, organizacji kooperatywnych, wzajemnościowych i obywatelskich.

**Ekonomia społeczna
jako część polskiej
tradycji**

Za prekursora działań na polskich ziemiach należy uznać ks. Stanisława Staszica, twórcę Towarzystwa Rolniczego Hrubieszowskiego, działającego faktycznie od 1816 roku aż do likwidacji w 1952 roku. Za jego przykładem poszli inni działacze społecznej i spółdzielczej przedsiębiorczości, jak ks. Piotr Wawrzyniak, Edward Abramowski, ks. Wacław Bliziński, Stefan Żeromski, ks. Augustyn Szamarzewski, Stanisław Wojciechowski, Teodor Toeplitz, Franciszek Stefczyk, Jadwiga Dziubińska, Romuald Mielczarski, Maria Dąbrowska, Stefan Zbrożyna, Jan Wolski czy Stanisław Thugutt. W dwudziestoleciu międzywojennym w rozwój spółdzielczości na obszarach wiejskich oraz w działalność na rzecz podniesienia poziomu życia członków społeczności lokalnej zaangażowany był także Witold Pilecki. Polska ekonomia społeczna to nieodłączna część dziedzictwa narodowego i wspólnotowego oraz bogatej tradycji myśli i ruchów społecznych i ekonomicznych kraju.

Samo pojęcie ekonomii społecznej, mające wiele odniesień i definicji zarówno w wymiarze międzynarodowym, jak i do rodzimej praktyki, zostało dotąd wielokrotnie określone, w tym w Krajowym Programie Rozwoju Ekonomii Społecznej, ale też w innych dokumentach o charakterze programowym, jak również akademickim. Kategoria ta opisywana jest za pomocą cech wspólnych oraz zasad funkcjonowania identyfikujących różne podmioty funkcjonujące w obszarze ekonomii społecznej. Za takie zasady, wyróżniające podmioty ekonomii społecznej, uznaje się:

**Ekonomia społeczna
i ekonomia solidarna**

- nadrzędność celów społecznych nad celami ekonomicznymi;

⁵⁾ Regulacje dotyczące sfery ekonomii społecznej funkcjonują m.in. w następujących krajach:

- Francja (Ustawa krajowa o gospodarce społecznej i solidarnej);
- Włochy (np. Ustawa o przedsiębiorstwie społecznym);
- Rumunia (Ustawa o gospodarce społecznej);
- Słowenia (Ustawa o przedsiębiorczości społecznej);
- Hiszpania (np. Krajowa Ustawa o gospodarce społecznej).

Krajowe programy o kompleksowym charakterze, mające na celu rozwój ekonomii społecznej, zostały przyjęte m.in. przez:

- Bułgarię (Plan działania na rzecz ekonomii społecznej);
- Polskę (Krajowy Program Rozwoju Ekonomii Społecznej);
- Portugalię (Porozumienie krajowe między rządem a sektorem społecznym);
- Rumunię (Solidar – program wsparcia konsolidacji gospodarki społecznej, w ramach POCU);
- Hiszpanię (Krajowy program wsparcia gospodarki społecznej oraz POISES – program operacyjny na rzecz włączenia społecznego i gospodarki społecznej);
- Szwecję (Wieloletni program na rzecz wsparcia przedsiębiorstw społecznych działających w dziedzinie integracji na rynku pracy);
- Wielką Brytanię (Porozumienie między rządem a sektorem wolontariatu i obywatelskim).

Ponadto trend rozwoju ekonomii społecznej widoczny jest także na poziomie polityki europejskiej. Kraje członkowskie Unii Europejskiej konsekwentnie apelują o uwzględnianie ekonomii społecznej w ramach polityk unijnych oraz podejmują działania na rzecz jej rozwoju, co wyrażone zostało m.in. w Deklaracji Bratysławskiej, Deklaracji Luksemburskiej oraz Deklaracji Madryckiej.

- nadrzędność świadczenia usług dla członków, pracowników lub wspólnoty nad kategoriami bezwzględnego zysku;
- autonomiczne zarządzanie i partycypacyjny proces decyzyjny;
- prowadzenie w sposób regularny działalności w oparciu o instrumenty ekonomiczne oraz ponoszeniu w związku z tą działalnością ryzyka ekonomicznego.⁶⁾

Ekonomia społeczna – to sfera aktywności obywatelskiej i społecznej, która przez działalność gospodarczą i działalność pożytku publicznego służy: integracji zawodowej i społecznej osób zagrożonych marginalizacją społeczną, tworzeniu miejsc pracy, świadczeniu usług społecznych użyteczności publicznej (na rzecz interesu ogólnego) oraz rozwojowi lokalnemu.

Obszar wskazany definicją ekonomii społecznej obejmuje w szczególności:

- organizacje pozarządowe oraz podmioty, o których mowa w art. 3 ust. 3 ustawy z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie;
- koła gospodyń wiejskich⁷⁾;
- spółdzielnie pracy;
- podmioty ekonomii solidarnej, o których mowa poniżej.

Analizując sferę ekonomii społecznej, warto zwrócić uwagę na bardzo różnorodny obszar niesformalizowanej i oddolnej aktywności społecznej. Często opiera się ona na wzajemnym zaufaniu i gotowości do współpracy w celu zaspokojenia określonych potrzeb lub dokonania zmian w najbliższym otoczeniu. W rezultacie działalność nieformalna stanowi otoczenie i zaplecze ekonomii społecznej, z którego przenikać mogą zarówno pomysły na działalność, jak i zaangażowane w życie społeczności lokalnych osób dysponujących kompetencjami ułatwiającymi działanie w sektorze ES. Aktywność nieformalna pozostaje trudna do uchwycenia zarówno z perspektywy naukowej, jak i administracyjnej i statystycznej. Z tych względów ten rodzaj działalności, chociaż oddziałuje na kondycję sektora ekonomii społecznej, nie jest objęty bezpośrednim wsparciem w ramach KPRES.

Istotnym *novum* Ekonomii Solidarności Społecznej jest natomiast wyodrębnienie wewnątrz ekonomii społecznej tej grupy podmiotów, których podstawowym celem jest reintegracja społeczna i zawodowa osób zagrożonych wykluczeniem społecznym. Pokazując zatem całe spektrum podmiotów ekonomii społecznej, wskazuje się węższą grupę sektora, czyli podmioty realizujące wyraźny cel aktywizacyjny i reintegracyjny w ramach sektora ekonomii społecznej.

Ekonomia solidarna – to część ekonomii społecznej, której podstawowym celem jest aktywizacja zawodowa i integracja społeczna, w tym reintegracja zawodowa i społeczna osób zagrożonych wykluczeniem społecznym, oraz rehabilitacja społeczna i zawodowa osób niepełnosprawnych.

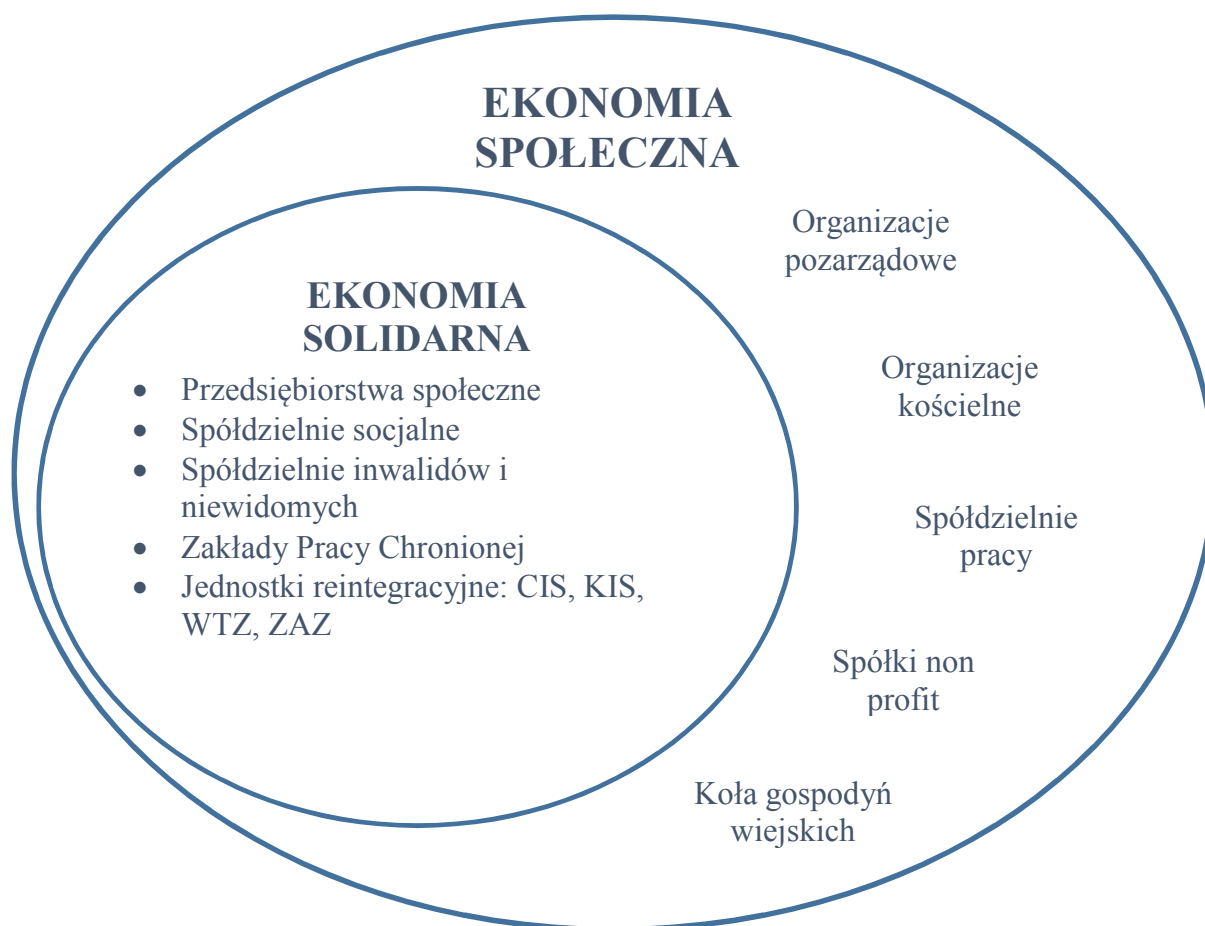
⁶⁾ Według definicji sformułowanej przez europejską sieć badawczą EMES (European Research Network) inicjatywy wpisujące się w przedsiębiorczość społeczną powinny charakteryzować się spełnianiem kryteriów ekonomicznych (prowadzeniem w sposób względnie ciągły, regularny działalności w oparciu o instrumenty ekonomiczne, niezależnością, suwerennością instytucji w stosunku do instytucji publicznych; ponoszeniem ryzyka ekonomicznego; istnieniem choćby nielicznego płatnego personelu) i społecznych (wyraźną orientacją na społecznie użyteczny cel przedsięwzięcia; oddolnym, obywatelskim charakterem inicjatywy; specyficznym, możliwie demokratycznym systemem zarządzania; możliwie wspólnotowym charakterem działania; ograniczoną dystrybucją zysków).

⁷⁾ Za podmioty ekonomii społecznej uznać należy koła gospodyń wiejskich, o ile posiadają one osobowość prawną.

Z uwagi na kluczowe znaczenie działalności reintegracyjnej, do podzbioru ekonomii solidarnej zaliczane będą:

- przedsiębiorstwa społeczne (podmioty ekonomii społecznej, które prowadzą działalność gospodarczą lub odpłatną pożytku publicznego, aktywizują zawodowo osoby trudno zatrudnialne, nie prywatyzują zysku lub nadwyżki bilansowej i są zarządzane w sposób partycypacyjny, mogą otrzymać status przedsiębiorstwa społecznego);
- spółdzielnie socjalne oraz spółdzielnie inwalidów i niewidomych;
- zakłady pracy chronionej;
- jednostki reintegracyjne, w tym:
 - jednostki aktywizujące osoby niepełnosprawne (Warsztaty Terapii Zajęciowej, Zakłady Aktywności Zawodowej);
 - jednostki zatrudnienia socjalnego aktywizujące osoby wykluczone społecznie (Centra Integracji Społecznej, Kluby Integracji Społecznej).

EKONOMIA SPOŁECZNA I SOLIDARNA

Choć ekonomia społeczna i solidarna nie wpływa obecnie jeszcze w sposób kluczowy na gospodarkę, tworząc według szacunków za 2015 r. ok. 1,2% Produktu Krajowego Brutto⁸⁾ i odpowiadając za ok. 2,4% zatrudnienia w gospodarce⁹⁾, to jednak z uwagi na zakorzenienie lokalne i obecność w wielu wspólnotach samorządowych może odegrać dużo większą rolę niż wynika to wprost z danych statystycznych. Jednym z najistotniejszych rezultatów jest bowiem wzrost poziomu kapitału społecznego, zaufania i kooperacji różnych podmiotów, w szczególności między sektorem publicznym a społecznym, co daje podstawy dla rozwoju społecznego i gospodarczego.

Stan rozwoju ekonomii społecznej i ekonomii solidarnej

Strategia na rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju wymienia kapitał społeczny jako warunek współpracy opartej na zaufaniu i punkt wyjścia dla rozwoju nowoczesnej gospodarki. Polacy są zdecydowanie mniej ufni niż inne narody europejskie (w 2014 r. Polska pod tym względem znajdowała się na 48. miejscu na świecie i na 22. w UE – wg European Social Survey – ESS). W Polsce z opinią, że „większości ludzi można ufać”, zgadzało się według badania z *Diagnozy społecznej 2015. Warunki i jakość życia Polaków* zaledwie 10,5% respondentów w 2003 i 2005 r., 11,5% w 2007 r., 13,4% w 2009 r. i 2011 r. oraz 12,2% w 2013 r. i 15,2% w 2015 r., a w ESS w 2012 r. – 18%, a w 2014 r. 16%. To ponad 4 razy mniej niż w Danii, Norwegii i Finlandii, które to kraje w ostatnim rankingu jakości życia zajęły wśród 185 państw odpowiednio 10., 1. i 24. miejsce (Polska 35.). Wskaźnik zaufania społecznego od 1992 r. do 2015 r. utrzymywał się na poziomie 2–3-krotnie niższym od średniej Unii Europejskiej¹⁰⁾, co skutkuje zmniejszoną liczbą inicjatyw i mniejszym zainteresowaniem przedsiębiorczością, obniżając tym samym potencjał społeczeństwa i możliwości rozwoju podmiotów gospodarczych w przyszłości. Jednym z remediów na tę sytuację mają być działania na rzecz wzmocnienia sektora ekonomii społecznej i solidarnej, przewidziane w Strategii na Rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju.

Potencjał ekonomii społecznej i solidarnej wygląda następująco: ok. 94 tys. podmiotów, które zatrudniają blisko 345 tys. pracowników, co stanowi ok. 2,3% zatrudnienia w gospodarce Polski. Ponadto sektor ekonomii społecznej tworzą również koła gospodyń wiejskich, o których mowa w ustawie z dnia 9 listopada 2018 r. o kołach gospodyń wiejskich. Ich liczbę szacuje się obecnie na ok. 26 tys. Koła to organizacje o charakterze członkowskim, które mogą prowadzić działalność gospodarczą, a wypracowany dochód służy realizacji ich celów statutowych, mieszczących się w sferze usług społecznych użyteczności publicznej lub związanych z rozwojem lokalnym. Z tego względu podmioty te zaliczone zostały do grupy podmiotów ekonomii społecznej. Zgodnie z rozwiązaniami powyższej ustawy koła gospodyń wiejskich będą mogły uzyskać osobowość prawną z chwilą wpisu do nowo utworzonego Krajowego Rejestru Kół Gospodyń Wiejskich. Z tego względu nie ujęto ich w poniższym zestawieniu.

⁸⁾ W GUS trwają obecnie prace nad rachunkiem satelitarnym gospodarki społecznej (ekonomii społecznej), który ma mierzyć efekty ekonomiczne i całościowy wkład w gospodarkę narodową podmiotów ekonomii społecznej w oparciu o parametry makroekonomiczne takie jak: produkt krajowy brutto, produkcja globalna, zatrudnienie itp. Dane dostępne będą w 2019 r. W celu przybliżenia ww. wskaźników, wyliczenia oparto na aktualnie dostępnych danych uwzględniających cały sektor spółdzielczy oraz sektor instytucji niekomercyjnych obejmujący: organizacje społeczne, partie polityczne, organizacje związków zawodowych, stowarzyszenia, fundacje oraz jednostki organizacji wyznaniowych.

⁹⁾ Rocznik Statystyczny Rzeczypospolitej Polskiej 2016, GUS, Warszawa 2016.

¹⁰⁾ *Diagnoza społeczna 2015. Warunki i jakość życia Polaków. Raport*, J. Czapieński, T. Panek (red.), Warszawa 2015.

Tabela 1. Liczba i zatrudnienie w aktywnych podmiotach ekonomii społecznej i solidarnej

		Liczba aktywnych podmiotów (w tys.)	Liczba osób zatrudnionych na dzień 31.12.2016 r. (w tys.)
1	OGÓŁEM¹¹⁾ (wiersze 7+11+12+18)	93,9	344,7
2	stowarzyszenia i podobne organizacje społeczne	73,4	85,4
3	fundacje	13,6	28,3
4	społeczne podmioty wyznaniowe	1,9	40,4
5	samorząd gospodarczy	0,8	2,7
6	kółka rolnicze	1,2	0,2
7	NGO RAZEM	90,9	157
8	spółdzielnie pracy	0,5	16
9	spółdzielnie inwalidów i niewidomych	0,2	17,3
10	spółdzielnie socjalne	0,9	4,2
11	SPÓŁDZIELNIE RAZEM	1,6	37,5
12	ZPCh (bez spółdzielni)	1	147,5
13	CIS	0,2	1,2
14	KIS	0,2	bd.
15	ZAZ	0,1	1,5
16	WTZ	0,7	9,9
17	JEDNOSTKI REINTEGRACYJNE RAZEM	1,2	12,6
18	w tym prowadzone przez samorząd	0,4	2,7

Opracowanie MRPiPS na podstawie danych GUS.

Podstawy interwencji wynikające z diagnozy

Pełna diagnoza ekonomii społecznej i solidarnej przedstawiona została w załączniku do programu¹²⁾. Przedstawione w niej zjawiska, procesy i dane dotyczą wyzwań i szans rozwojowych dla sektora ekonomii społecznej oraz pozwalają na wyznaczenie kierunków interwencji publicznej oraz działań zmierzających do uwolnienia potencjału tego sektora.

Współpraca podmiotów ekonomii społecznej i solidarnej z samorządem terytorialnym

Podmioty ekonomii społecznej działają aktywnie na bardzo różnorodnych polach. Nie w każdym przypadku stawiają sobie cele związane z reintegracją osób zagrożonych wykluczeniem społecznym. Nie mniej jednak ich aktywność, oddolny charakter, a także zdolność do angażowania wspólnot lokalnych na rzecz rozwiązywania lokalnych problemów społecznych, sprzyjają zwiększaniu spójności społecznej. To kwestie kluczowe dla rozwoju ekonomii społecznej, także w jej aspekcie reintegracyjnym (solidarnym). Z tego względu tak istotne pozostaje współuczestnictwo podmiotów ekonomii społecznej i solidarnej w identyfikacji, definiowaniu i rozwiązywaniu problemów społecznych oraz zaspokajaniu potrzeb, określanych w gminnych i powiatowych strategiach i programach.

¹¹⁾ Wartości wskazane w wierszu 1. Wynika to z faktu, że CIS, KIS, WTZ i ZAZ są jednostkami organizacyjnymi nieposiadającymi osobowości prawnej, a część z nich jest prowadzona przez organizacje pozarządowe ujęte w wierszach 2, 3 i 4. Z tego względu, aby uniknąć podwójnego liczenia podmiotów i osób w nich zatrudnionych (raz jako NGO a drugi raz jako CIS, KIS, WTZ i ZAZ prowadzone przez NGO), w wierszu ogółem uwzględniono jedynie te CIS, KIS, WTZ i ZAZ prowadzone przez samorząd.

¹²⁾ W rozdziale I znajdują się najistotniejsze fragmenty diagnozy ekonomii społecznej i solidarnej. Bardziej wyczerpujące informacje oraz źródła danych opisano w załączniku.

Zgodnie z zapisami Strategii na rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju niezbędne jest uspojnienie programowania rozwoju społecznego. Wyniki badań i analiz wskazują bowiem, że obecny system programowania sfery spraw społecznych na poziomie gmin i powiatów stracił walor realności i skuteczności¹³⁾.

Niezbędne jest zwiększenie poziomu realizacji usług społecznych użyteczności publicznej oraz zadań publicznych w zakresie rozwoju lokalnego przez podmioty ekonomii społecznej i solidarnej. W 2015 r. środki przeznaczane na zlecenie zadań w trybie ustawy z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie stanowiły zaledwie 1,8 mld zł (0,9%) budżetów jednostek samorządu terytorialnego.

W dziedzinach obejmujących sfery pożytku publicznego¹⁴⁾ w 2015 r. JST wydatkowały 46,7 mld zł, co stanowiło 24% ich całkowitych wydatków¹⁵⁾. Duża część spośród zakupionych usług i zleczanych zadań ma charakter usług społecznych użyteczności publicznej lub zadań publicznych w zakresie rozwoju lokalnego, mających coraz większe znaczenie w kontekście wzmacniania spójności społecznej. Tymczasem w ramach trybów określonych w ustawie z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie zleca się zadania publiczne o łącznej wartości nieprzekraczającej 2 mld zł, przy czym należy wskazać, że część zadań, które zgodnie z zakresem przedmiotowym ustawy z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie mogłyby być zlecane w trybach określonych w tej ustawie, w praktyce udzielane jest w ramach postępowań o udzielenie zamówienia publicznego zgodnie z trybami określonymi w ustawie – Prawo zamówień publicznych. Niemniej jednak w ten sposób sektor ekonomii społecznej, który w szczególności posiada potencjał do generowania miejsc pracy na lokalnym rynku – czyli dla mieszkańców wspólnoty samorządowej, jest wypierany przez świadczące usługi podmioty komercyjne¹⁶⁾. Tym bardziej, że także zamówienia publiczne zawierające tzw. klauzule społeczne o charakterze integracyjnym¹⁷⁾ są obecnie stosowane nadal w ograniczonym zakresie. Zgodnie z dostępnymi danymi w 2017 r. udzielono 1360 zamówień, w których uwzględniono tzw. klauzule społeczne o charakterze integracyjnym. Wartość udzielonych zamówień zawierających tzw. klauzule społeczne o charakterze integracyjnym wyniosła 2 693 700 369,27 zł¹⁸⁾. Warto zauważyć, iż w ramach tej kwoty niemal 2 444 950 994,59 zł stanowiły zamówienia, w których zamawiający odwołali się w opisie przedmiotu zamówienia do aspektów społecznych lub związanych z zatrudnieniem w ramach wymagań związanych z realizacją zamówienia, o których mowa w art. 29 ust. 4 ustawy PZP.

¹³⁾ Na podstawie publikacji: A. Hryniewicka, Lipke H., Raport. Analiza strategii rozwiązywania problemów społecznych, IRSS, Warszawa 2008; Frączek P., Strategia rozwiązywania problemów społecznych jako narzędzie realizacji lokalnej polityki społecznej, Polityka Społeczna nr 7/2010, str. 20; opracowanie pt. Ewaluacja lokalnych (gminnych/powiatowych) strategii rozwiązywania problemów społecznych przyjętych do realizacji przez władze samorządowe w woj. dolnośląskim, ASM-Centrum Badań i Analiz Rynku sp. z o.o., Wrocław 2012, a także doświadczeń DES wynikających z rozmów i spotkań roboczych prowadzonych z udziałem przedstawicieli JST oraz ze stowarzyszeniami JST.

¹⁴⁾ Wydatki obejmują następujące działy klasyfikacji budżetowej: 630 – Turystyka, 851 – Ochrona zdrowia, 852 – Pomoc społeczna, 853 – Pozostałe zadania w zakresie polityki społecznej, 921 – Kultura i ochrona dziedzictwa narodowego, 926 – Kultura fizyczna.

¹⁵⁾ Dane ze sprawozdań jednostek samorządu terytorialnego – Rb-28S. Wydatki obejmują również wydatki administracyjne, nie tylko środki wydatkowane bezpośrednio na zakup usług i zleczanych zadań.

¹⁶⁾ Podmioty komercyjne: na potrzeby tego dokumentu pojęcie to rozumiane jest jako przedsiębiorcy inni niż PES.

¹⁷⁾ Klauzule społeczne o charakterze integracyjnym odnoszą się do tych instrumentów określonych w przepisach ustawy – Prawo zamówień publicznych (PZP), które mają na celu wsparcie integracji społeczno-zawodowej osób zagrożonych wykluczeniem społecznym oraz zwiększenie szans na ubieganie się o zamówienia publiczne podmiotów prowadzących działalność w obszarze integracji społeczno-zawodowej. Instrumenty te zostały zdefiniowane w art. 22 ust. 2 oraz 2a; art. 29 ust. 4 oraz art. 138p ustawy PZP, a ich zastosowanie może mieć wpływ na poprawę sytuacji podmiotów ekonomii społecznej i solidarnej w ubieganiu się o zamówienia publiczne.

¹⁸⁾ Na wartość 2 693 700 369,27 zł (bez VAT) składa się wartość zamówień publicznych udzielonych w 2017 r., w których zamawiający zastosowali przepis art. 22 ust. 2 oraz 2a; art. 29 ust. 4 oraz art. 138p ustawy PZP. Źródło: Sprawozdanie Prezesa Urzędu Zamówień Publicznych o funkcjonowaniu systemu zamówień publicznych w 2017 r.

W zakresie danych za 2017 r. dostępne są również dane dotyczące liczby ogłoszeń o zamówieniu opublikowanych w Biuletynie Zamówień Publicznych (BZP)¹⁹⁾, w których zamawiający zastosowali tzw. klauzulę zastrzeżoną na podstawie art. 22 ust. 2 oraz 2a ustawy PZP – zostało opublikowanych 294 ogłoszeń o zamówieniu z tzw. klauzulą zastrzeżoną, co stanowiło 0,24% wszystkich ogłoszeń o zamówieniu opublikowanych w BZP w 2017 r.

Powyższe dane wskazują, że rozwiązania w zakresie tzw. klauzul społecznych w zamówieniach publicznych nie są jeszcze stosowane w wystarczająco wysokim stopniu. Stąd konieczność kontynuowania działań popularyzujących te instrumenty wśród zamawiających (do których należy wybór trybu zlecenia zamówienia). W odniesieniu jednak do mechanizmów de facto ograniczających udział w zamówieniu do tzw. podmiotów integracyjnych, czyli m.in. podmiotów ekonomii społecznej i solidarnej, nie bez znaczenia pozostaje również odpowiedź ze strony wykonawców w zakresie ich gotowości do realizacji zamówienia. Informacje z monitoringu stosowania przez administrację rządową klauzul społecznych w zamówieniach publicznych za 2016 r.²⁰⁾ wskazują, że drugą najczęstszą przyczyną unieważnienia postępowania z klauzulami społecznymi po zbyt wysokiej cenie oferty najkorzystniejszej, która przekraczała możliwości finansowe zamawiającego, był brak ważnych ofert. Istnieje zatem potrzeba wspierania tworzenia nowych podmiotów ekonomii społecznej i solidarnej oraz wzmacniania potencjału już istniejących, tak aby były zainteresowane i zdolne do świadczenia usług dla administracji publicznej.

Wskaźniki finansowe oraz te związane z zatrudnieniem wskazują na bardzo duży udział usług społecznych w potencjale ekonomicznym sektora non profit. Wśród podmiotów ekonomii społecznej i solidarnej realizujących usługi społeczne użyteczności publicznej i zadania publiczne w zakresie rozwoju lokalnego wzrasta zatrudnienie oraz zasoby finansowe. Obecnie ok. 85% całego płatnego personelu sektora pozarządowego skumulowane jest w podmiotach świadczących usługi. Organizacje prowadzące usługi zinstytucjonalizowane charakteryzują się częstszym zatrudnianiem pracowników etatowych, a także większą ich liczbą – średnia liczba zatrudnionych w zależności od dziedziny to od 4 do 45 osób, w pozostałych organizacjach świadczących usługi od 2 do 11 osób. Ponadto podmioty, które prowadziły działalność usługową, pozyskały 84% ogółu przychodów fundacji, stowarzyszeń i społecznych podmiotów wyznaniowych.

Ze względu na różnorodne bariery i ograniczenia (m.in. finansowe, organizacyjne, społeczne) aktywność gmin w procesie rewitalizacji nie zawsze przekłada się na osiągnięcie oczekiwanych rezultatów. Zakorzenienie procesu zmian na terenach zdegradowanych i włączanie podmiotów działających na tych obszarach zwiększa szanse na uzyskanie trwałej poprawy jakości życia mieszkańców.

Osoby zagrożone wykluczeniem społecznym na rynku pracy

Z perspektywy sektora ekonomii społecznej i solidarnej osoby zagrożone wykluczeniem społecznym są w centrum zainteresowania, zarówno jako pracownicy odzyskujący samodzielność ekonomiczną i podmiotowość w zakresie kształtowania swojej sytuacji zawodowej, a także jako osoby wymagające szczególnego, zindywidualizowanego wsparcia w odbudowaniu zdolności do pełnego uczestnictwa w aktywności zawodowej i społecznej. Przy bardzo dobrej sytuacji na rynku pracy i wyjątkowo niskim bezrobociu (stopa bezrobocia

¹⁹⁾ W Biuletynie Zamówień Publicznych są publikowane zamówienia powyżej wartości określonych w art. 4 pkt 8 ustawy PZP – próg 30 tys. euro – ale poniżej wartości progów UE.

²⁰⁾ Wyniki monitoringu stosowania przez administrację rządową klauzul społecznych w zamówieniach publicznych za 2016 r., Urząd Zamówień Publicznych Warszawa 2017 r.

zarejestrowanego wg GUS na koniec grudnia 2017 r. wyniosła 6,6%) osobami pozostającymi bez zatrudnienia są przede wszystkim osoby najbardziej oddalone od rynku pracy. Wśród nich wyróżnić można osoby, w stosunku do których działania podejmowane dotychczas są mało skuteczne, a także wymagające bardziej kompleksowego podejścia, nie tylko w zakresie aktywizacji zawodowej, ale również reintegracji społecznej. W związku z tym konieczne jest dostosowanie instrumentów aktywnej polityki społecznej i zatrudnienia do zmieniającej się sytuacji na rynku pracy.

Dane wskazują, że ponad 900 tys. osób bezrobotnych posiadało status osoby w szczególnej sytuacji na rynku pracy, w tym ponad pół miliona osób było długotrwale bezrobotnych.

Jednocześnie, mimo oczywistych korzystnych zmian wynikających z większego zaangażowania państwa w walkę z ubóstwem ekonomicznym, zjawisko to nadal stanowi w Polsce istotny problem społeczny. Ograniczenie ubóstwa nie objęło jeszcze wszystkich grup gospodarstw domowych. W 2016 r. w ubóstwie skrajnym żyło prawie 5% osób, a w ubóstwie relatywnym – niemal 14%. Ubóstwo ekonomiczne nie jest jedynie skutkiem bezrobocia. Występować może bowiem także jako jedna z jego przyczyn powodująca u osób nim dotkniętych obniżenie zdolności do adaptowania się do zmiennych warunków na rynku pracy.

Oferty pracy na rynku są niekiedy nieadekwatne dla osób zagrożonych wykluczeniem społecznym, np. ze względu na wymagane doświadczenie zawodowe lub kompetencje. Konieczne jest dopasowanie warunków pracy do potrzeb tych osób oraz zapewnienie im wysokiej jakości miejsc pracy, połączonych z działaniami reintegracyjnymi, co będzie zachętą do podjęcia i utrzymania zatrudnienia.

Z analiz ścieżki reintegracji społecznej i zawodowej wynika, że około 37% osób po zakończeniu uczestnictwa w CIS i WTZ oraz zatrudnieniu w ZAZ podjęło pracę poza tymi jednostkami (43,1% uczestników CIS, 23,2% uczestników WTZ oraz 26,2% zatrudnionych w ZAZ). W związku z tym konieczne jest podnoszenie skuteczności jednostek reintegracyjnych w zakresie reintegracji zawodowej i społecznej, a także włączanie w ten proces PES, dysponujących zarówno potencjałem do uzupełniania oferty CIS, WTZ i ZAZ, jak również samodzielnej realizacji zindywidualizowanych działań na rzecz osób zagrożonych wykluczeniem społecznym.

Potencjał gospodarczy podmiotów ekonomii społecznej i solidarnej

Ekonomia społeczna i solidarna nie wpływa obecnie w sposób kluczowy na gospodarkę, zarówno z perspektywy udziału w PKB, jak i poziomu zatrudnienia w tym sektorze.

Źródła finansowania organizacji pozarządowych nie są zdywersyfikowane. Większość organizacji pozarządowych prowadzi wyłącznie nieodpłatną działalność statutową – 70%. Tylko 30% prowadzi dodatkowo odpłatną działalność statutową lub działalność gospodarczą. Stan ten nie zmienia się od 2010 r.

Zdecydowana większość organizacji pozarządowych wykazuje relatywnie niskie kwoty przychodów. Roczne przychody nieprzekraczające 10 tys. zł wykazuje 39% organizacji, w tym 10% wykazuje ich całkowity brak. Wpływy w kwotach powyżej 10 tys. zł, a nieprzekraczające 100 tys. zł, wykazuje 37% podmiotów, natomiast w przedziale powyżej 100 tys. zł, ale nie więcej niż 1 mln zł – 19% podmiotów. Budżetem powyżej 1 mln zł dysponuje jedynie 5% podmiotów.

Systematycznie spada liczba osób oraz spółdzielni socjalnych ubiegających się o środki na założenie i finansowanie wynagrodzeń z Funduszu Pracy i PFRON.

Równocześnie oznacza to spadek wydatków na ten cel: od 2014 r. do 2017 r. z PFRON wydatki spadły o 33%, natomiast wydatki z Funduszu Pracy w tym czasie spadły o 58%.

Rozpoznawalność i kompetencje w obszarze ekonomii społecznej i solidarnej

Niski poziom zaufania społecznego, a także niewystarczająca obecność tematyki dotyczącej ekonomii społecznej i solidarnej, w tym spółdzielczości w debacie publicznej, której przyczyną może być między innymi niedostateczna liczba danych, analiz, ekspertyz dotyczących skuteczności działań reintegracyjnych w PES, działań promocyjnych dotyczących produktów i usług oferowanych przez te podmioty oraz pokazujących korzyści wynikające z działalności podmiotów ekonomii społecznej i solidarnej, skutkuje obniżeniem potencjału wspólnot lokalnych do podejmowania inicjatyw zarówno w sferze gospodarczej, jak i społecznej.

Między 2010 r. a 2016 r. odnotowano spadek w zakresie bazy członkowskiej w organizacjach pozarządowych – liczba członków zmniejszyła się o ok. 11%, co może świadczyć zarówno o niskim poziomie kapitału społecznego, jak i niskiej rozpoznawalności sektora.

Istotnym problemem pozostaje wciąż dopasowanie kompetencji osób opuszczających system edukacji formalnej do potrzeb rynku pracy. Poza nabytymi w tej formule wiedzą i umiejętnościami istotną rolę w przebiegu kariery zawodowej odgrywają także kompetencje społeczne nabyte w drodze aktywności społecznej młodych ludzi. Dane wskazują, że bezrobocie nadal dotyka przede wszystkim ludzi młodych. W końcu I kwartału 2017 r. najliczniejszą grupę wśród bezrobotnych stanowiły osoby w wieku 25–34 lata – 370,6 tys., a ich odsetek w ogólnej liczbie bezrobotnych wyniósł 28%. Osoby w wieku do 24 lat w ogólnej liczbie bezrobotnych stanowiły 12,9%.

Również wśród przedstawicieli organów jednostek samorządu terytorialnego niewystarczająca jest świadomość społecznej wartości dodanej wynikającej z działalności podmiotów ekonomii społecznej i solidarnej w porównaniu do innych podmiotów świadczących usługi użyteczności publicznej, które są nastawione jedynie na osiągnięcie zysku.

Rozdział II.

Cele i rezultaty programu

Cele programu

Krajowy Program Rozwoju Ekonomii Społecznej do 2023 roku. Ekonomia Solidarności Społecznej jest dokumentem służącym realizacji celów dotyczących rozwoju ekonomii społecznej i solidarnej wyznaczonych w Strategii na rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju oraz w strategiach zintegrowanych²¹⁾. Ponadto jest on również wyrazem uporządkowania kierunków interwencji publicznej i działań wpływających na możliwości wykorzystania aktywności podmiotów sektora ekonomii społecznej i solidarnej, w tym spółdzielni, jako instrumentu aktywnej polityki społecznej oraz polityki rozwoju społecznego i lokalnego.

Z tych względów **cel długofalowy strategiczny** programu brzmi:

Ekonomia społeczna i solidarna stanie się istotnym instrumentem aktywnej polityki społecznej, wsparcia rozwoju społecznego oraz lokalnego.

Uwolnienie potencjału sektora ekonomii społecznej i solidarnej wymaga podjęcia konkretnych, uporządkowanych i skoordynowanych działań, dzięki którym rozwijać się będą szczególnie ważne z perspektywy polityk publicznych cechy podmiotów działających w tym sektorze, to jest:

- zdolność do aktywizacji i reintegracji traktowanych podmiotowo osób zagrożonych wykluczeniem społecznym;
- koncentrowanie się na potrzebach społeczności lokalnych (oraz bazowanie na jej zasobach);
- działania na rzecz dobra wspólnego przez dostarczanie usług społecznych użyteczności publicznej oraz realizację zadań publicznych w zakresie rozwoju lokalnego;
- samodzielność, samopomoc i samowystarczalność.

W związku z powyższym **cel główny** programu brzmi:

Do roku 2023 podmioty ekonomii społecznej i solidarnej będą ważnym elementem aktywizacji i integracji społecznej osób zagrożonych wykluczeniem społecznym oraz dostarczycielami usług użyteczności publicznej i realizatorami zadań z zakresu rozwoju lokalnego.

Osiągnięcie celu głównego możliwe będzie dzięki realizacji następujących **celów szczegółowych**:

- 1. Wspieranie trwałego partnerstwa podmiotów ekonomii społecznej i solidarnej z samorządem terytorialnym w realizacji usług społecznych użyteczności publicznej oraz zadań publicznych w zakresie rozwoju lokalnego.**

²¹⁾ Strategia innowacyjności i efektywności gospodarki, Strategia rozwoju kapitału ludzkiego, Strategia Rozwoju Transportu, Strategia Bezpieczeństwo energetyczne i środowisko, Strategia Sprawne Państwo, Strategia rozwoju kapitału społecznego, Krajowa strategia rozwoju regionalnego – Regiony Miasta Obszary wiejskie, Strategia zrównoważonego rozwoju wsi, rolnictwa i rybactwa, Strategia rozwoju systemu bezpieczeństwa narodowego RP.

2. Zwiększenie liczby wysokiej jakości miejsc pracy w przedsiębiorstwach społecznych dla osób zagrożonych wykluczeniem społecznym.

3. Zwiększenie konkurencyjności podmiotów ekonomii społecznej i solidarnej na rynku.

4. Upowszechnienie pozytywnych postaw wobec ekonomii społecznej i solidarnej.

Rezultaty programu

Do każdego z celów szczegółowych przyporządkowano rezultat oraz główny wskaźnik pozwalający zidentyfikować zmianę wywołaną interwencją przeprowadzoną na podstawie KPRES.

REZULTAT 1: Wzrost udziału środków z budżetów JST przeznaczanych na zlecenie świadczenia usług społecznych użyteczności publicznej i realizacji zadań publicznych w zakresie rozwoju lokalnego podmiotom ekonomii społecznej.

WSKAŹNIK 1: W roku 2023 JST przeznaczać będą co najmniej 2% budżetu na zlecenie świadczenia usług społecznych użyteczności publicznej i realizacji zadań publicznych w zakresie rozwoju lokalnego podmiotom ekonomii społecznej i solidarnej.

REZULTAT 2: Zwiększenie zatrudnienia osób zagrożonych wykluczeniem społecznym na wysokiej jakości miejscach pracy w przedsiębiorstwach społecznych.

WSKAŹNIK 2: Do 2023 r. powstanie 35 tys. nowych, wysokiej jakości miejsc pracy w przedsiębiorstwach społecznych dla osób zagrożonych wykluczeniem społecznym.

REZULTAT 3: Zwiększenie liczby podmiotów ekonomii społecznej i solidarnej prowadzących działalność gospodarczą lub odpłatną działalność pożytku publicznego.

WSKAŹNIK 3: Do 2023 r. liczba podmiotów ekonomii społecznej i solidarnej prowadzących działalność gospodarczą lub odpłatną działalność pożytku publicznego zwiększy się co najmniej o 5 tys.

REZULTAT 4: Zwiększenie członkostwa osób młodych (16–34 lata) w podmiotach ekonomii społecznej i solidarnej.

WSKAŹNIK 4: Do 2023 członkostwo osób młodych (16–34 lata) w podmiotach ekonomii społecznej i solidarnej zwiększy się do 28%.

Przyjęto także następujący rezultat celu głównego programu oraz wskaźnik tego rezultatu.

REZULTAT CELU GŁÓWNEGO: Zwiększenie zasięgu oddziaływania ekonomii społecznej i solidarnej.

WSKAŹNIK REZULTATU CELU GŁÓWNEGO: Do 2023 r. wzrośnie do 40% liczba osób podejmujących pracę po zakończeniu uczestnictwa w jednostkach reintegracyjnych. Członkostwo osób młodych w podmiotach ekonomii społecznej i solidarnej wzrośnie o 50 tys. oraz powstanie 75 tys. nowych miejsc pracy w PES.

Osiągnięcie każdego z rezultatów przypisanych do celów szczegółowych przekładać się będzie bezpośrednio lub pośrednio na osiągnięcie rezultatu głównego programu. Określony w KPRES sposób dojścia do wyznaczonych, wymiernych rezultatów i efektów interwencji pozostaje kluczowy, ponieważ to właśnie dzięki przewidzianym działaniom rozwój sektora ekonomii społecznej i solidarnej zależny będzie od podstaw wykraczających poza ramy krótko- i średniookresowego programowania. Ma to szczególnie duże znaczenie w przypadku rezultatu celu głównego. Zwiększenie zasięgu oddziaływania ekonomii społecznej i solidarnej obrazować będzie uwolnienie potencjału PES wynikającego z dostępu do finansowego wsparcia w zatrudnianiu i reintegracji osób zagrożonych wykluczeniem, preferencyjnego dostępu do realizacji usług użyteczności publicznej na rzecz społeczności lokalnych, wzmocnienia zdolności do prowadzenia działalności odpłatnej pożytku publicznego i gospodarczej oraz ze zwiększenia aktywności społecznej – w szczególności wśród osób młodych. Wzrost zatrudnienia w sektorze wynikać będzie nie tylko z tworzenia nowych miejsc pracy dla osób zagrożonych wykluczeniem społecznym w przedsiębiorstwach społecznych (według szacunków do 2023 r. powstanie 35 tys. takich miejsc pracy), ale także ze wzrostu popytu na pracę wywołanego zwiększeniem udziału PES w świadczeniu usług użyteczności publicznej, a także większą aktywnością PES na otwartym rynku.

Wzrost zatrudnienia i aktywności społecznej w sektorze ekonomii społecznej i solidarnej

[Wzrost zatrudnienia w podmiotach ekonomii społecznej i solidarnej realizujących usługi społeczne użyteczności publicznej i zadania publiczne w zakresie rozwoju lokalnego](#)

Istotną przestrzenią dla funkcjonowania podmiotów ekonomii społecznej i solidarnej jest sfera usług społecznych użyteczności publicznej i zadań publicznych w zakresie rozwoju lokalnego. Aktywność PES na tym polu związana jest z faktem, że jedną z głównych cech PES jest działalność na rzecz dobra wspólnego oraz gotowość do rozwiązywania problemów zarówno konkretnych wspólnot lokalnych, jak i rodzin i osób zagrożonych wykluczeniem społecznym (w tym osób niepełnosprawnych, niesamodzielnych, starszych i ich rodzin).

Jak wynika z diagnozy, organy administracji samorządowej, dysponując znacznymi środkami przeznaczonymi na realizację tych zadań (ok. 24% budżetu JST), często decydują się na ich zlecenie, preferując tryby, w których dominują podmioty nastawione na zysk. Z perspektywy celów programu istotnym wyzwaniem jest stworzenie warunków pozwalających na silniejsze włączenie podmiotów ekonomii społecznej i solidarnej w rynek usług społecznych użyteczności publicznej i zadań publicznych w zakresie rozwoju lokalnego. Pozwoli to na zaspokajanie potrzeb wspólnot lokalnych i ich mieszkańców przy jednoczesnym wzmacnianiu PES realizujących funkcje reintegracyjne wobec osób zagrożonych wykluczeniem społecznym oraz przyczyniających się do tworzenia nowych miejsc pracy w społeczności lokalnej.

Oparcie modelu realizacji usług użyteczności publicznej na współpracy, dialogu i zaangażowaniu mieszkańców oraz PES funkcjonujących w danej wspólnocie lokalnej jest niezwykle istotne z perspektywy rozwoju sektora, przebiegającego niezależnie od możliwości uzyskiwania wsparcia finansowego bezpośrednio ze środków publicznych (np.: EFS, PFRON, Funduszu Pracy), związanego z zatrudnieniem osób zagrożonych wykluczeniem społecznym.

Częściowe przekierowanie pozostających w dyspozycji samorządu środków w taki sposób, aby usługi społeczne użyteczności publicznej w większym zakresie mogły być świadczone przez podmioty ekonomii społecznej i solidarnej, pozwoli na tworzenie nowego rynku, będącego jednocześnie naturalną przestrzenią dla funkcjonowania PES.

Wysokiej jakości miejsca pracy dla osób zagrożonych wykluczeniem społecznym

Na trwałe wpisanie sektora ekonomii społecznej i solidarnej w system społeczno-gospodarczy w Polsce decydujący wpływ będzie miał potencjał i zasięg tego sektora rozumiany zarówno jako pryzmat parametrów ekonomicznych (np. udziału w wytwarzaniu PKB), jak i związany ze skalą zatrudnienia. Szczególne znaczenie, również w kontekście zwiększania spójności społecznej, ma zdolność podmiotów ekonomii społecznej i solidarnej do tworzenia wysokiej jakości miejsc pracy dla osób zagrożonych wykluczeniem społecznym. Na potrzeby realizacji KPRES przyjęto, że na wysoką jakość w kontekście zatrudnienia składają się trzy kluczowe czynniki: zatrudnienie na podstawie umowy o pracę lub spółdzielczej umowy o pracę, podmiotowość pracowników polegająca w szczególności na zapewnieniu im włączenia w proces decyzyjny, dotyczący kierunków działalności przedsiębiorstwa oraz indywidualne podejście do ich potrzeb, a także działania reintegracyjne, których adresatami są pracownicy zagrożeni wykluczeniem społecznym. Z uwagi na konieczność zapewnienia trwałości i ciągłości zatrudnienia należy dążyć do tworzenia w PES takich miejsc pracy, które funkcjonować będą po zakończeniu korzystania ze wsparcia publicznego.

W przypadku wsparcia finansowego na tworzenie miejsc pracy w przedsiębiorstwach społecznych szacunki oparte są na założeniu, iż w każdym z 380 powiatów ze środków Funduszu Pracy powstawać może średnio 5 miejsc pracy w przedsiębiorstwach społecznych rocznie. Oznacza to w skali roku 1900 nowych miejsc pracy. Ponadto ze środków PFRON powstawać będą średniorocznie 2 miejsca pracy w statystycznym powiecie, co daje 760 miejsc pracy rocznie. W obecnym stanie prawnym instrumenty finansowane ze środków publicznych (Funduszu Pracy i PFRON) służące wsparciu zatrudnienia dostępne są jedynie dla spółdzielni socjalnych. Dotychczas PES mogły korzystać ze wskazanych instrumentów na zasadach ogólnych. Z tego względu dla osiągnięcia rezultatów związanych z tworzeniem miejsc pracy w PS proponuje się wprowadzenie do polskiego porządku prawnego statusu przedsiębiorstwa społecznego, a także wdrożenie rozwiązań umożliwiających wspieranie zatrudnienia w PS na zasadach podobnych do tych obowiązujących obecnie w odniesieniu do spółdzielni socjalnych.

Dotychczasowe doświadczenia we wspieraniu zatrudnienia w sektorze ekonomii społecznej i solidarnej wskazują, że niezwykle istotnym impulsem do tworzenia dobrej jakości nowych miejsc pracy w przedsiębiorstwach społecznych są środki z EFS zapewnione w Regionalnych Programach Operacyjnych. Należy pamiętać, że środki przeznaczone na ten cel w poszczególnych regionach są zróżnicowane, podobnie jak planowane w nich rezultaty dotyczące nowych miejsc pracy w przedsiębiorstwach społecznych. Niezależnie od powyższego, w celu zapewnienia równomiernego i efektywnego wzrostu zatrudnienia w sektorze, konieczne jest wyznaczenie oczekiwań dla działań realizowanych w tym obszarze w województwach.

Oczekiwany poziom wzrostu zatrudnienia w sektorze ekonomii społecznej i solidarnej ustalony został w szczególności w oparciu o wysokość środków przewidzianych na stymulowanie wzrostu zatrudnienia w przedsiębiorstwach społecznych w ramach Regionalnych Programów Operacyjnych, współfinansowanych z EFS na lata 2014–2020.

Tabela 2. Szacunkowa liczba miejsc pracy tworzonych w latach 2014–2023²²⁾ w przedsiębiorstwach społecznych dzięki wsparciu z EFS

Województwo	Liczba miejsc pracy stworzonych w ramach realizacji RPO ²³⁾
Dolnośląskie	1 470
Kujawsko-Pomorskie	1 225
Lubelskie	1 260
Lubuskie	700
Łódzkie	1 155
Małopolskie	1 085
Mazowieckie	1 995
Opolskie	525
Podkarpackie	1 295
Podlaskie	910
Pomorskie	1 120
Śląskie	3 255
Świętokrzyskie	595
Warmińsko-Mazurskie	945
Wielkopolskie	1 645
Zachodniopomorskie	1 050
RAZEM	20 230

Środki europejskie powinny być również wykorzystywane jako dodatkowy impuls wspierający powiaty w zwiększaniu zatrudnienia w sektorze ekonomii społecznej i solidarnej. Taki efekt można osiągnąć, przyznając powiatom, które stworzyły miejsca pracy ze środków krajowych zgodnie z propozycją zawartą w KPRES, dodatkowy limit środków z EFS na stworzenie kolejnych miejsc pracy: 5 w powiatach ziemskich i 20 w powiatach grodzkich.

W rezultacie dzięki środkom krajowym i europejskim w ramach realizacji zadań przewidzianych w KPRES i RPO do 2023 roku powstanie 35 000 wysokiej jakości miejsc pracy w przedsiębiorstwach społecznych dla osób zagrożonych wykluczeniem społecznym.

Wzrost zatrudnienia w podmiotach ekonomii społecznej i solidarnej działających na rynku

Sektor ekonomii społecznej i solidarnej wnosi istotny wkład w osiąganie celów społecznych. Jednocześnie realizowane przez nie funkcje reintegracyjne, a także inne ograniczenia wpływające na możliwość swobodnego zarządzania rozwojem przedsiębiorstwa społecznego (np. ograniczenia w zakresie dysponowania zyskami i kształtowania polityki płacowej) obniżają zdolność PES do konkutowania z innymi uczestnikami otwartego rynku. Wyrównanie tych szans wpłynie na zwiększenie samodzielności PES na rynku, przyczyniając się do zwiększenia ich niezależności od środków publicznych (w szczególności tych

²²⁾ W kontekście tworzenia miejsc pracy w przedsiębiorstwach społecznych dzięki środkom z EFS wydłużenie perspektywy KPRES do 2023 roku jest konieczne z uwagi na opóźnienia w rozpoczęciu realizacji projektów, a także w związku z regułą dotyczącą dysponowania środkami europejskimi pozwalającą na ich wydatkowanie do 2023 r. (tzw. N+3).

²³⁾ Ewentualna korekta zaplanowanej w KPRES liczby miejsc pracy tworzonych w przedsiębiorstwach społecznych dzięki realizacji RPO w poszczególnych województwach może być dokonana dopiero po uwzględnieniu wniosków i rozstrzygnięć wynikających z przeglądu śródkresowego RPO zaplanowanego na rok 2019.

związanych z tworzeniem miejsc pracy dla osób zagrożonych wykluczeniem społecznym). Jednocześnie sprzyjać to będzie również poszukiwaniu innowacyjnych form działania, dopasowanych do zmieniającej się rzeczywistości – w szczególności demograficznej, czy na rynku pracy. Wyrównywanie potencjału konkurencyjnego PES przełoży się również na wzrost zatrudnienia w sektorze ekonomii społecznej i solidarnej oraz wzmocni wkład tych podmiotów w zwiększanie PKB i rozwój gospodarczy kraju.

Wzrost aktywności społecznej w podmiotach ekonomii społecznej i solidarnej

Rozwój ekonomii społecznej i solidarnej jest w dużej mierze uzależniony od tego, w jakim stopniu ta sfera oraz korzyści, jakie przynosi swoim uczestnikom, a także całemu społeczeństwu, zaistnieją w świadomości społecznej.

Zakorzenie społeczne to proces długotrwały i wielotorowy, przebiegający na płaszczyźnie kształtowania postaw z jednej strony oraz budowania marki z drugiej. Kształtowanie pozytywnych postaw wobec ekonomii społecznej i solidarnej wiąże się przede wszystkim z pracą z młodzieżą, która przez aktywne, nie tylko teoretyczne, poznawanie wartości i instrumentów ekonomii społecznej i solidarnej (m.in. w ramach spółdzielni uczniowskich) rozwija swoje kompetencje społeczne i przedsiębiorcze. Polem do najskuteczniejszych działań wśród młodych ludzi jest edukacja, zarówno ta formalna, w ramach systemu oświaty, jak i nieformalna oraz pozaformalna, będąca z kolei domeną podmiotów ekonomii społecznej i solidarnej. Dopiero uzupełniające się działania w obu sferach edukacji pozwalają zbudować pozytywny wizerunek ekonomii społecznej i solidarnej, jak również wykształcić i wprowadzić na rynek pracy osoby przygotowane kompetencyjnie, ale i żywo zainteresowane udziałem w tworzeniu tego sektora. Jako przykład mogą tu posłużyć spółdzielnie socjalne, rozwijające się od ponad 10 lat.

Drugi aspekt stanowi upowszechnianie ekonomii społecznej wśród opinii publicznej, a także bezpośrednio wśród przedstawicieli administracji publicznej, od których decyzji zależy rozwój PES, zwłaszcza na poziomie lokalnym. Należy dołożyć starań, aby utrwalić wizerunek podmiotów ekonomii społecznej jako kluczowego ogniwa w przywracaniu godności i podmiotowości osób wykluczonych, dzięki któremu mogą współtworzyć kapitał społeczny, a nie tylko korzystać z jego zasobów. Szczególnie istotne jest przełamywanie stereotypów, które stygmatyzują ekonomię społeczną i solidarną jako sferę usług niskiej jakości, opartą jedynie o instrumenty służące przeciwdziałaniu wykluczeniu społecznemu.

Dzięki takiemu podejściu możliwe będzie podniesienie poziomu aktywności wśród osób młodych, które w przyszłości przełoży się na większą gotowość do podejmowania świadomych i odpowiedzialnych społecznie wyborów konsumenckich, rynkowych i zawodowych, sprzyjających przy tym rozwojowi sektora ekonomii społecznej i solidarnej.

Rozdział III.

Kierunki interwencji publicznej – obszary i priorytety

Realizacja celu głównego i celów szczegółowych realizowana będzie w czterech obszarach interwencji publicznej: solidarny rynek pracy, solidarna wspólnota lokalna, konkurencyjna przedsiębiorczość społeczna oraz solidarne społeczeństwo. Każdemu z obszarów przyporządkowano priorytety, działania i konkretne zadania realizowane w perspektywie 2014–2023.

CEL STRATEGICZNY DŁUGOFALOWY: Ekonomia społeczna i solidarna stanie się istotnym instrumentem aktywnej polityki społecznej, wsparcia rozwoju społecznego oraz lokalnego.

CEL GŁÓWNY: Do roku 2023 podmioty ekonomii społecznej i solidarnej będą ważnym elementem aktywizacji i integracji społecznej osób zagrożonych wykluczeniem społecznym oraz dostarczycielami usług użyteczności publicznej.

CELE SZCZEGÓŁOWE	Wspieranie trwałego partnerstwa podmiotów ekonomii społecznej i solidarnej z samorządem terytorialnym w realizacji usług społecznych użyteczności publicznej oraz zadań publicznych w zakresie rozwoju lokalnego.	Zwiększenie liczby wysokiej jakości miejsc pracy w przedsiębiorstwach społecznych, dla osób zagrożonych wykluczeniem społecznym.	Zwiększenie konkurencyjności podmiotów ekonomii społecznej i solidarnej na rynku.	Upowszechnienie pozytywnych postaw wobec ekonomii społecznej i solidarnej.
	Obszar I Solidarna wspólnota lokalna	Obszar II Solidarny rynek pracy	Obszar III Konkurencyjna przedsiębiorczość społeczna	Obszar IV Solidarne społeczeństwo
OBSZARY, PRIORYTETY	Priorytet 1. Rozwój usług społecznych użyteczności publicznej oraz zadań publicznych w zakresie rozwoju lokalnego.	Priorytet 1. Wspieranie reintegracji społecznej i zawodowej osób zagrożonych wykluczeniem społecznym w jednostkach reintegracyjnych.	Priorytet 1. Zwiększanie konkurencyjności podmiotów ekonomii społecznej i solidarnej.	Priorytet 1. Kształtowanie pozytywnych postaw wobec ekonomii społecznej i solidarnej wśród młodzieży.
	Priorytet 2. Włączenie podmiotów ekonomii społecznej i solidarnej w procesy rewitalizacji.	Priorytet 2. Aktywizacja zawodowa osób niepełnosprawnych oraz osób starszych w podmiotach ekonomii społecznej i solidarnej.	Priorytet 2. Wsparcie w rozwoju profesjonalizacji i współdziałania PES oraz współpracy międzysektorowej.	Priorytet 2. Budowa marki ekonomii społecznej i solidarnej.
		Priorytet 3. Tworzenie miejsc pracy dla osób zagrożonych wykluczeniem społecznym w przedsiębiorstwach społecznych.		
REZULTATY	Wzrost udziału środków z budżetów JST, przeznaczanych na zlecenie świadczenia usług społecznych użyteczności publicznej i realizacji zadań publicznych w zakresie rozwoju lokalnego, podmiotom ekonomii społecznej i solidarnej.	Zwiększenie zatrudnienia osób zagrożonych wykluczeniem społecznym na wysokiej jakości miejscach pracy w przedsiębiorstwach społecznych.	Zwiększenie liczby podmiotów ekonomii społecznej i solidarnej prowadzących działalność gospodarczą lub odpłatną działalność pożytku publicznego.	Zwiększenie członkostwa osób młodych (16–34 lata) w podmiotach ekonomii społecznej i solidarnej.
WSKAŹNIKI	W roku 2023 JST przeznaczać będą co najmniej 2% budżetu na zlecenie świadczenia usług społecznych użyteczności publicznej i realizacji zadań publicznych w zakresie rozwoju lokalnego podmiotom ekonomii społecznej i solidarnej.	Do 2023 r. powstanie 35 tys. nowych, wysokiej jakości miejsc pracy w przedsiębiorstwach społecznych dla osób zagrożonych wykluczeniem społecznym.	Do 2023 r. liczba podmiotów ekonomii społecznej i solidarnej prowadzących działalność gospodarczą lub odpłatną działalność pożytku publicznego zwiększy się co najmniej o 5 tys.	Do 2023 r. członkostwo osób młodych (16–34 lata) w podmiotach ekonomii społecznej i solidarnej zwiększy się do 28%.

REZULTAT CELU GŁÓWNEGO: Zwiększenie zasięgu oddziaływania ekonomii społecznej i solidarnej.

WSKAŹNIK REZULTATU GŁÓWNEGO: Do 2023 r. wzrośnie do 40% liczba osób podejmujących pracę po zakończeniu uczestnictwa w jednostkach reintegracyjnych, członkostwo osób młodych w podmiotach ekonomii społecznej i solidarnej wzrośnie o 50 tys. oraz powstanie 75 tys. nowych miejsc pracy w PES.

Obszar I. Solidarna wspólnota lokalna

Działania zaplanowane w tym obszarze pozwolą na włączenie podmiotów ekonomii społecznej i solidarnej w zintegrowany proces planowania, realizacji i monitorowania zadań użyteczności publicznej w zakresie rozwoju społecznego na poziomie lokalnym. Celem planowanych przedsięwzięć jest nie tylko zwiększenie partycypacji mieszkańców i PES w kształtowaniu rzeczywistości społecznej na poziomie lokalnym, ale również wydzielenie fragmentu rynku usług społecznych użyteczności publicznej, na którym podmioty ekonomii społecznej i solidarnej, z uwagi na niekomercyjny charakter, misję związaną z działalnością na rzecz dobra wspólnego oraz funkcję reintegracyjną, będą mogły stać się naturalnym i głównym partnerem samorządu w świadczeniu tych usług na rzecz wspólnoty. Organy JST i PES uzyskają dostęp do nowych form współpracy i zlecania zadań opartych na dialogu, wspólnym badaniu możliwości i potrzeb społeczności lokalnych, a także preferowanej sekwencji kontraktowania usług społecznych użyteczności publicznej.

Działania przewidziane w tym obszarze KPRES realizują bezpośrednio wyzwania sformułowane w SOR w następujących kierunkach interwencji:

- poprawa dostępności do usług, w tym społecznych i zdrowotnych;
- wsparcie grup zagrożonych ubóstwem i wykluczeniem oraz zapewnienie spójności działań na rzecz integracji społecznej;
- poprawa organizacji świadczenia usług publicznych na poziomie lokalnym;
- zwiększenie sprawności funkcjonowania instytucji państwa, w tym administracji.

Jako kluczowe należy wskazać inicjatywy pozwalające na: wypracowanie i wdrożenie modelowego i zintegrowanego podejścia do dostarczania dóbr i usług publicznych istotnych dla rozwoju społecznego na poziomie lokalnym, dostosowanego do specyfiki terytorialnej, włączającego mieszkańców i podmioty ekonomii społecznej (w tym organizacje pozarządowe) w realizację usług społecznych użyteczności publicznej na rzecz osób niesamodzielnych i zagrożonych wykluczeniem społecznym.

Ponadto planowane działania sprzyjać będą poprawie standardów działania administracji publicznej w zakresie zamówień publicznych (w zakresie społecznie odpowiedzialnych zamówień publicznych i stosowania tzw. klauzul społecznych w zamówieniach publicznych).

Rozwiązania zaproponowane w tej części programu przyczynią się pośrednio do realizacji określonych w SOR zadań związanych z rozwojem i rewitalizacją obszarów miejskich i wiejskich, w tym obszarów zdegradowanych. Będą również sprzyjać rozwojowi pozarolniczych funkcji gospodarstw rolnych (np. opiekuńczych).

Priorytet 1. Rozwój usług społecznych użyteczności publicznej oraz zadań publicznych w zakresie rozwoju lokalnego

Rozwój usług społecznych użyteczności publicznej oraz zadań publicznych w zakresie rozwoju lokalnego stanowi obecnie jedno z najważniejszych wyzwań budowy aktywnej polityki społecznej oraz rozwoju społecznego. Wyzwania demograficzne związane ze starzeniem się populacji, a także wyzwania polityki rodzinnej, w tym łączenie pracy zawodowej z wychowaniem dzieci jako elementu aktywnej polityki rynku pracy, wskazują na coraz większe zapotrzebowanie w tym zakresie. Rozwój usług społecznych użyteczności publicznej oraz zadań publicznych w zakresie rozwoju lokalnego oznacza również wzrost liczby miejsc pracy we wspólnotach samorządowych. Do wyzwań należy także zaliczyć sposób zlecania i realizacji tych usług i zadań. Istotnym kierunkiem jest zapewnienie, aby

większość usług społecznych użyteczności publicznej oraz zadań publicznych w zakresie rozwoju lokalnego była realizowana na zasadach niekomercyjnych – w formule non profit, a także przez podmioty zakorzenione lokalnie i zatrudniające mieszkańców danej wspólnoty samorządowej. Działanie takie jest możliwe i pożądane także w świetle regulacji UE (m.in. dyrektywa w sprawie usług²⁴⁾). Jednocześnie istotne jest również kontraktowanie usług społecznych użyteczności publicznej w sposób zapewniający wzmacnianie stabilnej i systemowej współpracy między samorządem a PES, jednocześnie gwarantującej niezakłócony dostęp do usług ich odbiorcom.

Zgodnie z zapisami Strategii na rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju niezbędne jest również uspołnienie systemu programowania i realizacji polityki integracji społecznej. Obecny system programowania sfery spraw społecznych na poziomie gmin i powiatów stracił walor realności i skuteczności.

Obecne strategie i programy często zawierają jedynie inwentaryzację zbioru zadań wynikających z ustaw, niepowodującego realnej zmiany społecznej. Jednocześnie organy JST w niektórych przypadkach zlecają przygotowanie tych dokumentów ekspertom zewnętrznym, z pominięciem zaangażowania partnerów lokalnych i mieszkańców wspólnoty, co powoduje osłabienie planowania opartego o diagnozę realnych problemów i potrzeb. Wspieranie większego zaangażowania mieszkańców i całej społeczności lokalnej, zarówno bezpośrednio, jak i przez reprezentujące ich interesy podmioty ekonomii społecznej i solidarnej, przyczyni się nie tylko do wzmocnienia identyfikacji społeczności lokalnej z programowanymi na tym szczeblu rozwiązaniami dotyczącymi rozwoju społecznego, ale również pozwoli na trafniejsze i bardziej adekwatne dopasowanie metod interwencji, odpowiadających na potrzeby rodzin zagrożonych wykluczeniem społecznym. Zwiększenie poziomu legitymizacji działań programowych będzie miało również pozytywny wpływ na planowanie działań lokalnych o charakterze operacyjnym związanych z wydatkowaniem środków Europejskiego Funduszu Społecznego.

Działanie I.1.1. Opracowanie rozwiązań zapewniających pierwszeństwo podmiotów ekonomii społecznej i solidarnej w realizacji usług społecznych użyteczności publicznej oraz realizacji zadań publicznych w zakresie rozwoju lokalnego

Zwiększenie roli podmiotów ekonomii społecznej i solidarnej w kreowaniu rozwoju społecznego na poziomie lokalnym wymaga stworzenia warunków pozwalających przedstawicielom władz samorządowych dostrzec i wykorzystać potencjał tkwiący w PES, a z drugiej strony gwarantujących im stabilny schemat działania, nienaruszający dotychczasowych zasad gospodarowania środkami publicznymi.

- 1) Prowadzone będą prace nad przygotowaniem propozycji zmian legislacyjnych wprowadzających lokalne programy rozwoju społecznego. Dokumenty te, tworzone wspólnie m.in. z przedstawicielami PES, powinny integrować na poziomie powiatów i gmin kwestie dotyczące usług społecznych użyteczności publicznej i zadań publicznych w zakresie rozwoju lokalnego ujmowanych dotychczas w dedykowanych programach tworzonych na tych szczeblach samorządu. Jednocześnie lokalny program rozwoju społecznego powinien ułatwiać, porządkować i urealniać (m.in. przez skorelowanie z wieloletnią prognozą finansową JST) prowadzone do tej pory działania o charakterze programowym, zdejmując z samorządów dużą część obciążeń formalnych. Programy powinny również tworzyć przestrzeń do kompleksowego spojrzenia na zadania samorządu

²⁴⁾ Dyrektywa 2006/123/WE Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 12 grudnia 2006 r. dotycząca usług na rynku wewnętrznym (Dz. Urz. UE L 376 z 27.12.2006, str. 36).

realizowane w zakresie usług społecznych użyteczności publicznej oraz zadań w zakresie rozwoju lokalnego, a także określać działania, których realizacja mogłaby oprzeć się o lokalne zasoby oraz potencjał podmiotów ekonomii społecznej i solidarnej. Wdrożenie LPRS, któremu towarzyszyć będą działania o charakterze metodycznym, edukacyjnym i pilotażowym, powinno nastąpić nie wcześniej niż w 2021 r.

- 2) Jednostki samorządu terytorialnego, które zdecydują się zlecić realizację usługi społecznej użyteczności publicznej, w pierwszej kolejności obowiązane będą do skorzystania z jednego ze wskazanych sposobów gwarantujących wyłonienie wykonawcy realizującego jednocześnie zadania reintegracyjne lub zakorzenionego w społeczności lokalnej. Organ JST będzie mógł pominąć stosowanie tych mechanizmów, o ile potencjał PES działających na terenie danej gminy lub powiatu będzie niewystarczający do realizacji usługi społecznej użyteczności publicznej lub zadania publicznego w zakresie rozwoju lokalnego.
- 3) O wyborze konkretnej metody decydować będzie organ zlecający zadanie i to jego rolą będzie dopasowanie formy wyłonienia wykonawcy do przedmiotu oraz okoliczności faktycznych i prawnych, mając na względzie efektywność i jakość realizacji zleconych usług. Zlecając realizację takiej usługi, organ będzie mógł skorzystać z nowych trybów dotacyjnych, wyłączonych ze stosowania ustawy PZP, uwzględniających pierwszeństwo PES w realizacji tych usług, które zostaną uregulowane w ustawie o ekonomii społecznej i solidarnej (przedmiotem prac będą m.in. tryb negocjacyjny oraz partnerstwa publiczno-społecznego) lub udzielić zamówienia, korzystając ze społecznie odpowiedzialnych zamówień publicznych, funkcjonujących już na gruncie przepisów ustawy PZP.
- 4) W sytuacji, w której skorzystanie z jednego z powyższych rozwiązań nie przyniesie rozstrzygnięcia, JST będzie mogła zlecić realizację usługi społecznej użyteczności publicznej na podstawie PZP.
- 5) Usługi społeczne użyteczności publicznej zlecane przez JST obejmować będą zadania użyteczności publicznej, w szczególności w zakresie:
 - pomocy społecznej, w rozumieniu przepisów ustawy z dnia 12 marca 2004 r. o pomocy społecznej;
 - zatrudnienia socjalnego, w rozumieniu przepisów ustawy z dnia 13 czerwca 2003 r. o zatrudnieniu socjalnym;
 - opieki nad dziećmi, o której mowa w ustawie z dnia 4 lutego 2011 r. o opiece nad dziećmi w wieku do lat 3;
 - wspierania rodziny i systemu pieczy zastępczej, określone ustawą z dnia 9 czerwca 2011 r. o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej;
 - kształcenia, wychowania i opieki, o których mowa w ustawie z dnia 14 grudnia 2016 r. – Prawo oświatowe oraz ustawie z dnia 7 września 1991 r. o systemie oświaty;
 - ochrony zdrowia, w tym ochrony zdrowia psychicznego, w rozumieniu ustawy z dnia 11 września 2015 r. o zdrowiu publicznym, ustawy z dnia 15 kwietnia 2011 r. o działalności leczniczej oraz ustawy z dnia 19 sierpnia 1994 r. o ochronie zdrowia psychicznego;
 - wspierania osób niepełnosprawnych w rozumieniu ustawy z dnia 27 sierpnia 1997 r. o rehabilitacji zawodowej i społecznej oraz zatrudnianiu osób niepełnosprawnych;
 - promocji zatrudnienia oraz aktywizacji lokalnego rynku pracy, o których mowa w ustawie z dnia 20 kwietnia 2004 r. o promocji zatrudnienia i instytucjach rynku pracy.

- 6) W przypadku zlecania zadań publicznych w zakresie rozwoju lokalnego organ będzie mógł przekazać dotację, wyłączonej ze stosowania ustawy PZP:
- w jednym z nowych trybów, które zostaną opisane w ustawie o ekonomii społecznej i solidarnej;
 - w trybach określonych w ustawie z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie;
- lub
- dokonać zamówienia na podstawie PZP.
- 7) Zadania publiczne w zakresie rozwoju lokalnego to w szczególności zadania dotyczące:
- rewitalizacji, o której mowa w ustawie z dnia 9 października 2015 r. o rewitalizacji;
 - kultury, w tym bibliotek gminnych i innych instytucji kultury, oraz ochrony zabytków i opieki nad zabytkami, o których mowa w ustawie z dnia 25 października 1991 r. o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej, ustawie z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, ustawie z dnia 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach oraz ustawie z dnia 21 listopada 1996 r. o muzeach;
 - kultury fizycznej i turystyki oraz w zakresie krajoznawstwa, o których mowa w ustawie z dnia 25 czerwca 2010 r. o sporcie, ustawie z dnia 25 czerwca 1999 r. o Polskiej Organizacji Turystycznej, ustawie z dnia 29 sierpnia 1997 r. o usługach hotelarskich oraz usługach pilotów wycieczek i przewodników turystycznych;
 - ochrony środowiska i przyrody, gospodarki wodnej, o których mowa w ustawie z dnia 27 kwietnia 2001 r. – Prawo ochrony środowiska, ustawie z dnia 13 września 1996 r. o utrzymaniu czystości i porządku w gminach, ustawie z dnia 18 lipca 2001 r. – Prawo wodne, ustawie z dnia 14 grudnia 2012 r. o odpadach, ustawie z dnia 20 lutego 2015 r. o odnawialnych źródłach energii;
 - wspierania i upowszechniania idei samorządowej, w tym tworzenia warunków do działania i rozwoju jednostek pomocniczych i wdrażania programów pobudzania aktywności obywatelskiej, o których mowa w ustawie z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym;
 - promocji przedsiębiorczości na szczeblu lokalnym w ramach polityki rozwoju, o której mowa w ustawie z dnia 6 grudnia 2006 r. o zasadach prowadzenia polityki rozwoju.
- 8) Organ JST w przypadku zlecania PES usług społecznych lub zadań publicznych z zakresu rozwoju lokalnego w trybach dotacyjnych będzie mógł zastrzec, że zadanie realizować będą jedynie podmioty zarejestrowane na terenie tej jednostki lub zatrudniające do realizacji tego działania określoną liczbę mieszkańców danej wspólnoty samorządowej. Rozwiązanie to nie będzie mieć zastosowania do udzielania zamówień publicznych z zastosowaniem ustawy PZP.

Nazwa działania	Podmioty i instytucje wiodące	Podmioty i instytucje współpracujące
Opracowanie rozwiązań zapewniających pierwszeństwo podmiotów ekonomii społecznej i solidarnej w realizacji usług społecznych użyteczności publicznej oraz realizacji zadań publicznych w zakresie rozwoju lokalnego	Ministerstwo Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej	Ministerstwo Inwestycji i Rozwoju, Urząd Zamówień Publicznych, jednostki samorządu terytorialnego

Działanie I.1.2. Rozwój partnerstwa publiczno-społecznego

Partnerstwo publiczno-społeczne stanowi urzeczywistnienie konstytucyjnej zasady pomocniczości, zgodnie z którą poszukiwanie odpowiednich rozwiązań odbywać się powinno na jak najniższym poziomie, zapewniającym efektywność i skuteczność podjętych działań. Wykorzystanie tej formuły do rozwoju współpracy samorządu z podmiotami ekonomii społecznej i solidarnej pozwoli w pełni wykorzystać potencjał PES w zakresie kreowania rozwoju lokalnego. Podmioty te z uwagi na silne zakorzenienie w lokalnej społeczności, misję działalności na rzecz dobra wspólnego oraz realizację działań reintegracyjnych i aktywizacyjnych posiadają odpowiednie narzędzia, dzięki którym mogą stać się głównym partnerem samorządu, m.in. w zakresie świadczenia usług społecznych użyteczności publicznej oraz realizacji zadań publicznych z zakresu rozwoju lokalnego. Wskazane rozwiązania zostaną opisane w ustawie o ekonomii społecznej i solidarnej.

- 1) Formuła partnerstwa publiczno-społecznego umożliwi realizację wspólnych przedsięwzięć jednostek samorządu terytorialnego oraz podmiotów ekonomii społecznej i solidarnej na zasadach określonych w umowie.
- 2) Formuła ta nie będzie miała zastosowania do zamówień realizowanych na podstawie PZP.
- 3) Zawarcie partnerstwa będzie poprzedzone transparentnym procesem wyboru przez JST partnera lub będzie efektem skorzystania z trybu negocjacyjnego, o którym mowa w działaniu I.1.1.
- 4) Zasady funkcjonowania partnerstwa publiczno-społecznego umożliwiać będą wspólną realizację zadań użyteczności publicznej finansowanych ze środków krajowych w formule nawiązującej do koncepcji partnerstwa określonej w ustawie z dnia 11 lipca 2014 r. o zasadach realizacji programów w zakresie polityki spójności finansowanych w perspektywie finansowej 2014–2020 i zostaną określone w ustawie o ekonomii społecznej i solidarnej.

Nazwa działania	Podmioty i instytucje wiodące	Podmioty i instytucje współpracujące
Rozwój Partnerstwa publiczno-społecznego	Ministerstwo Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej	Ministerstwo Inwestycji i Rozwoju, Urząd Zamówień Publicznych, jednostki samorządu terytorialnego

Działanie I.1.3. Rozwój usług społecznych użyteczności publicznej na rzecz rodzin, osób niepełnosprawnych, niesamodzielnych oraz osób starszych

Podmioty ekonomii społecznej i solidarnej mogą odegrać kluczową rolę w świadczeniu usług na rzecz rodzin, osób niepełnosprawnych, niesamodzielnych oraz osób starszych na poziomie lokalnym. Kluczowe znaczenie ma w tym przypadku zdolność PES – we współpracy z JST – do diagnozowania konkretnych i indywidualnych potrzeb występujących w społecznościach lokalnych, a także do opierania działań na potencjale tych społeczności.

- 1) Wspierane będą działania na rzecz rozwoju PES wspierających politykę rodzinną (np. żłobki, kluby dziecięce i dzienni opiekunowie, inne formy wychowania przedszkolnego, świetlice i szkoły, wypoczynki letni i zimowy, opieka nad osobami zależnymi, placówki wsparcia dziennego, placówki wspierające rodziny mające trudności wychowawcze, np. placówki resocjalizacyjne, świetlice podwórkowe) – nie tylko jako podmiotów o charakterze opiekuńczym i edukacyjnym, ale również integrujących społeczność lokalną.

- 2) Przygotowane i wdrażane będą modele przedsiębiorstw społecznych, m.in. o charakterze usługowym, świadczących tzw. „wiązki” usług społecznych użyteczności publicznej, odpowiadające w sposób kompleksowy i zindywidualizowany na potrzeby osób zagrożonych wykluczeniem społecznym, w szczególności osób niepełnosprawnych i niesamodzielnych oraz ich rodzin.
- 3) Stworzone zostaną podstawy do wprowadzenia jednolitego systemu oceny niesamodzielności osób starszych, który – po zaimplementowaniu – przyczyni się do optymalnego dostosowania oferty usług opiekuńczych, asystenckich i teleopieki do zróżnicowanych potrzeb niesamodzielnych osób starszych w ich miejscu zamieszkania, a także ograniczy nierówności w standardach dostępnych usług.
- 4) Przygotowane zostaną rozwiązania upowszechniające włączanie PES w proces wsparcia w samodzielnym zamieszkiwaniu osób niepełnosprawnych.
- 5) Podmioty ekonomii społecznej będą aktywnie uczestniczyć w poszerzaniu dostępności usług świadczonych na rzecz osób starszych, w szczególności przez:
 - szkolenia dla wolontariuszy i opiekunów (z zakresu pomocy osobom starszym);
 - wspieranie różnych form samopomocy;
 - wspieranie rodzin w opiece nad osobą starszą przez rozwój usług opartych na działalności wolontariuszy;
 - rozszerzanie dostępności usług społecznych, m.in. opiekuńczych, kulturalnych, edukacyjnych, poradniczo-doradczych, sportowych i turystycznych.

Nazwa działania	Podmioty i instytucje wiodące	Podmioty i instytucje współpracujące
Rozwój usług społecznych użyteczności publicznej na rzecz rodzin, osób niepełnosprawnych, niesamodzielnych oraz osób starszych	Ministerstwo Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej	Jednostki samorządu terytorialnego

Działanie I.1.4. Zwiększanie udziału podmiotów ekonomii społecznej i solidarnej w zamówieniach publicznych

Zwiększenie udziału podmiotów ekonomii społecznej i solidarnej w skutecznym ubieganiu się o zamówienia publiczne wymaga z jednej strony dalszych zmian umożliwiających szersze wykorzystanie istniejącego obecnie katalogu rozwiązań prawnych w obszarze społecznych zamówień publicznych, a z drugiej strony zwrócenia uwagi na obszary, w których do tej pory nie ma zbyt wielu rozwiązań służących temu celowi, np. na zamówieniach poniżej wartości 30 tys. euro. Dotychczasowe doświadczenia ze stosowania klauzul społecznych w Polsce wskazują na istniejącą nadal potrzebę zwiększania liczby postępowań, w których zamawiający stosują klauzule społeczne, ale także zjawisko związane z brakiem ofert w tego rodzaju postępowaniach. Dla skuteczności oddziaływania instrumentu, jakim są społeczne zamówienia publiczne, konieczne jest nie tylko jak najszersze stosowanie tego instrumentu przez zamawiających, ale także jak najszersza odpowiedź ze strony podmiotów ekonomii społecznej umożliwiająca zamawiającym udzielenie zamówienia. W tym celu przewidziano w programie (m.in. w działaniu III.2.1 oraz działaniu III.2.2) narzędzia wzmacniające potencjał PES w ubieganiu się o zamówienia publiczne, przez szkolenia, sieciowanie czy doradztwo. Zapewnienie synergii opisanych w programie działań, w połączeniu ze zwiększaniem liczby PES, będzie miało istotny wpływ na zwiększanie udziału tych podmiotów w zamówieniach publicznych.

- 1) Przygotowana zostanie propozycja zmian legislacyjnych, dzięki którym przedsiębiorstwo społeczne wskazane będzie wprost w art. 22 ust. 2 PZP (podobnie jak ZPCh). Ponadto wprowadzone zostanie rozwiązanie umożliwiające zamawiającemu weryfikację spełnienia warunków określonych w art. 138p PZP, na podstawie zaświadczenia potwierdzającego uzyskanie statusu przedsiębiorstwa społecznego wydawanego przez organ przyznający ten status.
- 2) Przygotowana zostanie propozycja zmian legislacyjnych, dzięki którym zamawiający będzie mógł zastrzec, że o udzielenie zamówienia publicznego, do którego ze względu na wartość nie stosuje się przepisów PZP, będą mogli ubiegać się wyłącznie PS.
- 3) Kontynuowane będą działania szkoleniowe, edukacyjne i promocyjne mające na celu popularyzację społecznych zamówień publicznych, przewidziane w Krajowym Planie Działań w zakresie zrównoważonych zamówień publicznych na lata 2017–2020, w szczególności dotyczące: funkcjonowania repozytorium wiedzy na temat społecznych zamówień publicznych, przygotowywania i publikowania wzorcowych dokumentów i opinii w zakresie społecznych zamówień publicznych, a także aktualizacji (w razie potrzeby) i upowszechniania podręcznika dotyczącego m.in. aspektów społecznych w zamówieniach publicznych.
- 4) Podjęte zostaną również działania poszerzające możliwości monitorowania udziału podmiotów ekonomii społecznej i solidarnej w zamówieniach publicznych i korzyści, jakie z tego wynikają, a także znaczenia społecznie odpowiedzialnych zamówień publicznych w tworzeniu miejsc pracy.

Nazwa działania	Podmioty i instytucje wiodące	Podmioty i instytucje współpracujące
Zwiększanie udziału podmiotów ekonomii społecznej i solidarnej w zamówieniach publicznych	Urząd Zamówień Publicznych	Ministerstwo Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej, Ministerstwo Inwestycji i Rozwoju, Konwent Regionalnych Izb Obrachunkowych

Priorytet 2. Włączenie podmiotów ekonomii społecznej i solidarnej w procesy rewitalizacji

Wspieranie rozwoju ekonomii społecznej i solidarnej w społecznościach lokalnych pozostaje niezwykle ważnym wyzwaniem szczególnie na obszarach zdegradowanych. Podmioty ekonomii społecznej i solidarnej mogą przyczynić się do podnoszenia poziomu życia, zwiększania kapitału społecznego oraz niwelowania innych niekorzystnych zjawisk w miejscach, w których – z różnych przyczyn – rozwój społeczno-gospodarczy przebiega wolniej. Podmioty te tworzą także miejsca pracy oraz dostarczają usług społecznych użyteczności publicznej na obszarach zdegradowanych. Ekonomia społeczna i solidarna może wypełnić nisze rynkowe powstałe na tych terenach oraz tworzyć podmioty zakorzenione w lokalnej społeczności, stanowiące często centrum rozwoju społeczności i lokalnej przedsiębiorczości. Strategia na rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju zakłada, że do 2020 r. cele polityki miejskiej będą realizowane zgodnie z Krajową Polityką Miejską, która wprost wskazuje sferę ekonomii społecznej jako ważny obszar, który powinien zostać uwzględniony w planowaniu działań rewitalizacyjnych na danym obszarze.

Działanie I.2.1. Rozwój sieci współpracy OWES – LGD

Stworzenie przestrzeni dla współpracy oraz zapewnienia spójności działań Ośrodków Wsparcia Ekonomii Społecznej oraz Lokalnych Grup Działania przyczyni się do rozwoju ekonomii społecznej i solidarnej – w szczególności poza dużymi ośrodkami miejskimi i bezpośrednio na obszarach wiejskich. Zapewnienie komplementarności przedsięwzięć pozwoli także na większą efektywność wsparcia społeczności lokalnych. Współpraca taka pozwoli także na wzmocnienie wsparcia dla osób z grup zagrożonych wykluczeniem społecznym oraz zwiększy dostęp do usług społecznych użyteczności publicznej na terenach wiejskich, w szczególności przez następujące działania:

- 1) stworzenie partnerskich relacji oraz platformy współpracy dla OWES i LGD, w celu zwiększenia efektywności interwencji publicznej oraz podniesienia komplementarności instrumentów wsparcia, które do dyspozycji mają wskazane podmioty.
- 2) wzmocnienie oddziaływania OWES, w szczególności na obszarach wiejskich, dzięki współpracy z LGD, oraz lepsze dopasowanie oferty ośrodków do specyficznych potrzeb społeczności lokalnych, w których funkcjonują LGD.
- 3) wzmacnianie współpracy OWES i LGD w zakresie animacji lokalnej.
- 4) wzmacnianie współdziałania OWES i LGD w zakresie wspierania rozwoju usług społecznych użyteczności publicznej świadczonych przez podmioty ekonomii społecznej i solidarnej, w szczególności na obszarach wiejskich.
- 5) rozwijanie współpracy w ramach wymiany doświadczeń i dobrych praktyk oraz spotkań kluczowej kadry OWES i przedstawicieli LGD, a także innych sieci (np. ośrodków doradztwa rolniczego) oraz przedstawicieli: świata nauki, partnerów społecznych, organów administracji rządowej i samorządowej.
- 6) prowadzenie szkoleń i doradztwa skierowanego do kadry OWES, przyczyniających się do podnoszenia standardu usług świadczonych przez te ośrodki oraz podnoszenia zdolności kadry do współpracy z lokalnymi partnerami.

Nazwa działania	Podmioty i instytucje wiodące	Podmioty i instytucje współpracujące
Rozwój sieci współpracy OWES – LGD	Ministerstwo Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej	Ministerstwo Inwestycji i Rozwoju, Ministerstwo Rolnictwa i Rozwoju Wsi

Działanie I.2.2. Rewitalizacja na wsi i w mieście

- 1) Wzmacnianie roli podmiotów ekonomii społecznej w procesach rewitalizacji.
- 2) Wprowadzenie możliwości włączenia osób odchodzących z rolnictwa do przedsiębiorczości społecznej przez uwzględnienie tej kategorii w katalogu grupy docelowej. Wpłynie to także na zwiększenie liczby przedsiębiorstw społecznych powstających na obszarach wiejskich, co doprowadzi do wzrostu pozarolniczych miejsc pracy na tych obszarach. Pozwoli to także na wykorzystywanie lokalnych zasobów oraz potencjału obszarów wiejskich do prowadzenia działalności pozarolniczej.
- 3) Wspieranie zaangażowania podmiotów ekonomii społecznej i solidarnej w świadczenie usług społecznych użyteczności publicznej na obszarach wiejskich, między innymi przez opracowanie wstępnej koncepcji modelu gospodarstwa opiekuńczego prowadzonego przez przedsiębiorstwo społeczne.
- 4) Wspieranie aktywnego uczestnictwa kół gospodyń wiejskich w procesie planowania i realizacji usług społecznych użyteczności publicznej oraz zadań publicznych w zakresie rozwoju lokalnego, a także podejmowaniu przez te podmioty działalności gospodarczej i uzyskiwaniu statusu PS.

- 5) Rozwój rolnictwa społecznego (w szczególności gospodarstwa opiekuńcze) oraz promowanie i wspieranie różnych form aktywności społecznej na terenach wiejskich, w tym wsparcia przedsięwzięć o charakterze sieciującym, promujących dialog lub postawy wspólnotowe (w tym m.in. kooperatyw spożywców oraz grup rolnictwa wspieranego przez społeczność, spółdzielni działających na terenach wiejskich, spółdzielczych grup producentów rolnych, związków kół gospodyń wiejskich).
- 6) Wsparcie i doradztwo dla gmin, które napotykają na szczególne trudności w realizacji procesu rewitalizacji. W tym celu przygotowane będą działania doradcze w ramach projektów ROPS oraz rekomendacje i zbiory dobrych praktyk ułatwiające samorządom diagnozowanie potrzeb w zakresie rewitalizacji oraz określanie celów i działań podejmowanych na rzecz obszarów zdegradowanych oraz ich mieszkańców.
- 7) Zintegrowanie kwestii dotyczących rewitalizacji, a w szczególności jej społecznego wymiaru, z działaniami uwzględnionymi w lokalnych programach rozwoju społecznego.
- 8) Wprowadzenie mechanizmów włączających podmioty ekonomii społecznej w realizację i wdrażanie idei gospodarki obiegu zamkniętego²⁵⁾.
- 9) Wsparcie rewitalizacji przez tworzenie przez PES lokalnych miejsc pracy, w szczególności dzięki mechanizmom wprowadzonym w wyniku nowelizacji PZP z 2015 r. (w obecnym brzmieniu w art. 4d pkt 5 PZP), pozwalającym urzędowi gminy lub gminnym jednostkom organizacyjnym na wyłączenie stosowania PZP w przypadku zamówień o wartości nieprzekraczającej kwot określonych w przepisach wydawanych na podstawie art. 11 ust. 8 PZP, wykonywanych na obszarze Specjalnej Strefy Rewitalizacji oraz realizujących przedsięwzięcia rewitalizacyjne zawarte w gminnym programie rewitalizacji, udzielanych organizacjom pozarządowym i spółdzielniom socjalnym (z perspektywą uzupełnienia tego katalogu o PS) lub w celu aktywizacji osób mających miejsce zamieszkania na obszarze Specjalnej Strefy Rewitalizacyjnej.
- 10) Promowanie innowacji społecznych, w szczególności usług samopomocowych, realizowanych dzięki uczestnictwu i na rzecz danej społeczności lokalnej. Takie usługi, np. wspólne organizowanie zakupów, wspólne dojazdy do pracy jednym samochodem, mają potencjał do przekształcenia w udaną działalność gospodarczą, dzieleniu się wiedzą i samopomocy, czyli wartości, które leżą u podstaw rozwoju ekonomii społecznej i solidarnej.
- 11) Wspieranie współpracy PES z JST oraz innymi podmiotami (np. spółdzielniami mieszkaniowymi, TBS, wspólnotami mieszkaniowymi) działającymi w obszarze zaspokajania potrzeb mieszkaniowych, w szczególności osób zagrożonych wykluczeniem społecznym.

Nazwa działania	Podmioty i instytucje wiodące	Podmioty i instytucje współpracujące
Rewitalizacja na wsi i w mieście	Ministerstwo Inwestycji i Rozwoju	Ministerstwo Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej, Ministerstwo Inwestycji i Rozwoju, Ministerstwo Rolnictwa i Rozwoju Wsi, Ministerstwo Przedsiębiorczości i Technologii

²⁵⁾ Gospodarka obiegu zamkniętego (GOZ, circular economy) to koncepcja, według której produkty, materiały i surowce powinny pozostawać w gospodarce tak długo, jak jest to możliwe, a odpady – jeżeli już powstaną – powinny być traktowane jako surowce wtórne, które można poddać recyklingowi, przetworzyć i ponownie wykorzystać. To odróżnia ją od gospodarki linearnej, opartej na zasadzie „weź, wyprodukuj, zużyj i wyrzuć”, w której odpady są przeważnie ostatnim etapem cyklu życia produktu.

Obszar II. Solidarny rynek pracy

Rola podmiotów ekonomii społecznej i solidarnej w aktywizacji i reintegracji społecznej i zawodowej osób zagrożonych wykluczeniem społecznym wynika z kluczowych dokumentów strategicznych wyznaczających kierunki polityk publicznych, a w szczególności ze Strategii na rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju.

Zaplanowane w tym obszarze przedsięwzięcia realizują wprost zadania wyznaczone w kierunkach interwencji SOR:

- wsparcie grup zagrożonych ubóstwem i wykluczeniem społecznym oraz zapewnienie spójności działań na rzecz integracji społecznej;
- rynek pracy zapewniający wykorzystanie potencjału zasobów ludzkich dla rozwoju Polski.

Działania określone w tej części programu sprzyjać będą uspołnieniu systemu programowania i realizacji polityki integracji społecznej, szerszemu wykorzystaniu reintegracji społecznej i zawodowej, przyczyniającemu się do aktywizacji zawodowej osób korzystających z usług podmiotów reintegracyjnych (WTZ, CIS, KIS, ZAZ), zwiększeniu udziału podmiotów ekonomii społecznej i solidarnej w aktywizacji zawodowej uczestników zajęć rehabilitacyjnych i reintegracyjnych. W rezultacie osoby zagrożone wykluczeniem społecznym będą mogły korzystać z bardziej zindywidualizowanych i różnorodnych form wsparcia, trafniej dopasowanych do zmieniających się warunków oraz ich postępów w powrocie do pełnej aktywności społecznej i zawodowej. Jednocześnie osoby te będą wspierane przez te PES (w tym jednostki reintegracyjne), które na danym etapie najlepiej odpowiadać będą na ich potrzeby.

Ścieżka reintegracji

Ponadto zaplanowane przedsięwzięcia sprzyjać będą tworzeniu i wdrażaniu sieci usług i programów aktywizacyjnych, rehabilitacyjnych, reintegracyjnych (w szczególności dla osób niepełnosprawnych) oraz wypracowaniu zindywidualizowanych rozwiązań trwale aktywizujących osoby zagrożone wykluczeniem społecznym na rynku pracy, a także efektywnych mechanizmów wsparcia pracodawców w procesie zatrudniania tych osób (np. przez stosowanie różnorodnych preferencji dla pracodawców zatrudniających osoby niepełnosprawne wychodzące z WTZ), a w konsekwencji do tworzenia ścieżek reintegracyjnych umożliwiających skuteczne włączanie osób zagrożonych wykluczeniem społecznym do życia społecznego i zawodowego.

Zaplanowane działania służyć będą również reintegracji społecznej i zawodowej, a także, wspieranej między innymi przez publiczne służby zatrudnienia, aktywizacji zawodowej w podmiotach ekonomii społecznej i solidarnej osób biernych zawodowo oraz długotrwale bezrobotnych (w tym szczególnie osób młodych z tzw. kategorii NEET²⁶⁾), a także wspieraniu aktywności zawodowej osób po 50. roku życia.

Zawarte w tym obszarze rozwiązania stanowić będą również punkt wyjścia dla części istotnych rozstrzygnięć niezbędnych do podjęcia prac legislacyjnych związanych z przygotowaniem projektu ustawy kompleksowo regulującej sferę ekonomii społecznej i solidarnej.

²⁶⁾ Not in employment, education or training – młodzież pozostająca poza sferą zatrudnienia i edukacji.

Priorytet 1. Wspieranie reintegracji społecznej i zawodowej osób zagrożonych wykluczeniem społecznym w jednostkach reintegracyjnych

Proces reintegracji społecznej i zawodowej osób zagrożonych wykluczeniem społecznym wymaga stworzenia spójnego systemu instytucjonalnego, umożliwiającego podjęcie aktywności zawodowej i rozpoczęcie procesu włączenia społecznego. To często pierwszy krok umożliwiający przezwyciężenie barier w pełniejszym udziale w życiu społecznym i zawodowym. Dotychczasowa oferta tych jednostek w niewystarczającym stopniu umożliwia osobom do tego zdolnym pogłębianie reintegracji w rozszerzonych formach. Z tych względów konieczne jest z jednej strony wzmocnienie roli i zadań jednostek reintegracyjnych, a z drugiej znalezienie rozwiązań wspierających zdolność i motywację uczestników i pracowników tych jednostek do podejmowania aktywności na rynku pracy oraz w sferze społecznej. Warunkiem osiągnięcia tego celu będzie tworzenie spójnego systemu łączącego różne podmioty ekonomii społecznej i solidarnej, przedsiębiorców i podmioty publiczne. Takie powiązanie działań realizowanych w jednostkach reintegracyjnych z innymi instrumentami wsparcia umożliwi konstruowanie procesów i ścieżek reintegracyjnych pozwalających na rozwijanie i odbudowywanie potencjału osób wykluczonych w najbardziej adekwatnych warunkach.

Działanie II.1.1. Przygotowanie do aktywizacji zawodowej uczestników warsztatów terapii zajęciowej

Uczestnicy warsztatów terapii zajęciowej mogą w pełniejszy sposób włączyć się w życie zawodowe. Takie szanse daje zarówno zatrudnienie na rynku chronionym, jak i na otwartym rynku pracy. Brak jest jednak wystarczających mechanizmów przygotowujących uczestników WTZ do aktywizacji zawodowej po stronie tych warsztatów, jak również brak jest mechanizmów tworzących „pomosty” między WTZ a podmiotami ekonomii społecznej i solidarnej czy przedsiębiorcami. Duża część osób (i ich rodzin), która mogłaby się aktywizować, obawia się, że w przypadku niepowodzenia nie będzie dla nich powrotu do WTZ.

- 1) Stworzone i rozwinięte zostaną programy staży i praktyk zawodowych finansowanych np. ze środków programu resortowego *Ekonomia Solidarna* i PFRON, umożliwiających sprawdzenie swoich możliwości i kompetencji zawodowych bez potrzeby podejmowania decyzji o rezygnacji z uczestnictwa w WTZ.
- 2) Analizowane będą możliwości stworzenia systemu zachęt oraz wsparcia edukacyjnego dla pracodawców, stymulującego zatrudnianie osób wychodzących z WTZ, zwłaszcza osób o znacznej lub sprzężonej niepełnosprawności.
- 3) Osoby, które zakończyły uczestnictwo w WTZ w związku z podjęciem zatrudnienia, będą mogły korzystać z zajęć klubowych organizowanych w WTZ. W tym kontekście wzmacniana będzie również współpraca PES i WTZ w zakresie komplementarności działań reintegracyjnych skierowanych do osób, które zakończyły uczestnictwo w warsztatach i podjęły pracę w PES.

- 4) Tworzone będą sieci kooperacji WTZ z ZAZ, zakładami pracy chronionej, w tym spółdzielniami inwalidów i niewidomych oraz innymi podmiotami ekonomii solidarnej. Sieci takie powinny umożliwiać w szczególności wymianę dobrych praktyk i doświadczeń, a także tworzyć przestrzeń do dialogu między przedstawicielami tych podmiotów.

Nazwa działania	Podmioty i instytucje wiodące	Podmioty i instytucje współpracujące
Przygotowanie do aktywizacji zawodowej uczestników warsztatów terapii zajęciowej	Ministerstwo Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej	Państwowy Fundusz Rehabilitacji Osób Niepełnosprawnych

Działanie II.1.2. Rozwój zatrudnienia socjalnego

- 1) Realizowane będą działania zmierzające do określenia i podniesienia standardów usług z zakresu reintegracji społecznej i zawodowej realizowanych w centrach i klubach integracji społecznej. Podmioty spełniające ww. standardy będą mogły uzyskać środki pochodzące m.in. z programu resortowego *Ekonomia Solidarna* (w zakresie określonym w tym programie), w szczególności w części dotyczącej usług reintegracji zawodowej związanej z zatrudnieniem w przedsiębiorstwie społecznym.
- 2) W celu zapewnienia standaryzacji usług świadczonych w jednostkach reintegracyjnych oraz pogłębiania ich współpracy wspierane będą działania z zakresu nadzoru nad ich funkcjonowaniem; istotne jest również włączenie ROPS w proces kształtowania i rozwijania zatrudnienia socjalnego w regionie.
- 3) Poszukiwane będą również możliwości rozszerzenia katalogu możliwych źródeł finansowania (np. Europejski Fundusz Społeczny, budżet państwa, PFRON) działań jednostek reintegracyjnych, w szczególności w zakresie wzmacniania ich potencjału instytucjonalnego (np. kadr, wyposażenia), a także wsparcia usług reintegracji społecznej i zawodowej. Dzięki temu jednostki reintegracyjne będą mogły objąć wsparciem większą liczbę osób (uczestników) lub rozszerzyć zakres wsparcia, ale także podtrzymać zdolność do bieżącego świadczenia usług reintegracyjnych wysokiej jakości.
- 4) Istotnym elementem będzie przebudowanie instrumentu zatrudnienia wspieranego, tak aby wsparcie to realnie sprzyjało pełnej aktywizacji oraz reintegracji społecznej i zawodowej, a w szczególności samodzielności osób zagrożonych wykluczeniem społecznym w świadczeniu pracy w podmiotach ekonomii społecznej i solidarnej lub u innych przedsiębiorców.
- 5) Opracowany zostanie model współpracy podmiotów reintegracyjnych z PES prowadzącymi działalność w sferze usług społecznych użyteczności publicznej. Osoby korzystające z usług podmiotów reintegracyjnych zostaną wyposażone w wiedzę i umiejętności niezbędne do pracy w PES zaangażowanych w dostarczanie usług społecznych użyteczności publicznej.
- 6) Realizowane będą również przedsięwzięcia zmierzające do wprowadzenia w obszarze reintegracji społecznej i zawodowej nowego profilu usług reintegracyjnych, wzmocnionego problematyką podnoszenia i rozwijania wartości społecznych i kwalifikacji zawodowych.
- 7) Rozwojowi zatrudnienia socjalnego służyć będą również działania przewidziane w programie pn. *Aktywne Formy Przeciwdziałania Wykluczeniu Społecznemu – nowy wymiar 2020*. W tej formule jednostki samorządu terytorialnego oraz organizacje

pozarządowe będą mogły ubiegać się o finansowanie przedsięwzięć przyczyniających się do włączania i wzmacniania uczestniczenia w życiu społecznym i zawodowym osób wykluczonych społecznie oraz rozwoju systemu aktywnej integracji. Kluczowe przedsięwzięcia dotyczące sfery zatrudnienia socjalnego przewidziane w tym programie polegają na:

- aktywizowaniu osób korzystających z pomocy społecznej, przez realizację kontraktów socjalnych lub indywidualnych programów zatrudnienia socjalnego przez uczestnictwo w zajęciach w CIS/KIS, a także do tworzenia lub przystępowania do spółdzielni socjalnych;
- animowaniu wielosektorowych partnerstw, wdrażających scenariusze świadczenia usług reintegracyjnych, wykorzystujących różne zasoby instytucjonalne partnerów, w tym podmiotów reintegracyjnych, a także przewidujące doradztwo dla podmiotów reintegracyjnych w zakresie oferty dla osób zagrożonych wykluczeniem społecznym oraz możliwości wykorzystania potencjału lokalnych instytucji;
- organizowaniu wymiany doświadczeń z realizacji usług przedstawicieli podmiotów reintegracyjnych w celu standaryzacji usług, a także podejmowania współpracy z przedstawicielami powiatowych/wojewódzkich zespołów ds. ekonomii społecznej lub radami działalności pożytku publicznego;
- przygotowaniu i wdrożeniu zintegrowanego z lokalnym programem rozwoju społecznego programu aktywizacji społecznej i zawodowej na poziomie lokalnym, w którym określony będzie minimalny poziom jakości usług oraz efektów w zakresie reintegracji społecznej, reintegracji zawodowej i zatrudnienia wśród absolwentów Centrów i Klubów Integracji Społecznej.

Nazwa działania	Podmioty i instytucje wiodące	Podmioty i instytucje współpracujące
Rozwój zatrudnienia socjalnego	Ministerstwo Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej	Państwowy Fundusz Rehabilitacji Osób Niepełnosprawnych, urzędy wojewódzkie, urzędy marszałkowskie

Priorytet 2. Aktywizacja zawodowa osób niepełnosprawnych oraz osób starszych w podmiotach ekonomii społecznej i solidarnej

Sytuacja osób niepełnosprawnych na rynku pracy w ostatnich latach uległa poprawie. Niezależnie od tego kontynuacja postępów w aktywizacji zawodowej wymaga nowych, lepiej dopasowanych do potrzeb osób niepełnosprawnych, instrumentów wsparcia. Przedsięwzięcia dotyczące aktywizacji zawodowej wpisywać się będą również w szerszy kontekst działań zmierzających do tworzenia kompleksowego modelu rehabilitacji osób niepełnosprawnych. Jednocześnie wyodrębnienia wymagają również działania dotyczące pobudzania aktywności osób starszych. Wynika to zarówno z trudnej sytuacji demograficznej, jak i z faktu, że system kompleksowego wspierania osób starszych, w którym mieszczą się działania na rzecz ich aktywności zawodowej, jest w trakcie kształtowania.

Działanie II.2.1. Wsparcie zatrudnienia osób niepełnosprawnych na chronionym i otwartym rynku pracy

- 1) Z uwagi na znaczenie i potencjał zakładów aktywności zawodowej i zakładów pracy chronionej oraz zasadność zakorzenienia ich w sektorze ekonomii społecznej i solidarnej

przeprowadzona zostanie dogłębna analiza potrzeb tych podmiotów i możliwości rozwoju działalności reintegracyjnej i rehabilitacyjnej w formie PES.

- 2) Po dokonaniu oceny obecnie funkcjonujących regulacji prawnych zostaną wprowadzone modyfikacje mające na celu ułatwienie funkcjonowania zarówno zakładów aktywności zawodowej, jak i zakładów pracy chronionej.
- 3) Zakłady aktywności zawodowej jako podmioty o bardzo dużej koncentracji zatrudnienia osób niepełnosprawnych wymagają szczególnego wsparcia ze strony państwa. Dlatego też rozważona zostanie zmiana przepisów w zakresie wystawiania przez zakłady aktywności zawodowej ulg we wpłatach na Państwowy Fundusz Rehabilitacji Osób Niepełnosprawnych w wysokościach wyższych niż przewidziane dla innych podmiotów.
- 4) Stworzony i wdrożony zostanie system zatrudnienia wspomaganego, obejmujący działania mające na celu przygotowanie osoby niepełnosprawnej do podjęcia zatrudnienia, poszukiwania pracy, zaangażowania pracodawcy oraz wsparcia osoby niepełnosprawnej w miejscu pracy oraz poza nim.
- 5) W celu rozszerzenia możliwości zatrudniania na otwartym rynku pracy osób niepełnosprawnych, a zwłaszcza osób z chorobami psychicznymi, wspierane będzie zatrudnienie w niepełnym wymiarze czasu pracy oraz telepraca, a także rozważona zostanie możliwość wprowadzenia nowego instrumentu wsparcia – zatrudnienia przejściowego. Idea zatrudnienia przejściowego polega na dzieleniu jednego etatu przez kilku pracowników niepełnosprawnych, w zależności od ich możliwości co do wykonywania czynności na stanowisku pracy.
- 6) Poszukiwane będą rozwiązania pozwalające na szersze włączenie spółdzielni inwalidów i spółdzielni niewidomych we współpracę z innymi podmiotami ekonomii społecznej i solidarnej. Ponadto rozwijane będą również formy wsparcia tych podmiotów w uzyskaniu statusu przedsiębiorstwa społecznego.
- 7) Realizowane będą działania zmierzające do włączenia organizacji pozarządowych działających na rzecz osób niepełnosprawnych w proces modyfikowania systemu reintegracji zawodowej osób niepełnosprawnych.
- 8) Kompleksowe rozwiązania dotyczące zmian w zakresie reintegracji zawodowej osób niepełnosprawnych, także w kontekście roli ekonomii społecznej, zostaną zawarte w strategii na rzecz osób niepełnosprawnych.

Nazwa działania	Podmioty i instytucje wiodące	Podmioty i instytucje współpracujące
Wsparcie zatrudnienia osób niepełnosprawnych na chronionym i otwartym rynku pracy	Ministerstwo Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej	Państwowy Fundusz Rehabilitacji Osób Niepełnosprawnych, urzędy marszałkowskie

Działanie II.2.2. Wsparcie aktywizacji młodzieży niepełnosprawnej – w szczególności absolwentów szkół specjalnych prowadzących kształcenie zawodowe i szkół specjalnych przysposabiających do pracy

Dla wielu młodych osób niepełnosprawnych zakończenie edukacji w ramach szkół specjalnych prowadzących kształcenie zawodowe i szkół specjalnych przysposabiających do pracy oznacza ograniczenie bądź zaprzestanie aktywności zawodowej lub społecznej. Jednocześnie dotychczasowe doświadczenia wskazują, że formuła ekonomii społecznej i solidarnej, w szczególności spółdzielczości inwalidów i niewidomych oraz spółdzielczości socjalnej, jest głównym rozwiązaniem umożliwiającym reintegrację zawodową oraz podjęcie

zatrudnienia przez osoby niepełnosprawne. W związku z powyższym przewiduje się realizację następujących działań:

- 1) wsparcie kompetencyjne nauczycieli prowadzących kształcenie zawodowe uczniów niepełnosprawnych oraz pracowników jednostek samorządu terytorialnego w zakresie ekonomii społecznej i solidarnej;
- 2) tworzenie mechanizmów i rozwijanie praktyki współpracy instytucji i podmiotów działających na rzecz powoływania podmiotów ekonomii społecznej i solidarnej zatrudniających absolwentów szkół specjalnych prowadzących kształcenie zawodowe i szkół specjalnych przysposabiających do pracy;
- 3) wspieranie procesu przejścia młodych osób niepełnosprawnych z systemu edukacji na rynek pracy oraz staży, praktyk i zatrudnienia wspieranego w różnych formach, w tym spółdzielniach socjalnych oraz spółdzielniach inwalidów i niewidomych.

Realizacja powyższych działań będzie przebiegać w szczególności w oparciu o odpowiednie kształtowanie zadań związanych z aktywizacją i reintegracją młodych osób niepełnosprawnych, zleczanych PES przez PFRON.

Nazwa działania	Podmioty i instytucje wiodące	Podmioty i instytucje współpracujące
Wsparcie aktywizacji młodzieży niepełnosprawnej – w szczególności absolwentów szkół specjalnych prowadzących kształcenie zawodowe i szkół specjalnych przysposabiających do pracy	Ministerstwo Edukacji Narodowej, Ministerstwo Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej	Ministerstwo Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej, Państwowy Fundusz Rehabilitacji Osób Niepełnosprawnych, jednostki samorządu terytorialnego

Działanie II.2.3. Tworzenie warunków do kontynuowania aktywności zawodowej osób starszych w podmiotach ekonomii społecznej i solidarnej

- 1) Promowanie wśród PES elastycznych form zatrudnienia odpowiadających na potrzeby osób starszych.
- 2) Wspieranie zakładania i prowadzenia przedsiębiorstw społecznych przez pracowników w wieku przedemerytalnym oraz wspieranie zatrudnienia pracowników po 50. roku życia.
- 3) Wspieranie wykorzystania przedsiębiorczości społecznej w procesach „outplacementu”²⁷⁾ i adaptacji zawodowej oraz tworzenia przedsiębiorstw społecznych w związku z procesami restrukturyzacyjnymi, w szczególności dla pracowników po 50. roku życia.
- 4) Prowadzenie działań na rzecz promocji i rozwoju działalności gospodarczej w sektorze „srebrnej gospodarki”, w szczególności przez rozwój działalności podmiotów ekonomii społecznej i solidarnej w zakresie dostarczania usług społecznych użyteczności publicznej adresowanych do osób starszych.
- 5) Organy administracji publicznej, zwłaszcza na szczeblu regionalnym i lokalnym, dzięki odpowiedniemu formułowaniu kryteriów strategicznych czy kryteriów dostępu będą wspierać aktywność zawodową osób starszych w PES.

²⁷⁾ Program wsparcia w poszukiwaniu nowej pracy dla pracowników zwalnianych przez firmy grupowo lub indywidualnie.

Nazwa działania	Podmioty i instytucje wiodące	Podmioty i instytucje współpracujące
Tworzenie warunków do kontynuowania aktywności zawodowej osób starszych w podmiotach ekonomii społecznej i solidarnej	Ministerstwo Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej	Jednostki samorządu terytorialnego

Priorytet 3. Tworzenie miejsc pracy dla osób zagrożonych wykluczeniem społecznym w przedsiębiorstwach społecznych

Kluczowym elementem działań prozatrudnieniowych jest koncentracja na rozwoju istniejących oraz tworzeniu nowych form efektywnego zatrudnienia osób zagrożonych wykluczeniem społecznym. Jednym z najistotniejszych elementów będzie wspieranie aktywizacji zawodowej i integracji społecznej w przedsiębiorstwach społecznych. Efektywna realizacja funkcji reintegracyjnej PS wymaga oparcia jej na dwóch komplementarnych filarach. Pierwszym z nich jest tworzenie wysokiej jakości miejsc pracy, dopasowanych do potrzeb pracowników zagrożonych wykluczeniem społecznym, a także pozwalających im uzyskać podmiotowość w sferze finansowej oraz wpływ na kierunki rozwoju przedsiębiorstwa. Drugim kluczowym czynnikiem decydującym o społecznym charakterze podmiotów działających w tej formule jest aktywność w sferze reintegracji podejmowana na rzecz zatrudnianych pracowników. Każdy z tych elementów konstrukcyjnych PS jest jednocześnie zobowiązaniem wobec zatrudnianych osób zagrożonych wykluczeniem społecznym, a także społeczności lokalnych. Z tego względu przedsiębiorstwa społeczne będą mogły korzystać z różnorodnych instrumentów wsparcia umożliwiających im realizację tej podstawowej funkcji.

Działanie II.3.1. Status przedsiębiorstwa społecznego

Z uwagi na kluczowe znaczenie funkcji reintegracyjnej w działalności podmiotów ekonomii społecznej zasadne jest wprowadzenie statusu przedsiębiorstwa społecznego, który potwierdzać będzie wysoką jakość miejsc pracy czy też działalność reintegracyjną prowadzoną na rzecz zagrożonych wykluczeniem społecznym pracowników. Jednocześnie uzyskanie tego statusu otwierać będzie dostęp do systemu wsparcia związanego z funkcją reintegracyjną przedsiębiorstwa społecznego wobec osób zagrożonych wykluczeniem społecznym. Ostateczny kształt rozwiązań w zakresie statusu przedsiębiorstwa społecznego, instrumentów wsparcia zatrudnienia w tych podmiotach, a także katalogu osób zagrożonych wykluczeniem społecznym, zostanie określony w ustawie kompleksowo regulującej sferę ekonomii społecznej.

- 1) Status przedsiębiorstwa społecznego przyznawany będzie PES, których celem jest aktywizacja zawodowa oraz integracja społeczna osób zagrożonych wykluczeniem społecznym, w tym reintegracja zawodowa i społeczna oraz rehabilitacja zawodowa i społeczna osób niepełnosprawnych.
- 2) Uzyskać status będzie mógł ten PES, który w szczególności:
 - prowadzi działalność gospodarczą lub działalność odpłatną pożytku publicznego, lub inną odpłatną działalność (np.: działalność: oświatową lub kulturalną), w celu aktywizacji zawodowej oraz integracji społecznej osób zagrożonych wykluczeniem społecznym;
 - posiada osobowość prawną;

- zatrudnia co najmniej 30% osób zagrożonych wykluczeniem społecznym;
 - nie dzieli zysku lub nadwyżki bilansowej między członków, pracowników, właścicieli lub udziałowców, a całość nadwyżki bilansowej przeznacza na rozwój przedsiębiorstwa społecznego oraz aktywizację zawodową i integrację społeczną;
 - jest zarządzany na zasadach partycypacyjnych (struktura własnościowa opiera się na współzarządzaniu realizowanym np. przez: zawarte w statucie lub innym dokumencie postanowienia przewidujące włączenie pracowników w proces decyzyjny bądź opiniodawczo-doradczy lub akcjonariat pracowniczy);
 - prowadzi wobec zatrudnionych osób zagrożonych wykluczeniem społecznym uzgodniony z tymi osobami i określony w czasie proces reintegracyjny, mający na celu zdobycie lub odzyskanie kwalifikacji zawodowych lub kompetencji kluczowych;
 - zapewnia, że wynagrodzenia wszystkich pracowników, w tym kadry zarządzającej, nie przekraczają wartości, o której mowa w art. 9 ust. 1 pkt 2 ustawy z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie.
- 3) Decyzja o przyznaniu statusu przedsiębiorstwa społecznego, po weryfikacji przesłanek, podejmowana będzie na szczeblu wojewódzkim.
- 4) Za osoby zagrożone wykluczeniem społecznym uznane będą w szczególności osoby:
- bezrobotne w rozumieniu przepisów ustawy z dnia 20 kwietnia 2004 r. o promocji zatrudnienia i instytucjach rynku pracy (Dz. U. z 2018 r. poz. 1265, z późn. zm.);
 - do 30. roku życia oraz po ukończeniu 50. roku życia, posiadające status osoby poszukującej pracy, bez zatrudnienia w rozumieniu przepisów ustawy z dnia 20 kwietnia 2004 r. o promocji zatrudnienia i instytucjach rynku pracy;
 - poszukujące pracy niepozostające w zatrudnieniu lub niewykonujące innej pracy zarobkowej;
 - niepełnosprawne w rozumieniu przepisów ustawy z dnia 27 sierpnia 1997 r. o rehabilitacji zawodowej i społecznej oraz zatrudnianiu osób niepełnosprawnych (Dz. U. z 2018 r. poz. 511, z późn. zm.);
 - z zaburzeniami psychicznymi w rozumieniu przepisów ustawy z dnia 19 sierpnia 1994 r. o ochronie zdrowia psychicznego (Dz. U. z 2018 r. poz. 1878);
 - o których mowa w art. 1 ust. 2 pkt 1–3 i 5–7 ustawy z dnia 13 czerwca 2003 r. o zatrudnieniu socjalnym (Dz. U. z 2016 r. poz. 1828, z późn. zm.);
 - podlegające ubezpieczeniu społecznemu rolników w pełnym zakresie na podstawie przepisów o ubezpieczeniu społecznym rolników, jeżeli ich dochód ustalany zgodnie z art. 7 ust. 5–10 ustawy z dnia 11 lutego 2016 r. o pomocy państwa w wychowywaniu dzieci (Dz. U. z 2018 r. poz. 2134, z późn. zm.) wynosi nie więcej niż dochód z 6 hektarów przeliczeniowych;
 - spełniające kryteria, o których mowa w art. 8 ust. 1 pkt 1 i 2 ustawy z dnia 12 marca 2004 r. o pomocy społecznej (Dz. U. z 2018 r. poz. 1508, z późn. zm.);
 - o których mowa w art. 49 pkt 7 ustawy z dnia 20 kwietnia 2004 r. o promocji zatrudnienia i instytucjach rynku pracy;
 - usamodzielniane, o których mowa w art. 140 ust. 1 i 2 ustawy z dnia 9 czerwca 2011 r. o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej (Dz. U. z 2018 r. poz. 998, z późn. zm.).
- 5) Program zakłada otwarty charakter katalogu osób zagrożonych wykluczeniem społecznym, aby umożliwić reagowanie na zmiany społeczne w tym obszarze. Podjęte zostaną prace nad rozszerzeniem katalogu – analizie poddane zostaną kolejne grupy społeczne, których sytuacja może wskazywać na potrzebę włączenia ich do kręgu osób zagrożonych wykluczeniem społecznym w rozumieniu programu lub innych dokumentów o charakterze programowym i legislacyjnym (np. osoby opuszczające zakłady karne).

- 6) Przedsiębiorstwa społeczne będą mogły uzyskać dotacje (na zasadach analogicznych do rozwiązań przyjętych dla spółdzielni socjalnych) z przeznaczeniem na utworzenie miejsca pracy oraz czasowe finansowanie kosztów wynagrodzenia osób:
 - bezrobotnych;
 - niepełnosprawnych;
 - poszukujących pracy, niepozostających w zatrudnieniu lub niewykonujących innej pracy zarobkowej;
 - opiekunów osób niepełnosprawnych, o których mowa w art. 49 pkt 7 ustawy z dnia 20 kwietnia 2004 r. o promocji zatrudnienia i instytucjach rynku pracy.
- 7) Zatrudnienie w przedsiębiorstwach społecznych osób zagrożonych wykluczeniem społecznym będzie także wspierane, w szczególności przez współfinansowanie utworzenia miejsca pracy oraz wsparcie pomostowe (w szczególności finansowanie kosztów wynagrodzenia) ze środków resortowego programu *Ekonomia Solidarna*, PFRON, środków EFS i innych źródeł. Wsparcie pomostowe wykraczające poza finansowanie kosztów wynagrodzenia może być także udzielane z powyższych źródeł w związku z zatrudnieniem osób, o których mowa w pkt 4.
- 8) PS korzystać będą także z finansowania składek na ubezpieczenie społeczne za zatrudnione osoby zagrożone wykluczeniem społecznym na zasadach analogicznych do rozwiązań już przyjętych dla spółdzielni socjalnych.
- 9) PS będą mogły skorzystać ze wsparcia finansowego ze środków Krajowego Funduszu Szkoleniowego, przeznaczonego na dofinansowanie ponoszonych przez PS kosztów reintegracji zawodowej pracowników zagrożonych wykluczeniem społecznym. Możliwość korzystania przez PS z powyższego wsparcia będzie zapewniona, w szczególności przez odpowiednie kształtowanie priorytetów KFS.
- 10) Realizowane będą programy specjalne wspierające zatrudnienie osób zagrożonych wykluczeniem społecznym w PS, a także tworzenie i przystępowanie przez te osoby do spółdzielni socjalnych oraz innych podmiotów ekonomii społecznej i solidarnej.

Nazwa działania	Podmioty i instytucje wiodące	Podmioty i instytucje współpracujące
Status przedsiębiorstwa społecznego	Ministerstwo Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej	Ministerstwo Inwestycji i Rozwoju, Ministerstwo Rolnictwa i Rozwoju Wsi, urzędy marszałkowskie, Państwowy Fundusz Rehabilitacji Osób Niepełnosprawnych

Działanie II.3.2. Wsparcie reintegracji zawodowej i społecznej w przedsiębiorstwach społecznych

- 1) W przedsiębiorstwie społecznym tworzony będzie program reintegracyjny zawierający w szczególności działania PS w zakresie reintegracji społecznej i zawodowej (w tym dotyczące rehabilitacji społecznej i zawodowej osób niepełnosprawnych).
- 2) W odniesieniu do każdej zatrudnionej osoby zagrożonej wykluczeniem społecznym tworzony będzie indywidualny plan reintegracji. Plan ten określany będzie w porozumieniu z pracownikiem i zawierać będzie konkretne działania realizowane przez PS, które przyczynią się do wzrostu kompetencji zawodowych i społecznych pracownika.

- 3) Zasady opracowania, realizacji programu i planu, o których mowa w pkt 1 i 2, a także ewentualnego przedłużenia indywidualnego planu reintegracji, zostaną zawarte w ustawie o ekonomii społecznej i solidarnej.
- 4) Przygotowany zostanie mechanizm zachęt podatkowych wspierający rozwój oraz zwiększenie skali działalności PS, w szczególności przygotowane zostaną propozycje rozwiązań eliminujących negatywne skutki nieuznawania za koszt uzyskania przychodów wydatków ponoszonych na programy reintegracyjne, jako niezwiązane z działalnością gospodarczą.
- 5) Przedsiębiorstwa społeczne, na potrzeby skutecznej realizacji planów reintegracyjnych, korzystać będą mogły także z usług specjalistów w zakresie reintegracji społecznej i zawodowej zatrudnionych w Ośrodkach Wsparcia Ekonomii Społecznej.
- 6) Ośrodki Wsparcia Ekonomii Społecznej będą mogły przyznać przedsiębiorstwom społecznym bony szkoleniowe pozwalające na wzmocnienie procesu reintegracji pracowników pochodzących z grupy osób zagrożonych wykluczeniem społecznym.

Nazwa działania	Podmioty i instytucje wiodące	Podmioty i instytucje współpracujące
Wsparcie reintegracji zawodowej i społecznej w przedsiębiorstwach społecznych	Ministerstwo Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej	Ministerstwo Finansów, Ministerstwo Inwestycji i Rozwoju, urzędy marszałkowskie, Państwowy Fundusz Rehabilitacji Osób Niepełnosprawnych, ośrodki wsparcia ekonomii społecznej

Obszar III. Konkurencyjna przedsiębiorczość społeczna

Cechą charakterystyczną podmiotów ekonomii społecznej i solidarnej jest możliwość (ale i konieczność) łączenia aktywności na rzecz dobra wspólnego, misji społecznej oraz funkcji reintegracyjnej z działalnością nastawioną na ekonomiczne powodzenie na konkurencyjnym rynku. Sukces w ostatnim z tych obszarów ma istotny wpływ na trwałość i potencjał rozwojowy PES. Jednocześnie podmioty te, w związku z realizacją funkcji społecznych, muszą zmagać się z wyzwaniami obniżającymi ich konkurencyjność (reintegracja osób zagrożonych wykluczeniem społecznym, ograniczona możliwość dysponowania zyskami, ograniczenia w kształtowaniu wynagrodzeń pracowników). Z tego względu w obszarze III przewidziano działania wyrównujące szanse na prowadzenie efektywnej i rentownej działalności gospodarczej przez podmioty ekonomii społecznej i solidarnej na konkurencyjnym rynku.

Zaproponowane w tej części rozwiązania przyczyniać się będą bezpośrednio do realizacji zadań określonych w następujących kierunkach interwencji SOR:

- nowe modele działania;
- wsparcie grup zagrożonych ubóstwem i wykluczeniem oraz zapewnienie spójności działań na rzecz integracji społecznej.

Działania podjęte w tym obszarze dotyczyć będą przygotowania rozwiązań prawnych ułatwiających bieżącą działalność podmiotów ekonomii społecznej i solidarnej, świadczenia usług wsparcia dla PES pozwalających na podnoszenie kompetencji wśród ich kadry oraz pracowników, a także przewyżycianie trudności w funkcjonowaniu na otwartym rynku.

Przewidziane zostały również działania sprzyjające rozwojowi PES w sektorze „srebrnej”²⁸⁾ i „białej”²⁹⁾ gospodarki oraz wzmacniające ich zakorzenienie w społeczności lokalnej i na lokalnym rynku.

Ponadto realizowane będą również działania umożliwiające rozwój istniejących (w szczególności zwrotnych) i poszukiwanie nowych, niepublicznych źródeł finansowania działalności PES, pozwalających im stabilnie funkcjonować w oparciu o rynkowe źródła przychodu, bez konieczności bazowania na środkach publicznych związanych bezpośrednio z zatrudnianiem osób zagrożonych wykluczeniem społecznym.

W ramach tego obszaru przewidziano również działania zmierzające do wspierania potencjału instytucjonalnego podmiotów ekonomii społecznej i solidarnej w związku z realizowaną przez te podmioty funkcją reintegracyjną, rozwojem innowacji, ekonomizacją, a także umożliwiające włączenie PES (będących jednocześnie przedsiębiorcami) w funkcjonujący system wsparcia dla mikro-, małych i średnich przedsiębiorstw.

Priorytet 1. Zwiększanie konkurencyjności podmiotów ekonomii społecznej i solidarnej

Podmioty ekonomii społecznej i solidarnej, poza realizacją funkcji reintegracyjnej oraz aktywnością na rzecz wspólnot lokalnych, działają w sferze gospodarczej często zmuszone do konkurowania z podmiotami nastawionymi na zysk. W zestawieniu z funkcjami społecznymi, aktywność ekonomiczna PES jest również źródłem innowacyjnych rozwiązań pozwalających osobom zagrożonym wykluczeniem społecznym na poszukiwanie nowych dróg powrotu do pełniejszej aktywności zawodowej i społecznej. Wypełnianie zobowiązań w stosunku do swoich członków, pracowników i społeczności lokalnej często powoduje ograniczenie możliwości wykorzystania pełnego potencjału PES na rzecz rozwoju działalności gospodarczej. Z tego względu konieczne jest podjęcie działań umożliwiających wyrównywanie szans tych podmiotów w konkurowaniu z innymi przedsiębiorcami na rynku.

Działanie III.1.1. Zwiększenie dostępu do kapitału zwrotnego dla PES

- 1) Głównym instrumentem wsparcia dla istniejących podmiotów ekonomii społecznej i solidarnej w sferze aktywności ekonomicznej będzie system instrumentów finansowych o charakterze zwrotnym – w szczególności: pożyczek, gwarancji oraz reporczeń, działający obecnie w ramach Krajowego Funduszu Przedsiębiorczości Społecznej (KFPS). Fundusz został umiejscowiony w Banku Gospodarstwa Krajowego. Instrumenty wsparcia zwrotnego będą mogły być docelowo finansowane ze środków Europejskiego Funduszu Społecznego, z budżetu państwa oraz ze źródeł prywatnych.
- 2) W ramach Funduszu możliwe jest już zastosowanie takich instrumentów zwrotnych jak np.:
 - pożyczki na start (do 5 lat) w celu zapewnienia dostępu do źródeł finansowania dla PES działających nie dłużej niż 12 miesięcy;
 - pożyczki na rozwój (do 7 lat) z przeznaczeniem na budowanie aktywów w celu finansowania rozwoju działalności PES działających powyżej 12 miesięcy oraz w celu zapewnienia płynności;

²⁸⁾ Srebrna gospodarka to szeroko rozumiany system ekonomiczny ukierunkowany na wykorzystanie potencjału osób starszych jako pracowników, konsumentów i odbiorców usług.

²⁹⁾ Biała gospodarka to sektor gospodarki związanej z szeroko pojętymi usługami medycznymi obejmującymi np. działalność medyczną, rehabilitacyjną, opiekuńczą.

- gwarancje w celu udostępnienia PES zabezpieczeń, dzięki którym podmioty te będą w stanie spełnić wymogi związane z pozyskaniem kapitału na warunkach rynkowych;
 - reporeczenia mające na celu zwiększenie dostępności zewnętrznych źródeł finansowania dla PES za pośrednictwem funduszy poręczeniowych (reporeczenia istotnie zmniejszają ryzyko instytucji finansowych poręczających zobowiązania PES zaciągnięte na warunkach rynkowych).
- 3) BGK, wdrażając instrumenty finansowe, będzie mógł współpracować m.in. z pośrednikami finansowymi oraz instytucjami finansowymi.
 - 4) Po zakończeniu działań finansowanych w ramach PO WER, w Banku Gospodarstwa Krajowego utworzony zostanie Fundusz Przedsiębiorczości Społecznej, mający na celu w szczególności wsparcie finansowe na rzecz ekonomizacji podmiotów ekonomii społecznej i solidarnej oraz powstawanie przedsiębiorstw społecznych, a także promocję i rozwój przedsiębiorczości społecznej. Fundusz będzie gromadził środki na wsparcie finansowe działalności inwestycyjnej i bieżącej podmiotów ekonomii społecznej i solidarnej. Przychodami Funduszu mogą być w szczególności środki finansowe pochodzące przede wszystkim z instrumentów zwrotnych, w tym pożyczek udzielonych w ramach PO KL oraz PO WER, a także z darowizn i zapisów, likwidacji majątku przedsiębiorstw społecznych.
 - 5) Warunki powołania Funduszu Przedsiębiorczości Społecznej oraz zasady jego funkcjonowania będą przedmiotem regulacji ustawowej dotyczącej ekonomii społecznej i solidarnej.
 - 6) Wspierane będzie uruchamianie, testowanie i skalowanie innowacyjnych form finansowania działalności podmiotów ekonomii społecznej i przedsiębiorstw społecznych, np. spółdzielni pożyczkowych, funduszy poręczeń wzajemnych i innych, tworzonych na poziomie lokalnym i regionalnym przez podmioty ekonomii społecznej i solidarnej, jednostki samorządu terytorialnego oraz podmioty prywatne. W szczególności wspierane będą działania, które zaabsorbują dodatkowe środki prywatne.
 - 7) Przedsiębiorstwa społeczne oraz niektóre PES mogą również skorzystać z preferencyjnego finansowania w ramach Programu Unii Europejskiej na rzecz Zatrudnienia i Innowacji Społecznych na finansowanie działalności gospodarczej lub odpłatnej działalności pożytku publicznego.
 - 8) Analizowane będą możliwości włączenia lokalnych i regionalnych funduszy pożyczkowych i poręczeniowych do systemu finansowania zwrotnego PES.
 - 9) Analizowane będą również możliwości rozszerzenia dostępu PES do kredytów na rynku bankowym przez modyfikację i uproszczenie przepisów dotyczących badania zdolności kredytowej w odniesieniu do tych podmiotów, a także stworzenia instrumentów zwrotnych umożliwiających restrukturyzację PES.

Nazwa działania	Podmioty i instytucje wiodące	Podmioty i instytucje współpracujące
Zwiększenie dostępu do kapitału zwrotnego dla PES	Bank Gospodarstwa Krajowego	Ministerstwo Inwestycji i Rozwoju, Ministerstwo Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej

Działanie III.1.2. Opracowanie instrumentów podatkowych dla podmiotów ekonomii społecznej i solidarnej

Przygotowana zostanie propozycja zmian w systemie podatkowym przyczyniających się do rozwoju podmiotów ekonomii społecznej i solidarnej oraz zwiększenia skali ich działalności. Modyfikacja systemu podatkowego powinna realnie przyczynić się do wyrównywania szans

tych podmiotów w prowadzeniu konkurencyjnej działalności gospodarczej. Przygotowane rozwiązania w szczególności powinny przyczyniać się do kumulowania kapitału pozwalającego na realizację inwestycji podnoszących efektywność ekonomiczną działalności gospodarczej oraz wzmacnianie trwałości przedsiębiorstwa w okresie dekonunktury.

Nazwa działania	Podmioty i instytucje wiodące	Podmioty i instytucje współpracujące
Opracowanie instrumentów podatkowych dla podmiotów ekonomii społecznej i solidarnej	Ministerstwo Finansów	Ministerstwo Przedsiębiorczości i Technologii, Ministerstwo Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej

Działanie III.1.3. Rozwijanie potencjału innowacyjnego podmiotów ekonomii społecznej i solidarnej oraz testowanie i skalowanie nowych rozwiązań

- 1) Wspierane będą innowacyjne formy działania PES, zwłaszcza w sferze społecznej. Tworzone będą również warunki umożliwiające angażowanie podmiotów prywatnych (np. przedsiębiorców) w proces wspierania nowatorskich działań i form aktywności PES w sferze gospodarczej i społecznej.
- 2) Przygotowany do wdrożenia zostanie system małych grantów wzmacniających potencjał instytucjonalny PES, sprzyjających jednocześnie ich ekonomizacji, zwiększaniu skali działalności oraz wdrażaniu innowacyjnych rozwiązań.
- 3) Wspierane będą także działania PES w zakresie tworzenia start-upów (w tym działających w sferze nowych technologii), w szczególności pozwalające na łączenie innowacyjnych przedsięwzięć gospodarczych z realizacją celów społecznych.
- 4) Poszukiwane będą rozwiązania umożliwiające tworzenie społecznych funduszy kapitałowych (*social venture capital*).
- 5) Wypracowane i upowszechnione zostaną modele budowania innowacyjności we współpracy PES i instytucji naukowych oraz badawczych.

Nazwa działania	Podmioty i instytucje wiodące	Podmioty i instytucje współpracujące
Rozwijanie potencjału innowacyjnego podmiotów ekonomii społecznej, w tym solidarnej, oraz testowanie i skalowanie nowych rozwiązań	Ministerstwo Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej	Ministerstwo Inwestycji i Rozwoju

Priorytet 2. Wsparcie w rozwoju profesjonalizacji i współdziałania PES oraz współpracy międzysektorowej

Rozwój sektora ekonomii społecznej i solidarnej wymaga również wszechstronnego wsparcia umożliwiającego podnoszenie kompetencji pracowników, a także profesjonalizację kadry i specjalistów działających w PES oraz na ich rzecz. Ponadto konieczne jest poszukiwanie rozwiązań zachęcających i ułatwiających podejmowanie i pogłębianie współpracy między podmiotami tworzącymi sektor ekonomii społecznej i solidarnej (np. sieci branżowe, franczyzowe) oraz instytucjami z jego otoczenia (zarówno publicznymi, jak i klasycznymi

przedsiębiorcami). Szczególne znaczenie ma również wzmacnianie potencjału PES w zakresie udziału w rynku zamówień publicznych. Z tego względu konieczna jest intensyfikacja działań w obszarze zwiększania świadomości i edukowania PES jako potencjalnych wykonawców zamówień publicznych, przekładająca się na zwiększenie liczby i wartości postępowań, w których zamawiający będą mogli udzielać zamówień PES.

Działanie III.2.1. Rozwój usług wsparcia ekonomii społecznej i solidarnej oraz włączenie PES w system wsparcia dla mikro-, małych i średnich przedsiębiorstw

Rozwój ekonomii społecznej wymaga bieżącego zapewniania wsparcia doradczego, szkoleniowego i animacyjnego na różnych poziomach, w zależności od potrzeb podmiotów ekonomii społecznej i solidarnej, ze szczególnym uwzględnieniem oferty dla przedsiębiorstw społecznych.

- 1) Podmioty ekonomii społecznej i solidarnej będą miały dostęp do kompleksowego pakietu wsparcia doradczego i usługowego składającego się co najmniej z trzech modułów:
 - animacji lokalnej;
 - inkubacji – tworzenia i rozwoju przedsiębiorstw społecznych;
 - doradztwa biznesowego – wsparcia dla istniejących przedsiębiorstw społecznych i rozwijania skali ich działalności na rynku.
- 2) Wskazany w pkt 1 pakiet usług wsparcia może zostać rozszerzony o działania wynikające ze specyficznych uwarunkowań regionalnych, w szczególności wynikających z przeprowadzonych badań i ewaluacji.
- 3) Usługi wsparcia świadczone będą na poziomie regionalnym lub subregionalnym przez ośrodki wsparcia ekonomii społecznej współpracujące z Regionalnym Ośrodkiem Polityki Społecznej.
- 4) Zapewnieniu wysokiej jakości usług wsparcia, o których mowa w pkt 1, służyć będzie funkcjonowanie systemu akredytacji OWES pn. AKSES (system akredytacji i standardów działania instytucji wsparcia ekonomii społecznej³⁰⁾). Zasady systemu akredytacji i Standardy OWES określa minister właściwy do spraw zabezpieczenia społecznego.
- 5) Posiadanie akredytacji jest warunkiem dostępu do środków finansowych z Europejskiego Funduszu Społecznego w ramach Regionalnych Programów Operacyjnych, a docelowo także do innych źródeł finansowania publicznego przeznaczonych na działania OWES, a w szczególności na tworzenie nowych miejsc pracy w przedsiębiorstwach społecznych.
- 6) Usługi wsparcia ekonomii społecznej i solidarnej finansowane są w zakresie wskazanym w systemie akredytacji i standardach jakości usług oraz podlegają monitorowaniu i weryfikacji przez ministra właściwego do spraw zabezpieczenia społecznego, w porozumieniu z regionalnymi ośrodkami polityki społecznej. Finansowanie animacji, inkubacji i doradztwa biznesowego odbywa się w ramach działań samorządu województwa przez umowy zawierane z akredytowanymi podmiotami, przy zapewnieniu komplementarności działań i dostępu do usług na obszarze województwa.
- 7) OWES będą wspierać współpracę między PES, tworzenie konsorcjów (w szczególności spółdzielni socjalnych), a także sprzyjać kooperacji międzysektorowej.
- 8) OWES mogą prowadzić dodatkową działalność, przekraczającą minimalny zakres usług określonych w standardach – w formule odpłatnej działalności pożytku publicznego lub działalności gospodarczej, bądź zgodnie z zakresem projektu sformułowanym przez samorząd województwa.

³⁰⁾ Działania w zakresie akredytacji realizuje minister właściwy do spraw zabezpieczenia społecznego, przy wsparciu Komitetu Akredytacyjnego powołanego zarządzeniem nr 13 Ministra Pracy i Polityki Społecznej z dnia 21 marca 2014 r. (Dz. Urz. MPlPS poz. 15, z późn. zm.).

- 9) W przypadku niespełniania standardów jakości, samorząd województwa rozwiązuje umowę z takim podmiotem i wyłania innego wykonawcę, gwarantującego jakość zgodną ze standardami.
- 10) Sposób realizacji usług, ich systematyka, zasady finansowania, relacje podmiotów świadczących te usługi z instytucjami publicznymi, w tym współpraca z powiatowymi urzędami pracy, zostaną określone np. w projektowanej ustawie o ekonomii społecznej i solidarnej.
- 11) Poszukiwane będą również rozwiązania umożliwiające uzupełnienie oferty OWES o istniejące już instrumenty wsparcia adresowane do mikro-, małych i średnich przedsiębiorców, a także o istniejące i przygotowywane finansowe instrumenty zwrotne dostępne zarówno dla MŚP, jak i te dedykowane PES.
- 12) Poszukiwane będą alternatywne formy zapewniania usług doradczo-szkoleniowych dla podmiotów ekonomii społecznej i solidarnej. Zostanie rozważona możliwość współpracy ze spółdzielczymi związkami rewizyjnymi w tym zakresie.
- 13) Rozwijane będą działania kierowane do podmiotów ekonomii społecznej i solidarnej podnoszące ich świadomość na temat możliwości ubiegania się o zamówienia publiczne oraz budujące praktyczne umiejętności konkurencyjne w postępowaniu o udzielenie zamówienia publicznego.
- 14) Podjęte zostaną również działania w zakresie analizy funkcjonowania obecnego systemu świadczenia usług na rzecz PES oraz podjęte zostaną prace nad jego ewentualną modyfikacją.

Nazwa działania	Podmioty i instytucje wiodące	Podmioty i instytucje współpracujące
Rozwój usług wsparcia ekonomii społecznej i solidarnej oraz włączenie PES w system wsparcia dla mikro-, małych i średnich przedsiębiorstw	Ministerstwo Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej	Urząd Zamówień Publicznych, urzędy marszałkowskie, Ministerstwo Inwestycji i Rozwoju

Działanie III.2.2. Rozwój sieci branżowych, kooperacji, konsorcjów – w tym spółdzielczych, franczyzy społecznej

- 1) Wspierane będzie sieciowanie podmiotów ekonomii społecznej i solidarnej w wymiarze terytorialnym i branżowym, w szczególności w zakresie:
 - zwiększenia potencjału ekonomicznego i społecznego zrzeszonych podmiotów i przedsiębiorstw;
 - zwiększania potencjału w zakresie ubiegania się o udzielenie zamówień publicznych;
 - wspólnego organizowania sieci produkcji, handlu lub usług;
 - organizowania wspólnej promocji działań społecznych lub ekonomicznych;
 - promocji wspólnego znaku towarowego, o którym mowa w ustawie z dnia 30 czerwca 2000 r. – Prawo własności przemysłowej, oraz innych znaków towarowych stworzonych w ramach projektów realizowanych m.in. przez ROPS;
 - udziału w regionalnych, krajowych i międzynarodowych targach branżowych, a także innych wydarzeniach promocyjnych służących zwiększaniu potencjału biznesowego PES. Działania te będą oparte na umożliwianiu wspólnych spotkań w wymiarze regionalnym i krajowym oraz dofinansowania działań mających na celu wspólne przedsięwzięcia o charakterze ekonomicznym.

- 2) Wspierany będzie także proces tworzenia konsorcjów PES, a w szczególności konsorcjów z udziałem spółdzielni socjalnych.
- 3) Wzmacniany będzie proces tworzenia konsorcjów zrzeszających PES i podmioty spoza sektora ekonomii społecznej i solidarnej (zwłaszcza biznesowe), przyczyniający się w szczególności do rozwijania potencjału ubiegania się o realizację zamówień publicznych
- 4) Wspierane będzie tworzenie francyz społecznych, umożliwiających multiplikowanie i rozpowszechnianie dobrych przykładów działania, zwłaszcza w zakresie realizacji usług społecznych użyteczności publicznej, tak aby ułatwiać powstawanie nowych podmiotów ekonomii solidarnej w preferowanych z punktu widzenia polityk publicznych dziedzinach.
- 5) Wspierane będzie włączenie PES w istniejące komercyjne sieci francyzowe i klastrowe.
- 6) Wspierane będzie upowszechnianie wiedzy o idei społecznej odpowiedzialności przedsiębiorstw (CSR).

Nazwa działania	Podmioty i instytucje wiodące	Podmioty i instytucje współpracujące
Rozwój sieci branżowych, kooperacji, konsorcjów – w tym spółdzielczych, franczyzy społecznej	Ministerstwo Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej	urzędy marszałkowskie

Działanie III.2.3. Przygotowanie i wzmocnienie kadr dla sektora ekonomii społecznej i solidarnej – w szczególności kadry zarządzającej

- 1) Opracowany i upowszechniony zostanie modelowy program studiów menedżerskich oraz MBA w zakresie zarządzania PS obejmujące zagadnienia z zakresu mechanizmów funkcjonowania sektora ekonomii społecznej i solidarnej w Polsce i na świecie, kształtujący umiejętności menedżerskie.
- 2) Wspierany będzie udział kadr PES w studiach podyplomowych, m.in. z zakresu zarządzania czy marketingu.
- 3) Wspierane będzie również nawiązywanie i rozwijanie współpracy PES z sektorem biznesowym, w tym transfer kompetencji i wiedzy z sektora biznesowego do PES dzięki np.: mentoringowi czy coachingowi.
- 4) Wspierane będą również działania polegające na podnoszeniu kompetencji kadr regionalnych systemów wsparcia ekonomii społecznej (np.: OWES, ROPS).

Nazwa działania	Podmioty i instytucje wiodące	Podmioty i instytucje współpracujące
Przygotowanie i wzmocnienie kadr dla sektora ekonomii społecznej i solidarnej – w szczególności kadry zarządzającej	Ministerstwo Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej.	Ministerstwo Nauki i Szkolnictwa Wyższego

Działanie III.2.4. Certyfikacja podmiotów ekonomii społecznej i solidarnej oraz ich produktów i usług

- 1) Wdrażane i upowszechniane będą znaki jakości potwierdzające wysoki standard produktów i usług dostarczanych przez PES, a także innowacyjne podejście tych podmiotów do rozwiązywania problemów społecznych na poziomie lokalnym i działalności na rzecz osób zagrożonych wykluczeniem społecznym.
- 2) Znaki jakości przyznawane będą w oparciu o zasady wypracowane przez przedstawicieli PES, organów administracji publicznej, przedsiębiorców i konsumentów.

Nazwa działania	Podmioty i instytucje wiodące	Podmioty i instytucje współpracujące
Certyfikacja podmiotów ekonomii społecznej i solidarnej oraz ich produktów i usług	Ministerstwo Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej	urzędy marszałkowskie

Obszar IV. Solidarne społeczeństwo

Szczególnie istotne z długofalowej perspektywy rozwoju sektora ekonomii społecznej i solidarnej będzie wpływanie na postawy i percepcję tej formy aktywności zarówno wśród obywateli, jak i przedstawicieli władz publicznych. Kształtowanie odpowiedzialnych i społecznie wrażliwych postaw konsumenckich oraz upowszechnianie pozytywnego wizerunku marki ekonomii społecznej i solidarnej wpływać będzie na zdolność PES do samodzielnego funkcjonowania w oparciu o wybory świadomych klientów. Jednocześnie rozwojowi sektora służyć będą również przedsięwzięcia zmierzające do podnoszenia kompetencji ludzi młodych w zakresie kooperacji i angażowania się na rzecz lokalnej wspólnoty i dobra wspólnego.

Działania przewidziane w tym obszarze realizują wyzwania sformułowane w następujących kierunkach interwencji SOR:

- lepsze dopasowanie edukacji i uczenia się do potrzeb nowoczesnej gospodarki;
- rozwój kapitału społecznego.

Działania zaplanowane w obszarze IV przyczynią się do nabywania kompetencji społecznych przez uczniów i studentów (współpracy, rozwiązywania problemów, działania w środowisku lokalnym i na jego rzecz), kształtowania postaw, wartości i zachowań sprzyjających budowaniu wspólnoty, kooperacji, kreatywności, otwartości oraz komunikacji (np. rozwijanie kreatywnego myślenia i współpracy, promowanie etosu pracy, uczciwości, szacunku dla prawa) i wzmacniania zaangażowania społecznego.

Ponadto realizowane będą również przedsięwzięcia sprzyjające lepszemu przygotowaniu kadr pracujących z młodzieżą do wprowadzania tematyki dotyczącej ekonomii społecznej i solidarnej.

Priorytet 1. Kształtowanie pozytywnych postaw wobec ekonomii społecznej i solidarnej wśród młodzieży

Kluczem do kształtowania pozytywnych postaw wobec ekonomii społecznej i solidarnej wśród młodzieży jest pokazanie młodemu człowiekowi korzyści, jakie dla jego rozwoju

osobistego, a także dla otoczenia, w którym funkcjonuje, zaczynając od rodziny, wspólnoty lokalnej, na społeczeństwie kończąc, przynosi działalność w tej sferze. Najbardziej podstawową, a zarazem kluczową korzyścią dla młodego człowieka przygotowującego się do wejścia na rynek pracy, jest rozwój kompetencji społecznych i przedsiębiorczych, jakie daje czerpanie z doświadczeń i aktywność własna w sferze ekonomii społecznej i solidarnej. Równocześnie zwiększa się prawdopodobieństwo, że wyposażony w takie umiejętności, znając specyfikę funkcjonowania ekonomii społecznej i solidarnej, wybierze ścieżkę kariery z nią związaną, przyczyniając się w ten sposób do wzrostu poziomu kapitału ludzkiego i społecznego sektora.

Działanie IV.1.1. Rozwijanie kompetencji społecznych i przedsiębiorczych młodzieży w ramach i na rzecz ekonomii społecznej i solidarnej

W kontekście rozwoju ekonomii społecznej i solidarnej w sposób szczególny należy zwrócić uwagę na rolę i znaczenie edukacji nieformalnej i pozaformalnej skierowanej do dzieci i młodzieży, zwiększającej aktywność społeczną tych grup, kształtującej postawy przedsiębiorcze i promującej zarówno podstawy ideowe i wartości ekonomii społecznej, jak i jej konkretne rozwiązania praktyczne.

- 1) Tworzone i realizowane będą programy rozwoju kompetencji społecznych i przedsiębiorczych młodzieży na poziomie krajowym, regionalnym i lokalnym.
- 2) W działania te powinny być zaangażowane w szczególności podmioty ekonomii społecznej, w tym organizacje pozarządowe, a także samorządy lokalne, instytucje rynku pracy, instytucje kultury czy media.
- 3) Promowana będzie spółdzielczość jako forma rozwoju kompetencji społecznych i przedsiębiorczych młodych ludzi. Spółdzielnia jako forma organizowania aktywności młodzieży wokół działań pobudzających przedsiębiorczość i aktywność społeczną ma potencjał rozwoju w kierunku jednego z podstawowych narzędzi kształtowania w młodych ludziach kompetencji przydatnych na rynku pracy, ale także budowania postaw solidarności, stanowiących ideową podstawę ekonomii społecznej i solidarnej.
- 4) Wspierany będzie rozwój spółdzielczości w środowiskach młodzieżowych, zarówno we współpracy ze szkołami, w których jest ona zakorzeniona od 1900 r. w formie spółdzielni uczniowskich, jak również w innych placówkach dedykowanych wspieraniu i wychowywaniu młodzieży, w szczególności instytucjach kultury, placówkach wychowawczych, resocjalizacyjnych i organizacjach pozarządowych.
- 5) Wspierany będzie również wolontariat, praktyki i staże zawodowe w podmiotach ekonomii społecznej i solidarnej.
- 6) Wspierane będą systemowe działania zmierzające do rozwijania kompetencji społecznych i przedsiębiorczych przez szkolenia w organizacjach pozarządowych czy fundusze młodzieżowe oferujące minigranty.
- 7) Wspierane będzie rozwijanie kompetencji społecznych i przedsiębiorczych młodzieży przez udział w projektach i programach międzynarodowych (ponadnarodowych).

Nazwa działania	Podmioty i instytucje wiodące	Podmioty i instytucje współpracujące
Rozwijanie kompetencji społecznych i przedsiębiorczych młodzieży w ramach i na rzecz ekonomii społecznej i solidarnej	Ministerstwo Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej	urzędy marszałkowskie, jednostki samorządu terytorialnego

Działanie IV.1.2. Rozwijanie kompetencji społecznych i przedsiębiorczych młodzieży w ramach edukacji formalnej

Zinstytucjonalizowany system oświaty jest środowiskiem, w którym młody człowiek najintensywniej pracuje nad własnym rozwojem. Już od przedszkola, przez szkołę podstawową i ponadpodstawową aż po etap studiów, młodzież otrzymuje wykształcenie oparte o podstawy programowe, w których od kilku lat poczesne miejsce zajmuje kształcenie kompetencji przedsiębiorczych. Silnie zakorzeniony w zbiorowej świadomości obraz przedsiębiorczości jako sfery działań indywidualistycznych, opartych o konkurowanie i pomnażanie kapitału, potrzebuje wzbogacenia o myślenie w duchu solidaryzmu, opartego na współpracy i wrażliwości społecznej. W tej właśnie transformacji, która pozwala młodym ludziom pełniej rozwinąć ich kompetencje przedsiębiorcze, ale także społeczne, pomaga praktyczne poznawanie ekonomii społecznej i solidarnej.

- 1) Wspierana będzie realizacja celów kształcenia i treści nauczania z zakresu edukacji ekonomicznej ustalonych w podstawie programowej dla szkoły podstawowej i szkół ponadpodstawowych, mających na celu rozwijanie kompetencji społecznych i przedsiębiorczych uczniów. Wskazują one m.in. potrzebę kształtowania u uczniów postaw odpowiedzialności, wrażliwości i solidarności społecznej oraz postawy aktywności społecznej i gospodarczej, rozwijania umiejętności komunikacji i współpracy, przygotowania do podejmowania działań zapobiegających wykluczeniu z życia społecznego, jak również ukierunkowanie na wartości takie jak społeczna odpowiedzialność biznesu, czy wolontariat.
- 2) Wspierana będzie współpraca szkół prowadzących kształcenie zawodowe z sektorem ekonomii społecznej przez odbywanie praktyk zawodowych w przedsiębiorstwach społecznych, uwzględnienie przedsiębiorstw społecznych we wdrażaniu kształcenia dualnego.
- 3) Wspierane będzie tworzenie w szkołach ponadpodstawowych klas o specjalnościach związanych z sektorem ekonomii społecznej i solidarnej.
- 4) Wspierane będzie włączanie ekonomii społecznej i solidarnej do działań akademickich biur karier, akademickich inkubatorów przedsiębiorczości oraz innych instytucji w ramach uczelni, które pomagają studentom wejść na rynek pracy.
- 5) Rozwijana będzie także oferta uczelni w zakresie realizacji ich misji jako forum aktywności społecznej, np. przez programy realizowane we współpracy z PES.
- 6) Tematyka ekonomii społecznej i solidarnej włączana będzie do zajęć, w szczególności na kierunkach ekonomicznych, turystycznych, pedagogicznych oraz społecznych, ze szczególnym naciskiem na wykorzystanie jej jako instrumentu przeciwdziałania i walki z wykluczeniem społecznym oraz jako instrumentu rozwojowego dla wspólnot lokalnych.

Nazwa działania	Podmioty i instytucje wiodące	Podmioty i instytucje współpracujące
Rozwijanie kompetencji społecznych i przedsiębiorczych młodzieży w ramach edukacji formalnej	Ministerstwo Edukacji Narodowej	Ministerstwo Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej, Ministerstwo Nauki i Szkolnictwa Wyższego, jednostki samorządu terytorialnego

Działanie IV.1.3. Przygotowanie kadr do pracy z młodzieżą w zakresie rozwoju kompetencji społecznych i przedsiębiorczych

Warunkiem skutecznych działań edukacyjnych i wychowawczych w zakresie rozwoju kompetencji społecznych i przedsiębiorczych młodzieży jest prowadzenie ich za pośrednictwem dobrze przygotowanej kadry. Zarówno pracownicy systemu oświaty (nauczyciele, dyrektorzy szkół czy pedagodzy), jak również osoby, które w ramach edukacji nieformalnej i pozaformalnej zajmują się kształceniem młodego człowieka (przedstawiciele PES, w tym organizacji pozarządowych, OWES), powinni być dobrze przygotowani do pracy z młodzieżą. W tym zakresie zostanie dokonana analiza i ewentualne wykorzystanie już istniejących lub stworzenie nowych materiałów i narzędzi do pracy z młodzieżą, mających na celu rozwój kompetencji społecznych i przedsiębiorczych młodzieży.

- 1) Nauczyciele wyposażeni zostaną w pakiet edukacyjny, zawierający wszystkie potrzebne narzędzia i materiały – zarówno scenariusze lekcji, jak również inne materiały umożliwiające przekazywanie wiedzy na temat ekonomii społecznej i solidarnej. Zostaną też wyposażeni w komplet informacji dotyczących spółdzielczości młodzieżowej. Pakiet edukacyjny powinien skupiać się zarówno na kontekście funkcjonowania ekonomii społecznej i solidarnej (historia, wartości, osiągnięcia), jej systemowym znaczeniu (w szczególności jako instrumentu pozwalającego dzięki aktywności ekonomicznej na realizację celów społecznych), perspektywie pracowniczej (związanej z wysoką jakością miejsc pracy), a także potencjale do wzmacniania społeczności lokalnej, jak również na bardziej praktycznych aspektach, takich jak np. działalność w ramach spółdzielni lub innego podmiotu ekonomii społecznej i solidarnej. Zajęcia prowadzone w oparciu o tak skonstruowane materiały przyczynią się do pobudzania postaw przedsiębiorczych u dzieci i młodzieży, ale także pozwolą ukierunkować ten rozwój na kompetencje społeczne, uzupełnione zinternalizowanym systemem wartości solidarności społecznej.
- 2) Opracowane i upowszechnione zostaną także programy doskonalenia nauczycieli w zakresie ekonomii społecznej i solidarnej, które pozwolą przygotować ich do skuteczniejszej pracy z młodzieżą nad jej potencjałem kompetencyjnym.
- 3) Opracowany zostanie pakiet edukacyjny dotyczący kształcenia liderów młodzieżowych w zakresie podnoszenia kompetencji społecznych i przedsiębiorczych u młodzieży. Pakiet zostanie przygotowany z uwzględnieniem doświadczeń organizacji pozarządowych posiadających systemy kształcenia liderów oraz narzędzia do rozwoju kompetencji społecznych i przedsiębiorczych. Pakiet edukacyjny zostanie upowszechniony wśród organizacji pozarządowych współpracujących z młodzieżą.

Nazwa działania	Podmioty i instytucje wiodące	Podmioty i instytucje współpracujące
Przygotowanie kadr do pracy z młodzieżą w zakresie rozwoju kompetencji społecznych i przedsiębiorczych	Ministerstwo Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej	Ministerstwo Edukacji Narodowej, Ministerstwo Nauki i Szkolnictwa Wyższego, jednostki samorządu terytorialnego

Priorytet 2. Budowa marki ekonomii społecznej i solidarnej

Zbudowanie stabilnej marki ekonomii społecznej i solidarnej wymaga szerokich działań upowszechniających pozytywny wizerunek tego sektora jako dostawcy wysokiej jakości produktów i usług, który poza aktywnością stricte rynkową pełni ważne funkcje w rozwiązywaniu problemów społecznych. Adresatami działań popularyzacyjnych powinna być z jednej strony szeroko rozumiana opinia publiczna, z drugiej zaś decydenci, którzy wyznaczają kierunki realizacji krajowych, regionalnych i lokalnych polityk publicznych.

Działanie IV.2.1. Popularyzacja ekonomii społecznej i solidarnej wśród opinii publicznej

Opinię publiczną tworzą konsumenci, których wybory decydują o przetrwaniu danego przedsiębiorcy na konkurencyjnym rynku. W realiach gospodarki rynkowej podmioty ekonomii społecznej i solidarnej muszą zbudować w zbiorowej świadomości swoją markę jako dostawcy wysokiej jakości produktów i usług, których wartością dodaną jest realizacja ważnej misji społecznej. Kluczowe jest dotarcie do konsumentów z informacją na temat społecznych efektów ich działania, tak aby umożliwić im społecznie odpowiedzialny wybór, w którym liczyć się nie będzie jedynie cena, opakowanie i reklama.

- 1) Inicjowana będzie współpraca z samorządem regionalnym i lokalnym w zakresie kampanii informujących o ekonomii społecznej, w tym o wybranych formach spółdzielczości, promujących jej idee, kreujących jej pozytywny wizerunek i kształtujących odpowiedzialne i społecznie wrażliwe postawy konsumenckie.
- 2) Budowany i rozwijany będzie również system znaków jakości dla podmiotów ekonomii społecznej i solidarnej oraz jednostek samorządu terytorialnego, dzięki któremu możliwe będzie promowanie nie tylko konkretnych PES oraz ich towarów i usług, ale również całego sektora ekonomii społecznej i solidarnej. Rozwijane będą również istniejące znaki jakości.

Nazwa działania	Podmioty i instytucje wiodące	Podmioty i instytucje współpracujące
Popularyzacja ekonomii społecznej i solidarnej wśród opinii publicznej	Ministerstwo Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej	jednostki samorządu terytorialnego

Działanie IV.2.2. Popularyzacja ekonomii społecznej i solidarnej wśród przedstawicieli organów administracji publicznej

Dotychczasowe doświadczenia w zakresie upowszechniania ekonomii społecznej i solidarnej wśród decydentów koncentrują się głównie na szkoleniach adresowanych do pracowników urzędów pracy czy też ośrodków pomocy społecznej. Jednak nawet wysoka efektywność szkoleń, przy braku szerszej informacji adresowanej do lokalnych polityków, w wielu przypadkach nie zapewni możliwości rozwijania działania. Konieczne jest jasne sformułowanie przekazu, że wsparcie ekonomii społecznej i solidarnej nie jest po prostu kolejnym obciążeniem i kosztem dla budżetu publicznego, ale specyficzną inwestycją społeczną oraz mechanizmem trafniejszego i bardziej efektywnego adresowania wsparcia osób wymagających pomocy.

- 1) Upowszechniane będą informacje o lokalnych programach rozwoju społecznego (w szczególności o celu wprowadzenia, zasadach tworzenia, konsultowania i realizacji).

- 2) W konsultacji z organizacjami samorządu terytorialnego i PES przygotowane zostaną wytyczne dla JST oraz podmiotów ekonomii społecznej i solidarnej, zawierające w szczególności wskazania metodyczne służące sprawnej realizacji działań strategicznych i programowych w gminach i powiatach.
- 3) Wzmocniona zostanie koordynacja działań edukacyjnych i doradczych skierowanych do wspólnot lokalnych wspierających urzędników, radnych oraz aktywistów społecznych.
- 4) Realizowane będą działania upowszechniające dodatkowe korzyści społeczne, które mogą być osiągnięte dzięki zleceniu usług społecznych użyteczności publicznej oraz zadań publicznych w zakresie rozwoju lokalnego PES, a także korzystania ze społecznie odpowiedzialnych zamówień publicznych.

Nazwa działania	Podmioty i instytucje wiodące	Podmioty i instytucje współpracujące
Popularyzacja ekonomii społecznej i solidarnej wśród przedstawicieli organów administracji rządowej i samorządowej	Ministerstwo Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej	urzędy marszałkowskie, jednostki samorządu terytorialnego

Rozdział IV.

Podstawowe założenia systemu realizacji

Realizacja KPRES wymaga szeregu działań o wymiarze instytucjonalnym i organizacyjnym, prawnym, finansowym i edukacyjnym, realizowanych przez wielu interesariuszy wywodzących się zarówno z administracji publicznej, jak i sektora ekonomii społecznej i solidarnej, a także z jego otoczenia. Istotnym elementem będzie skorelowanie działań o charakterze krajowym z działaniami realizowanymi w regionach.

Minister jako koordynator

Z uwagi na szeroki i przekrojowy zakres kompetencji i zadań, minister właściwy do spraw zabezpieczenia społecznego pełni funkcję organu koordynującego polityki publiczne w zakresie rozwoju sektora ekonomii społecznej i solidarnej. Na poziomie krajowym, zgodnie z ustawą z dnia 4 września 1997 r. o działach administracji rządowej, odpowiedzialnym za problematykę ekonomii społecznej i przedsiębiorczości społecznej jest minister właściwy do spraw zabezpieczenia społecznego. Minister ten w ramach swoich działań w szczególności:

- określa kierunki rozwoju w obszarze ekonomii społecznej i solidarnej;
- opracowuje, realizuje i monitoruje rządowy program rozwoju na rzecz rozwoju ekonomii społecznej i solidarnej;
- koordynuje działania organów administracji rządowej oraz współpracuje z przedstawicielami samorządu terytorialnego i podmiotami ekonomii społecznej i solidarnej, a także ich otoczeniem, w zakresie ekonomii społecznej i solidarnej;
- monitoruje funkcjonowanie sektora ekonomii społecznej i solidarnej we współpracy z Prezesem Głównego Urzędu Statystycznego.

Ponadto minister właściwy do spraw zabezpieczenia społecznego przyznaje akredytację podmiotom spełniającym określone standardy jakości usług wsparcia podmiotów ekonomii społecznej i solidarnej oraz prowadzi wykaz podmiotów akredytowanych. Prowadzi również rejestr przedsiębiorstw społecznych w wymiarze ogólnopolskim.

Minister właściwy do spraw zabezpieczenia społecznego odpowiedzialny będzie również za opracowanie programu resortowego pn. *Ekonomia Solidarna* (z perspektywą na lata 2020–2023) finansowanego między innymi ze środków Funduszu Pracy pozostających w dyspozycji ministra właściwego do spraw pracy. W ramach programu możliwe będzie w szczególności finansowanie działań wspierających m.in.:

- tworzenie i rozwój przedsiębiorstw społecznych;
- wspieranie zatrudnienia w przedsiębiorstwach społecznych osób zagrożonych wykluczeniem społecznym, w szczególności przez współfinansowanie kosztów utworzenia miejsca pracy oraz wsparcie pomostowe;
- wspieranie instrumentami finansowymi przedsiębiorstw społecznych w realizacji działań o charakterze wzajemnościowym i rozwojowym;
- rozwój systemów podnoszenia wiedzy, kompetencji i kwalifikacji osób zagrożonych wykluczeniem społecznym – z wykorzystaniem narzędzi ekonomii solidarnej;
- promowanie elastycznych systemów zatrudniania ułatwiających godzenie ról zawodowych i społecznych w przedsiębiorstwach społecznych;
- budowanie wspólnych przedsięwzięć przedsiębiorstw społecznych oraz podmiotów ekonomii społecznej i solidarnej na rzecz rozwoju ich potencjału oraz rozwoju lokalnego i rewitalizacji;

- działania pilotażowe, testujące i wdrażające nowe rozwiązania promujące reintegrację zawodową i społeczną, samoorganizację oraz nowe inicjatywy o charakterze prozatrudnieniowym.

Minister właściwy do spraw zabezpieczenia społecznego współpracuje z ministrem właściwym do spraw rozwoju regionalnego w zakresie wykorzystania instrumentów finansowych w ramach Programu Operacyjnego Wiedza Edukacja Rozwój na rzecz rozwoju ekonomii społecznej i solidarnej. Minister ten korzysta także ze środków budżetu Ministra Rodziny Pracy i Polityki Społecznej oraz uzgadnia z innymi ministrami możliwości profilowania i finansowania działań na rzecz podmiotów ekonomii społecznej i solidarnej. Za obsługę zadań ww. ministra związanych z koordynowaniem działań w sferze ES odpowiada Departament Ekonomii Społecznej i Solidarnej w MRPiPS. Departament ten jednocześnie, w ramach realizacji zadań związanych ze wsparciem krajowym, współfinansowanych z EFS w ramach Programu Operacyjnego Wiedza Edukacja Rozwój, jest beneficjentem działań związanych z Celem 9. – Priorytet inwestycyjny 9.v oraz odpowiada za zadania w zakresie organizacji procesu akredytacji Ośrodków Wsparcia Ekonomii Społecznej, wspierania projektów innowacyjnych, a także działań edukacyjnych, promocyjnych, doradczo-szkoleniowych dla województw, oraz działania badawczo-monitorujące i ewaluacyjne.

Minister właściwy do spraw zabezpieczenia społecznego wraz z ministrem właściwym do spraw rozwoju regionalnego mają także wpływ na gospodarowanie środkami przeznaczonymi na zwrotne instrumenty wsparcia dla przedsiębiorstw społecznych, o których mowa w rozdziale III.

W związku ze wzrostem znaczenia problematyki ekonomii społecznej i solidarnej konieczne są działania utrzymujące wysoki stopień legitymizacji decyzji dotyczących rozwoju tego sektora podejmowanych na szczeblu krajowym. Szczególnie istotne jest upowszechnienie misji, celów i logiki działań wśród podmiotów i instytucji odpowiedzialnych za implementację tych rozwiązań na szczeblu regionalnym i lokalnym, a także wśród samych PES. W tym celu minister właściwy do spraw zabezpieczenia społecznego wraz z pozostałymi interesariuszami będzie rozwijać system partycypacyjnego zarządzania sferą ekonomii społecznej i solidarnej. Kluczowym przedsięwzięciem będzie tworzenie trwałego forum dialogu między różnymi aktorami zaangażowanymi w rozwijanie sektora ES, umożliwiającego wielostronną komunikację, konsultacje, a także przepływ idei i propozycji rozwiązań na rzecz wzmacniania potencjału i skali sektora.

Krajowy Komitet Rozwoju Ekonomii Społecznej

Ministra właściwego do spraw zabezpieczenia społecznego wspiera Krajowy Komitet Rozwoju Ekonomii Społecznej, stanowiący organ opiniotwórczo-doradczy w dziedzinie ekonomii społecznej. Forum ww. Komitetu umożliwia tworzenie propozycji rozwiązań w sposób partycypacyjny, z uwzględnieniem doświadczeń i stanowisk różnych interesariuszy kształtujących warunki funkcjonowania podmiotów ekonomii społecznej i solidarnej oraz samych PES. Funkcjonowanie tego Komitetu przyczynia się do uzyskania społecznej i środowiskowej legitymizacji wdrażanych rozwiązań oraz zapewnienia spójności i efektywności działań w sferze publicznej w obszarze ekonomii społecznej i solidarnej.

Minister właściwy do spraw zabezpieczenia społecznego powołuje członków tego Komitetu, a także określa zasady jego funkcjonowania oraz kieruje jego pracami. W skład Komitetu wchodzi w szczególności przedstawiciele: organów administracji rządowej i jednostek im podległych lub przez nie nadzorowanych, jednostek samorządu terytorialnego, sektora

ekonomii społecznej i solidarnej, organizacji pracowników, przedsiębiorców i pracodawców, świata nauki i edukacji oraz instytucji finansowych.

Do zadań Komitetu należeć będzie w szczególności opiniowanie dokumentów strategicznych, programowych (w tym dotyczących umowy partnerstwa, o której mowa w ustawie o zasadach prowadzenia polityki rozwoju) i prawnych związanych z rozwojem ekonomii społecznej, opracowywanie propozycji działań innowacyjnych na rzecz rozwoju ekonomii społecznej i solidarnej, a także monitorowanie realizacji rządowego programu rozwoju na rzecz ekonomii społecznej i solidarnej.

Samorząd województwa

Do zadań samorządu województwa w zakresie wspierania rozwoju ekonomii społecznej i solidarnej należy w szczególności:

- przygotowanie, realizacja i monitorowanie Regionalnego Programu Rozwoju Ekonomii Społecznej, przyjmowanego przez zarząd województwa, uwzględniającego regionalną specyfikę i uwarunkowania, a także kierunki rozwoju ekonomii społecznej wyznaczone na szczeblu krajowym;
- uczestnictwo w konsultowaniu programów oraz innych dokumentów w zakresie ekonomii społecznej i solidarnej, służące realizacji umowy partnerstwa³¹⁾;
- koordynowanie rozwoju usług społecznych użyteczności publicznej w województwie;
- wspieranie partnerskiej współpracy gminnych i powiatowych jednostek samorządu terytorialnego z podmiotami ekonomii społecznej i solidarnej, zwłaszcza w zakresie wspólnego programowania, realizacji i monitorowania lokalnej polityki rozwoju społecznego;
- opiniowanie, monitorowanie i ewaluacja jakości usług wsparcia dla podmiotów ekonomii społecznej i solidarnej, świadczonych przez Ośrodki Wsparcia Ekonomii Społecznej.

Z uwagi na wiodącą rolę samorządu województwa w koordynowaniu działań na rzecz sektora ekonomii społecznej i solidarnej w regionach konieczne jest podtrzymanie oraz dalsze wspieranie realizowanych na tym poziomie działań. Problematyka ekonomii społecznej i solidarnej będzie korelowana z innymi politykami publicznymi realizowanymi na poziomie wojewódzkim (w szczególności dotyczącymi rynku pracy, integracji społecznej, rozwoju przedsiębiorczości i innowacji oraz rozwoju usług społecznych użyteczności publicznej). Korelacja ta powinna dotyczyć zarówno aspektu programowania strategicznego na poziomie regionalnym (przez włączenie ekonomii społecznej i solidarnej do strategii rozwoju województwa oraz innych dokumentów programowych), jak i na poziomie operacyjnym dotyczącym współpracy między instytucjami, które mogą mieć wpływ na rozwój ES w regionie (m.in. ROPS, WUP, instytucje zarządzające i wdrażające programy finansowane ze środków europejskich).

Szczególnie ważnym zadaniem samorządu będzie przygotowanie, realizacja i monitorowanie Regionalnego Programu Rozwoju Ekonomii Społecznej. Dokument ten powinien zawierać w szczególności spójną i logiczną strukturę celów i oczekiwanych efektów, jak również odpowiadające im wskaźniki produktu i wskaźniki rezultatu, zasoby finansowe niezbędne do osiągnięcia wyznaczonych celów i rezultatów, obejmujące zarówno środki krajowe

³¹⁾ Umowa Partnerstwa jest dokumentem określającym kierunki interwencji w latach 2014–2020 trzech polityk unijnych w Polsce – Polityki Spójności, Wspólnej Polityki Rolnej i Wspólnej Polityki Rybołówstwa. Obecna wersja Umowy Partnerstwa została zatwierdzona przez Komisję Europejską w dniu 23 października 2017 r. na podstawie decyzji wykonawczej C(2017) 6994 (notyfikowana 24 października 2017 r.).

(samorządu terytorialnego, funduszy celowych i budżetu państwa), jak i europejskie, a także opis systemu zarządzania i monitorowania efektów, w tym w formie corocznego raportu o stanie ekonomii społecznej w regionach.

Regionalny Program Rozwoju Ekonomii Społecznej powinien zawierać w szczególności zadania samorządu w zakresie:

- określania podstawowych kierunków rozwoju sektora ekonomii społecznej – preferowanych we wsparciu finansowym – w zakresie aktywizacji, reintegracji społecznej i zawodowej, integracji społecznej oraz dostępnych usług społecznych użyteczności publicznej. Kierunki te powinny wynikać ze zdiagnozowanych w województwie potrzeb, należących do kluczowych sfer rozwojowych. Preferencje mogą polegać na upowszechnianiu określonych rodzajów działalności (promocja, edukacja), preferowaniu tworzenia podmiotów działających w określonych sferach (np. przez kryteria dostępu i kryteria strategiczne w programach operacyjnych finansowanych ze środków europejskich, kryteria strategiczne w dostępie do środków krajowych Funduszu Pracy i PFRON), zachęcaniu samorządów powiatowych i gminnych (tworzenie lokalnych map potrzeb w dziedzinie usług użyteczności publicznej, partnerstwa lokalne PES z samorządami);
- zaprojektowania i wdrożenia mechanizmów współpracy samorządu województwa z samorządami powiatów i gmin w zakresie programowania rozwoju społecznego, w szczególności przez wsparcie w opracowywaniu i realizacji lokalnych programów rozwoju społecznego, a także rozwoju ekonomii społecznej;
- stworzenia i udoskonalania sieci usług wsparcia dla podmiotów ekonomii społecznej i solidarnej, a w szczególności przedsiębiorstw społecznych, funkcjonującej w każdym województwie;
- instytucjonalizacji zarządzania rozwojem ekonomii społecznej przez zapewnienie funkcjonowania Regionalnego Komitetu Rozwoju Ekonomii Społecznej, a także tworzenia stabilnych ram współpracy i dialogu m.in. dla podmiotów ekonomii społecznej, przedstawicieli administracji publicznej, w tym także samorządów lokalnych, sektora prywatnego i ekspertów;
- określenia zasad i form współpracy na rzecz ekonomii społecznej między różnego rodzaju instytucjami, które mogą mieć wpływ na jej rozwój w regionie, m.in. ROPS, WUP, a instytucjami zarządzającymi i wdrażającymi programy finansowane ze środków europejskich;
- opracowania koncepcji promocji idei ekonomii społecznej w województwie przez system edukacji formalnej i nieformalnej dla dzieci i młodzieży oraz system edukacji formalnej i pozaformalnej dla dorosłych.

Ważnym zadaniem samorządów będzie również zapewnienie możliwości ponadregionalnej wymiany doświadczeń zarówno między przedstawicielami władz samorządowych odpowiedzialnych za rozwój ekonomii społecznej i solidarnej, jak i między wspierającymi je Regionalnymi Komitetami Rozwoju Ekonomii Społecznej. Zadanie to będzie szczególnie istotne w kontekście toczących się w regionach prac nad przygotowaniem i wdrażaniem Regionalnych Programów Rozwoju Ekonomii Społecznej. Zadanie to realizowane będzie w sposób zapewniający przedstawicielom samorządów wojewódzkich autonomię pozwalającą na uwzględnianie w działaniach na rzecz ekonomii społecznej i solidarnej uwarunkowań regionalnych. Samorząd może również podejmować działania służące podnoszeniu kompetencji kadr systemu wsparcia ekonomii społecznej (np. pracowników OWES).

W sferze instytucjonalnej kluczowe znaczenie odgrywają ROPS, które uczestniczą w procesie programowania regionalnych polityk publicznych, koordynują bieżące działania związane z ekonomią społeczną, a także dysponują wiedzą na temat uwarunkowań determinujących

kształt regionalnej polityki społecznej oraz znają konkretne potencjał i bariery wpływające na rozwój sektora ekonomii społecznej. ROPS są jednostkami odpowiedzialnymi za koordynację działań związanych z ekonomią społeczną. Do ich zadań należy zaliczyć w szczególności: przygotowanie i wdrażanie Regionalnych Programów Rozwoju Ekonomii Społecznej – w imieniu samorządów województw, koordynowanie działań władz publicznych w zakresie realizacji ww. regionalnego programu oraz określanie kierunków, preferencji i procedur wsparcia ekonomii społecznej i solidarnej, a w szczególności przedsiębiorstw społecznych w ramach Regionalnych Programów Operacyjnych, a także współpracę z ministrem właściwym do spraw zabezpieczenia społecznego (koordynującym polityki publiczne w zakresie rozwoju ekonomii społecznej) w celu zapewnienia zgodności kierunków rozwoju ekonomii społecznej na poziomie regionalnym i krajowym oraz wymianę informacji i danych statystycznych dotyczących sektora ekonomii społecznej.

Zarząd województwa wspierany jest przez Regionalny Komitet Rozwoju Ekonomii Społecznej, który składa się w szczególności z przedstawicieli samorządu województwa i przedstawicieli samorządów lokalnych, a także przedstawicieli sektora ekonomii społecznej, nauki oraz biznesu.

Zadaniem samorządu województwa jest również wybór i współfinansowanie podmiotów pełniących funkcję Ośrodków Wsparcia Ekonomii Społecznej, realizujących usługi na rzecz podmiotów ekonomii społecznej i solidarnej, o których mowa w rozdziale III.

Kluczowe sfery rozwojowe przedsiębiorstw społecznych

Ważnym elementem proponowanych kierunków rozwoju ekonomii społecznej i solidarnej jest włączenie się w działania związane z programami o charakterze rozwojowym, wpisujące się w modernizację służb społecznych i zatrudnienia, politykę zrównoważonego rozwoju oraz rozwoju regionalnego i lokalnego.

Kierunki rozwoju przedsiębiorstw społecznych wspierane będą za pomocą kryteriów dostępu, kryteriów strategicznych i innych preferencji określonych przez właściwe władze regionalne i lokalne, zgodnie z potrzebami danego środowiska i dokumentami strategicznymi określającymi dziedzinę szczególnie istotne dla danej wspólnoty samorządowej.

1) Wspieranie działań na rzecz zrównoważonego rozwoju, m.in. przez:

- rozwój podmiotów ekonomii społecznej i solidarnej promujących system edukacji ekologicznej obywateli, w tym prawo do informacji o stanie środowiska i zagrożeniach, jak również system edukacji związanej z działaniami kryzysowymi;
- rozwój przedsiębiorczości społecznej w obszarze selektywnego zbierania odpadów, recyklingu oraz innych usług związanych z utrzymaniem czystości i porządku w gminach, a także w zakresie melioracji wodnych, usług leśnych oraz odnawialnych źródeł energii;
- poszukiwanie możliwości wspierania projektów w zakresie rolnictwa społecznego (rolnictwa zaangażowanego społecznie³²⁾), będącego innowacyjnym podejściem łączącym dwie koncepcje: rolnictwa wielofunkcyjnego i usług społecznych lub opieki zdrowotnej na poziomie lokalnym, w ramach którego proces produkcji rolnej przyczynia się do reintegracji społecznej oraz rehabilitacji społecznej i zawodowej osób o szczególnych potrzebach. Działania te poprawiają stan zdrowia i włączenie społeczne tych osób, a także

³²⁾ Gospodarstwa edukacyjne w koncepcji rolnictwa zaangażowanego społecznie, Śląski Ośrodek Doradztwa Rolniczego, Częstochowa 2014.

ułatwiają uczenie się, podnoszą samoocenę i tym samym sprzyjają uczestnictwu w życiu społecznym³³⁾.

- 2) Wspieranie działań na rzecz rozwoju społeczności lokalnej, tożsamości i edukacji kulturowej, m.in. przez:
 - kreowanie rozwiązań prawnych oraz finansowanie projektów rozwijających tworzenie miejsc pracy w przedsiębiorstwach społecznych w obszarze turystyki społecznej;
 - tworzenie miejsc pracy w przedsiębiorstwach społecznych w obszarze budownictwa społecznego;
 - finansowanie realizacji działań w obszarze lokalnych projektów kulturalnych, łączących tworzenie trwałych miejsc pracy z animacją społeczną wykorzystującą lokalny potencjał kulturowy.
- 3) Wspieranie działań na rzecz solidarności pokoleń, m.in. przez:
 - wspieranie zakładania i prowadzenia przedsiębiorstw społecznych przez pracowników w wieku przedemerytalnym jako narzędzie przedłużania aktywności zawodowej oraz wspieranie zatrudnienia pracowników 50+ w przedsiębiorstwach społecznych, wykorzystującego ich doświadczenie i kompetencje zawodowe;
 - wykorzystanie przedsiębiorczości społecznej w procesach *outplacementu* i adaptacji zawodowej oraz tworzenie przedsiębiorstw społecznych w związku z procesami restrukturyzacyjnymi, w szczególności dla pracowników 50+;
 - rozwój podmiotów ekonomii społecznej i solidarnej wspierających politykę rodzinną: żłobki, kluby dziecięce i dzienni opiekunowie, inne formy wychowania przedszkolnego, świetlice i szkoły, wypoczynek letni i zimowy, opieka nad osobami zależnymi, placówki wsparcia dziennego, grupy rówieśnicze – nie tylko jako podmioty o charakterze opiekuńczym i edukacyjnym, ale również integrującym społeczność lokalną;
 - wspieranie podmiotów ekonomii społecznej i solidarnej adresujących swoje działania gospodarcze do starszych konsumentów, realizujących ich oczekiwania i potrzeby w zakresie m.in. usług społecznych, edukacyjnych i organizacji czasu wolnego, turystyki młodzieżowej i senioralnej, a także wspierających ich w utrzymaniu aktywności społecznej i zawodowej oraz dobrego stanu zdrowia (tworzenie warunków do rozwoju tzw. srebrnej gospodarki).
- 4) Wspieranie rozwoju usług aktywnej integracji, m.in. przez:
 - włączenie problematyki ekonomii społecznej i przedsiębiorczości społecznej do minimum programowego systemu kształcenia pracowników instytucji pomocy i integracji społecznej, w tym przeprowadzenie próby uzyskiwania specjalizacji pracowników socjalnych z zakresu ekonomii społecznej;
 - przygotowanie, wdrożenie i wspieranie funkcjonowania systemu zatrudnienia monitorowanego (połączonego z programem społecznym) w przedsiębiorstwach społecznych dla osób wykluczonych bądź zagrożonych wykluczeniem społecznym jako elementu ścieżki integracji i reintegracji społecznej;
 - wdrożenie systemowych działań ukierunkowanych na rozwój przedsiębiorstw społecznych jako formy zatrudnienia dla osób wychodzących z zakładów aktywności zawodowej, warsztatów terapii zajęciowej, centrów integracji społecznej, a także placówek opiekuńczo-wychowawczych i innych instytucji i form pieczy zastępczej.

³³⁾ Opinia Europejskiego Komitetu Ekonomiczno-Społecznego w sprawie: „Rolnictwo społeczne: zielone usługi terapeutyczno-opiekuńcze oraz polityka społeczna i zdrowotna” (opinia z inicjatywy własnej) z dnia 19 stycznia 2012 r.

Indykatywny Plan Finansowy

Przedstawiony Krajowy Program Rozwoju Ekonomii Społecznej, zgodnie z art. 17 ust. 1 pkt 5 ustawy z dnia 6 grudnia 2006 r. o zasadach prowadzenia polityki rozwoju, zawiera plan finansowy. Plan ten ma charakter indykatywny. Przedstawione wydatki obejmują nakłady na realizację założeń Programu w latach 2014–2023. W związku z tym należy podkreślić, że część działań została zrealizowana lub jest w trakcie realizacji.

Finansowanie Krajowego Programu Rozwoju Ekonomii Społecznej realizowane jest zarówno ze środków budżetu państwa, budżetów jednostek samorządu terytorialnego, środków funduszy celowych, krajowych środków prywatnych, jak i ze środków Unii Europejskiej.

Realizacja założeń Programu będzie wspierana ze środków finansowych pochodzących z następujących źródeł:

- Regionalnych Programów Operacyjnych – w części finansowanej ze środków Europejskiego Funduszu Społecznego;
- Programu Operacyjnego Wiedza Edukacja Rozwój 2014–2020 finansowanego z Europejskiego Funduszu Społecznego – w zakresie działania 2.9. oraz wybranych projektów realizowanych przez MRPiPS w ramach działania 2.8, 2.5 oraz 1.4;
- Państwowego Funduszu Rehabilitacji Osób Niepełnosprawnych;
- Funduszu Pracy;
- programów resortowych MRPiPS.

Plan finansowy programu, w zakresie środków pochodzących z Regionalnych Programów Operacyjnych oraz Programu Operacyjnego Wiedza Edukacja Rozwój, został sporządzony w oparciu o kwoty przypisane do Celu Tematycznego 9 *promowanie włączenia społecznego, walka z ubóstwem i wszelką dyskryminacją* w całości ulokowane w ramach priorytetu inwestycyjnego 9.v. *wspieranie przedsiębiorczości społecznej i integracji zawodowej w przedsiębiorstwach społecznych oraz ekonomii społecznej i solidarnej w celu ułatwienia dostępu do zatrudnienia*, a także w wybranym zakresie w ramach priorytetu inwestycyjnego 9.iv. *ułatwianie dostępu do przystępnych cenowo, trwałych oraz wysokiej jakości usług, w tym opieki zdrowotnej i usług socjalnych świadczonych w interesie ogólnym*.

W efekcie na finansowanie działań bezpośrednio przyczyniających się do rozwoju sektora ekonomii społecznej i solidarnej oraz wpisujących się w przyjętą w KPRES logikę interwencji przeznaczono kwotę ponad 20 mld zł³⁴⁾. Jednocześnie należy zaznaczyć, że przyjęcie przedmiotowego dokumentu nie spowoduje dodatkowych kosztów dla sektora finansów publicznych. Finansowanie działań zaplanowanych w KPRES będzie realizowane przez odpowiednią alokację dostępnych już środków finansowych będących w dyspozycji jednostek sektora finansów publicznych, z uwzględnieniem celów ustanowionych w dokumencie, oraz przeorganizowanie dostępnych zasobów ludzkich i zadań poszczególnych jednostek sektora finansów publicznych.

W planie finansowym programu środki pieniężne zostały podzielone na obszary określone w rozdziale III. Ponadto wyróżniono część dotyczącą koordynacji i monitorowania polityk

³⁴⁾ Kwoty pochodzące z funduszy europejskich wskazane zostały w oparciu o indykatywne plany finansowe przedstawiane w euro. W związku z powyższym w planie finansowym KPRES środki pochodzące z budżetu Unii Europejskiej zostały przeliczone wg orientacyjnego kursu 1 euro = 4 zł.

publicznych w zakresie rozwoju ekonomii społecznej i solidarnej na szczeblu krajowym i regionalnym.

Finansowanie zadań koordynacyjnych wspierane jest przez realizację (w formule projektowej) trzech kluczowych działań.

Na poziomie regionalnym samorząd województwa, za pośrednictwem ROPS, koordynować będzie prace interesariuszy nad wyznaczeniem kierunków rozwoju ekonomii społecznej i solidarnej, a także nad zapewnieniem efektywnego i komplementarnego wsparcia dla PES między innymi w zakresie podnoszenia jakości ich usług i produktów, zwiększania rozpoznawalności, sieciowania, wzmacniania udziału w kreowaniu i realizacji polityki społecznej na poziomie lokalnym. Działania te wspierane będą dzięki środkom w ramach priorytetu inwestycyjnego 9.v w RPO, wynoszącym łącznie 80 mln zł (po 5 mln zł na każde województwo). Należy zaznaczyć, że podział środków na poszczególne źródła został dokonany przez uśrednienie wydatków w każdym z województw. Według przyjętej metodologii środki UE stanowią 85%, środki jednostek samorządu terytorialnego 6%, a środki budżetu państwa 9%. Ze względu na fakt, że przy wdrażaniu tych rozwiązań nie jest konieczne zapewnienie wkładu własnego przez ROPS (na ogólnym krajowym poziomie 4%), zwiększono szacunek środków z budżetów jednostek samorządu terytorialnego do 6% (2% środków jako wkłady jednostek samorządów terytorialnych oraz 4% środków jako prywatne wkłady własne)³⁵⁾.

W celu zapewnienia kompleksowości, efektywności i spójności polityk regionalnych dotyczących rozwoju ekonomii społecznej i solidarnej, na poziomie krajowym realizowane będą (w formule projektowej) działania sprzyjające transpozycji KPRES w regionach, wymianie doświadczeń i dobrych praktyk między ROPS, zwiększaniu kompetencji pracowników instytucji regionalnych zajmujących się polityką rozwoju, w tym polityką społeczną, oraz zarządzaniem funduszami strukturalnymi w obszarze włączenia społecznego. Na realizację tych przedsięwzięć przewidziano 7 mln zł w ramach działania 2.9 PO WER.

Na szczeblu krajowym projektowanie nowych rozwiązań systemowych w zakresie ekonomii społecznej w obszarze strategiczno-programowym, prawnym, finansowym i edukacyjnym, a także w zakresie monitorowania sektora ekonomii społecznej, wspierane będzie (w formule projektowej) przez budowanie przestrzeni do dialogu między kluczowymi interesariuszami. Instytucjonalną podstawą tego dialogu jest KKRES, w którego pracach uczestniczą przedstawiciele kluczowych z perspektywy rozwoju sektora ekonomii społecznej i solidarnej interesariuszy. Ponadto proces koordynacji na poziomie krajowym i regionalnym będzie także wzmacniany dzięki wdrożeniu kompleksowego monitorowania systemu ekonomii społecznej i solidarnej, z udziałem Głównego Urzędu Statystycznego. Na realizację działań w tym zakresie zaplanowano środki w wysokości 10 mln zł w ramach działania 2.9 PO WER.

W rezultacie na wsparcie koordynacji polityk publicznych w zakresie rozwoju i monitorowania ekonomii społecznej i solidarnej na szczeblu regionalnym i krajowym przeznaczono łącznie około 97 mln zł.

³⁵⁾ Zgodnie z Kontraktem Terytorialnym (KT) dla województwa mazowieckiego w ramach działań koordynujących rozwój ekonomii społecznej w regionie, województwo mazowieckie musi zapewnić wniesienie wkładu własnego na poziomie 20% (wkład do projektu realizowanego przez ROPS), ponieważ KT nie przewiduje dofinansowania z budżetu państwa do ww. działań koordynacyjnych.

2. RPO Województwa Mazowieckiego na lata 2014–2020 dla działań współfinansowanych z EFS przewiduje maksymalny poziom dofinansowania w wysokości 80% ze środków UE.

Tabela 3. Plan finansowy KPRES na lata 2014–2023

ŹRÓDŁA FINANSOWANIA Z PODZIAŁEM NA LATA (w tys. zł)	BUDŻET JST	BUDŻET PAŃSTWA	FUNDUSZE CELOWE		KRAJOWE ŚRODKI PRYWATNE	ŚRODKI UNIJNE	INNE	OGÓŁEM
			PFRON	FUNDUSZ PRACY				
OBSZAR I SOLIDARNA WSPÓLNOTA LOKALNA								
2014–2018	81 117,51	492 662,37	0,00	65 402,32	64 838,19	1 664 538,77	6 298,16	2 374 857,32
2019	16 223,50	98 532,47	0,00	13 080,46	12 967,64	332 907,75	1 259,63	474 971,46
2020	16 223,50	98 532,47	0,00	13 080,46	12 967,64	332 907,75	1 259,63	474 971,46
2021	16 223,50	98 532,47	0,00	13 080,46	12 967,64	332 907,75	1 259,63	474 971,46
2022	16 223,50	98 532,47	0,00	13 080,46	12 967,64	332 907,75	1 259,63	474 971,46
2023	16 223,50	98 532,47	0,00	13 080,46	12 967,64	332 907,75	1 259,63	474 971,46
suma dla Obszaru II	162 235,02	985 324,74	0,00	130 804,64	129 676,38	3 329 077,55	12 596,31	4 749 714,63
OBSZAR II SOLIDARNY RYNEK PRACY								
2014–2018	279 093,50	71 200,88	5 061 748,25	1 043 470,63	19 704,92	302 090,42	308 227,50	7 085 536,10
2019	55 818,70	14 240,18	1 012 349,65	224 694,13	3 940,98	60 418,08	61 645,50	1 433 107,22
2020	55 818,70	14 240,18	1 012 349,65	224 694,13	3 940,98	60 418,08	61 645,50	1 433 107,22
2021	55 818,70	14 240,18	1 012 349,65	224 694,13	3 940,98	60 418,08	61 645,50	1 433 107,22
2022	55 818,70	14 240,18	1 012 349,65	224 694,13	3 940,98	60 418,08	61 645,50	1 433 107,22
2023	55 818,70	14 240,18	1 012 349,65	224 694,13	3 940,98	60 418,08	61 645,50	1 433 107,22
suma dla Obszaru I	558 187,00	142 401,77	10 123 496,50	2 166 941,25	39 409,84	604 180,83	616 455,00	14 251 072,19
OBSZAR III KONKURENCYJNA PRZEDSIĘBIORCZOŚĆ SPOŁECZNA								
2014–2018	6 962,88	54 750,47	0,00	0,00	13 925,77	363 455,02	0,00	439 094,14
2019	1 392,58	10 950,09	0,00	0,00	2 785,15	72 691,00	0,00	87 818,83
2020	1 392,58	10 950,09	0,00	0,00	2 785,15	72 691,00	0,00	87 818,83
2021	1 392,58	10 950,09	0,00	0,00	2 785,15	72 691,00	0,00	87 818,83

2022	1 392,58	10 950,09	0,00	0,00	0,00	2 785,15	72 691,00	0,00	87 818,83
2023	1 392,58	10 950,09	0,00	0,00	0,00	2 785,15	72 691,00	0,00	87 818,83
suma dla Obszaru III	13 925,77	109 500,95	0,00	0,00	0,00	27 851,53	726 910,04	0,00	878 188,28
OBSZAR IV SOLIDARNE SPOŁECZEŃSTWO									
2014–2018	0,00	3 112,50	0,00	0,00	0,00	637,50	17 000,00	0,00	20 750,00
2019	0,00	622,50	0,00	0,00	0,00	127,50	3 400,00	0,00	4 150,00
2020	0,00	622,50	0,00	0,00	0,00	127,50	3 400,00	0,00	4 150,00
2021	0,00	622,50	0,00	0,00	0,00	127,50	3 400,00	0,00	4 150,00
2022	0,00	622,50	0,00	0,00	0,00	127,50	3 400,00	0,00	4 150,00
2023	0,00	622,50	0,00	0,00	0,00	127,50	3 400,00	0,00	4 150,00
suma dla Obszaru IV	0,00	6 225,00	0,00	0,00	0,00	1 275,00	34 000,00	0,00	41 500,00
KOORDYNACJA I MONITOROWANIE									
2014–2018	800,00	1 625,00	0,00	0,00	0,00	0,00	13 741,67	0,00	16 166,67
2019	800,00	1 625,00	0,00	0,00	0,00	0,00	13 741,67	0,00	16 166,67
2020	800,00	1 625,00	0,00	0,00	0,00	0,00	13 741,67	0,00	16 166,67
2021	800,00	1 625,00	0,00	0,00	0,00	0,00	13 741,67	0,00	16 166,67
2022	800,00	1 625,00	0,00	0,00	0,00	0,00	13 741,67	0,00	16 166,67
2023	800,00	1 625,00	0,00	0,00	0,00	0,00	13 741,67	0,00	16 166,67
suma na koordynację i monitorowanie	4 800,00	9 750,00	0,00	0,00	0,00	0,00	82 450,00	0,00	97 000,00
SUMA ŚRODKÓW FINANSOWYCH									
SUMA ŚRODKÓW FINANSOWYCH	739 147,78	1 253 202,45	10 123 496,50	2 297 745,89	198 212,76	4 776 618,41	629 051,31	20 017 475,10	

Tabela 4. Finansowanie KPRES w latach 2014–2023 z podziałem na obszary

OBSZAR I SOLIDARNA WSPÓLNOTA LOKALNA							
Źródło finansowania	Budżet jst	Budżet państwa	Fundusze celowe	Krajowe środki prywatne	Środki unijne	Inne	Ogółem
Regionalne Programy Operacyjne 2014–2020 – środki przeznaczone na świadczenie wysokiej jakości usług (CT 9 priorytet inwestycyjny 9.iv)	162 235,02	290 338,22	0,00	129 676,38	3 304 942,18	12 596,31	3 899 788,11
Działanie 2.8 PO WER 2014–2020 Projekt pn. <i>Standaryzacja jakości usług asystentek i opiekunów na rzecz osób starszych o różnym stopniu niesamodzielności</i>	0,00	4 259,18	0,00	0,00	24 135,36	0,00	28 394,55
Rządowy Program Aktywności Społecznej Osób Starszych na lata 2014–2020	0,00	280 000,00	0,00	0,00	0,00	0,00	280 000,00
Program resortowy – <i>Oparcie społeczne dla osób z zaburzeniami psychicznymi</i>	0,00	27 000,00	0,00	0,00	0,00	0,00	27 000,00
Program resortowy – <i>Maluch Plus</i>	0,00	383 727,34	130 804,64	0,00	0,00	0,00	514 531,98
suma środków finansowych dla Obszaru II	162 235,02	985 324,74	130 804,64	129 676,38	3 329 077,55	12 596,31	4 749 714,63

OBSZAR II SOLIDARNY RYNEK PRACY							
Źródło finansowania	Budżet jst	Budżet państwa	Fundusze celowe	Krajowe środki prywatne	Środki unijne	Inne	Ogółem
Regionalne Programy Operacyjne 2014–2020 – środki przeznaczone na tworzenie miejsc pracy w przedsiębiorstwach społecznych (CT 9 priorytet inwestycyjny 9v)	12 180,00	54 810,00	0,00	24 360,00	517 650,00	0,00	609 000,00
Działanie 2.9 Programu Operacyjnego Wiedza Edukacja Rozwój 2014–2020	0,00	2 591,77	0,00	15 049,84	86 530,83	0,00	104 172,44
Koszty działalności CIS, ZAZ, WTZ 2016–2023	546 007,00	0,00	4 115 706,00	0,00	0,00	616 455,00	5 278 168,00
Środki finansowe na rzecz Zakładów Pracy Chronionej	0,00	0,00	8 062 417,75	0,00	0,00	0,00	8 062 417,75
Środki finansowe na wniesienie wkładu do spółdzielni socjalnej oraz na założenie lub przystąpienie do spółdzielni socjalnej	0,00	0,00	32 314,00	0,00	0,00	0,00	32 314,00
Program resortowy – Aktywne formy przeciwdziałania wykluczeniu społecznemu 2014–2020	0,00	29 000,00	0,00	0,00	0,00	0,00	29 000,00
Program resortowy – Program wspierający rozwiązywanie problemu bezdomności	0,00	56 000,00	0,00	0,00	0,00	0,00	56 000,00
Program resortowy – Ekonomia Solidarna	0,00	0,00	80 000,00	0,00	0,00	0,00	80 000,00
suma środków finansowych dla Obszaru I	558 187,00	142 401,77	12 290 437,75	39 409,84	604 180,83	616 455,00	14 251 072,19

OBSZAR III KONKURENCYJNA PRZEDSIĘBIORCZOŚĆ SPOŁECZNA							
Źródło finansowania	Budżet jst	Budżet państwa	Fundusze celowe	Krajowe środki prywatne	Środki unijne	Inne	Ogółem
Regionalne Programy Operacyjne 2014–2020 – środki przeznaczone na wsparcie dla przedsiębiorstw społecznych inne niż tworzenie miejsc pracy (CT 9 priorytet inwestycyjny 9.v)	13 925,77	62 665,95	0,00	27 851,53	591 845,04	0,00	696 288,28
Działanie 2.9 Programu Operacyjnego Wiedza Edukacja Rozwój 2014–2020 środki przeznaczone na wzrost liczby podmiotów ekonomii społecznej korzystających ze zwrotnych instrumentów finansowych	0,00	46 835,00	0,00	0,00	135 065,00	0,00	181 900,00
suma środków finansowych dla Obszaru III	13 925,77	109 500,95	0,00	27 851,53	726 910,04	0,00	878 188,28
OBSZAR IV SOLIDARNE SPOŁECZEŃSTWO							
Źródło finansowania	Budżet jst	Budżet państwa	Fundusze celowe	Krajowe środki prywatne	Środki unijne	Inne	Ogółem
Działanie 2.9 PO WER 2014–2020 Projekt konkursowy <i>Opracowanie pakietu edukacyjnego dla nauczycieli i jego wdrażanie</i>	0,00	225,00	0,00	1 275,00	0,00	0,00	1 500,00
Działanie 1.4 PO WER 2014–2020 Realizacja projektów <i>Młodzież solidarna w działaniu</i>	0,00	6 000,00	0,00	0,00	34 000,00	0,00	40 000,00
suma środków finansowych dla Obszaru IV	0,00	6 225,00	0,00	1 275,00	34 000,00	0,00	41 500,00

Koordynacja i system monitorowania							
Źródło finansowania	Budżet jst	Budżet państwa	Fundusze celowe	Krajowe środki prywatne	Środki unijne	Inne	Ogółem
Program Operacyjny Wiedza Edukacja Rozwój 2014–2020 Koordynacja w zakresie ekonomii społecznej w regionach oraz projekty koordynacyjne i monitoringowe	4 800,00	9 750,00	0,00	0,00	82 450,00	0,00	97 000,00
suma środków finansowych przeznaczonych na koordynację ekonomii społecznej w regionach i system monitorowania							97 000,00

Obszar I Solidarna wspólnota lokalna obejmuje działania, których celem jest wspieranie trwałego partnerstwa podmiotów ekonomii społecznej i solidarnej z samorządem terytorialnym w realizacji usług społecznych użyteczności publicznej oraz zadań publicznych w zakresie rozwoju lokalnego.

**Środki finansowe
przeznaczone na
realizację działań
w Obszarze I**

W Obszarze I przewiduje się kwotę w wysokości prawie 4,7 mld zł, w tym:

- 3,9 mld zł w Regionalnych Programach Operacyjnych w części przeznaczonej na finansowanie priorytetu inwestycyjnego 9.iv *ułatwianie dostępu do przystępnych cenowo, trwałych oraz wysokiej jakości usług, w tym opieki zdrowotnej i usług socjalnych świadczonych w interesie ogólnym*;
- 280 mln zł pochodzących z realizacji rządowego programu pn. *Aktywność Społeczna Osób Starszych*. W planie finansowym uwzględniono kwotę przyjętą dla okresu programowania tj. lata 2014–2020;
- 27 mln zł pochodzących z realizacji programu resortowego MRPiPS pn. *Oparcie społeczne dla osób z zaburzeniami psychicznymi* – corocznie na realizację działań programowych przeznaczanych jest 3 mln zł. Kwota obejmuje symulację wydatków w latach 2014–2023;
- 514 mln zł pochodzących z realizacji programu *Maluch+*. Pod uwagę wzięto jedynie te moduły, w których dofinansowanie mogły otrzymać podmioty niegminne. Ze względu na fakt, że alokacja środków w każdym roku dla podmiotów niegminnych jest różna, nie zdecydowano się na symulację przyszłych wydatków, tj. kwota obejmuje lata 2014–2018;
- 28 mln zł na realizację przez MRPiPS projektu o nazwie *Standaryzacja jakości usług asystenckich i opiekuńczych na rzecz osób starszych o różnym stopniu niesamodzielności* w Działaniu 2.8 Rozwój usług społecznych świadczonych w środowisku lokalnym w Programie Operacyjnym Wiedza Edukacja Rozwój.

Obszar II Solidarny rynek pracy obejmuje działania, których celem jest zwiększenie liczby wysokiej jakości miejsc pracy w przedsiębiorstwach społecznych dla osób zagrożonych wykluczeniem społecznym. W Obszarze II przewiduje się kwotę w wysokości niemal 14 mld zł, w tym:

**Środki finansowe
przeznaczone na
realizację działań
w Obszarze II**

- 609 mln zł w Regionalnych Programach Operacyjnych w priorytecie inwestycyjnym 9.v w części przeznaczonej na finansowanie dotacji na tworzenie miejsc pracy w przedsiębiorstwach społecznych³⁶⁾;
- 104 mln zł w Działaniu 2.9 Rozwój ekonomii społecznej Programu Operacyjnego Wiedza Edukacja Rozwój przeznaczone na realizację celu *Wzmocnienie systemu wsparcia dla podmiotów ekonomii społecznej*³⁷⁾;
- 5,3 mld zł pochodzących ze środków funduszy celowych, budżetów jednostek samorządu terytorialnego oraz innych źródeł przeznaczone na działalności takich podmiotów reintegracyjnych jak: CIS, ZAZ, WTZ³⁸⁾;

³⁶⁾ Podział środków finansowych ze względu na źródła został dokonany przez uśrednienie wydatków z poszczególnych źródeł w każdym z województw. Według przyjętej metodologii środki UE stanowią 85%, środki jednostek samorządu terytorialnego 2%, środki budżetu państwa 9%, natomiast wkłady własne prywatne około 4%. W analogiczny sposób podzielone zostały środki ujęte w Obszarze III (część przeznaczona na wsparcie inne niż dotacje na stworzenie miejsc pracy).

³⁷⁾ Środki finansowe przedstawione w tej pozycji planu zostały pomniejszone o wydatki ujęte w Obszarze III (finansowanie zwrotnych instrumentów finansowych) oraz Obszarze IV (projekt konkursowy), a także o środki przeznaczone na realizację projektów koordynacyjnych i monitorujących w części „koordynacja i system monitorowania”.

³⁸⁾ Kwota wyliczona została na podstawie wydatków poniesionych w 2016 r. w wysokości 754 mln zł. Podana informacja nie zawiera kwot wydatków w latach 2014 i 2015.

- 8 mld³⁹⁾ pochodzących ze środków PFRON, przekazywane na rzecz ZPCh. Z danych sprawozdawczych za rok 2016 wynika, że kwota ta wyniosła niemal 1,6 mld. Na ogólną kwotę, którą otrzymały ZPCh ze środków PFRON, składały się: kwota środków wypłacona z PFRON gminom z tytułu zrekompensowania im utraconych dochodów na skutek zastosowania przez gminy wobec prowadzących ZPCh i ZAZ zwolnień z podatków: od nieruchomości, rolnego i leśnego oraz z podatku od czynności cywilnoprawnych, przy czym należy pamiętać, że w ramach dostępnych danych kwota ta obejmuje środki przekazane z PFRON gminom za zwolnienia podatkowe, z których skorzystały ZPCh i ZAZ; środki wypłacone z PFRON na dofinansowanie w wysokości do 50% oprocentowania zaciągniętych kredytów bankowych pod warunkiem wykorzystania tych kredytów na cele związane z rehabilitacją zawodową i społeczną osób niepełnosprawnych oraz zwrot kosztów budowy, transportu i administracyjnych wynikających z zatrudnienia osób niepełnosprawnych, dofinansowania do wynagrodzeń zatrudnionych osób niepełnosprawnych, zwroty kosztów zatrudnienia pracowników pomagających pracownikom niepełnosprawnym w pracy, zwroty kosztów wyposażenia stanowisk. Zgodnie z konstrukcją planu finansowego zakłada się, że kwota ta utrzyma się co najmniej na podobnym poziomie w kolejnych latach. W związku z tym przedstawiona powyżej kwota wskazuje na możliwe wydatki PFRON na ten cel w latach 2016–2023.
- 32,3 mln zł pochodzących ze środków PFRON przeznaczone na wniesienie wkładu do spółdzielni socjalnej oraz z Funduszu Pracy na założenie lub przystąpienie do spółdzielni socjalnej, a także środków na zwrot opłaconych przez spółdzielnie socjalne składek na ubezpieczenia emerytalne, rentowe i chorobowe oraz części kosztów osobowych pracodawcy odpowiadających składce na ubezpieczenia emerytalne, rentowe oraz wypadkowe za pracownika na podstawie ustawy z dnia 27 kwietnia 2006 r. o spółdzielniach socjalnych. Od 2014 r. do 2017 r. zostało przeznaczone na ten cel ponad 12,9 mln zł. Całkowita kwota w wysokości ponad 32 mln zł stanowi wydatki poniesione na ten cel w latach 2014–2017 oraz symulację wydatków do 2023 r. obliczoną na podstawie średniej z lat 2014–2017;
- 29 mln zł pochodzących z realizacji resortowego programu MRPiPS pn. *Aktywne formy przeciwdziałania wykluczeniu społecznemu*. W nowej perspektywie realizowanej w latach 2016–2020 alokacja środków wynosi prawie 22 mln zł, natomiast w latach 2014 i 2015 na realizację działań programowych zaplanowano łączną kwotę w wysokości 7 098 tys. zł. Ze względu na fakt, że najnowsze programowanie kończy się w 2020 r., nie zdecydowano się na szacowanie środków finansowych po 2020 r.;
- 56 mln zł pochodzących z realizacji programu resortowego MRPiPS pn. *Pokonać bezdomność – Program pomocy osobom bezdomnym* do 2017 r. funkcjonujący pod nazwą *Program wspierający rozwiązywanie problemu bezdomności*. W latach 2014–2017 na realizację działań programowych coroczna alokacja wynosiła 5 mln zł, natomiast w 2018 r. 6 mln zł. Na potrzeby skonstruowania planu finansowego zakłada się, że kwota w latach 2019–2023 przeznaczona na realizację programu utrzyma się na poziomie 6 mln rocznie.
- 80 mln zł pochodzących z planowanego do realizacji w latach 2020–2023 programu resortowego pn. *Ekonomia Solidarna*. Finansowanie programu, w wysokości około 20 mln rocznie, ma być zapewnione m.in. ze środków Funduszu Pracy pozostających w dyspozycji ministra właściwego do spraw pracy. Ze względu na fakt, że w 2019 r.

³⁹⁾ W związku z aktualizacją Krajowego Programu Ekonomii Społecznej zakłady pracy chronionej są zaliczane do sektora ekonomii społecznej i solidarnej dopiero od 2018 r.

planowane jest uchwalenie programu (bez ponoszenia wydatków), kwota ujęta w planie finansowym obejmuje lata 2020–2023⁴⁰⁾.

Obszar III Konkurencyjna przedsiębiorczość społeczna obejmuje działania, których celem jest zwiększenie konkurencyjności podmiotów ekonomii społecznej i solidarnej na rynku.

Środki finansowe przeznaczone na realizację działań w Obszarze III

W Obszarze III przewiduje się kwotę w wysokości około 878 mln zł, w skład której wchodzi:

- 182 mln zł – środki ujęte w Działaniu 2.9 *Rozwój ekonomii społecznej* Programu Operacyjnego Wiedza Edukacja Rozwój, przeznaczone na realizację celu *Wzrost liczby podmiotów ekonomii społecznej korzystających ze zwrotnych instrumentów finansowych*, a także kwotę w wysokości około 23 mln zł stanowiącą zwroty pożyczek do Funduszu Gwarancyjnego;
- 696 mln zł – środki pochodzące z Regionalnych Programów Operacyjnych (Cel Tematyczny 9, priorytet inwestycyjny 9.v) przeznaczone na wsparcie dla przedsiębiorstw społecznych inne niż dotacje na tworzenie miejsc pracy w przedsiębiorstwach społecznych⁴¹⁾;

Obszar IV Solidarne społeczeństwo obejmuje działania, których celem jest upowszechnienie pozytywnych postaw wobec ekonomii społecznej i solidarnej.

Środki finansowe przeznaczone na realizację działań w Obszarze IV

W Obszarze IV przewiduje się kwotę w wysokości około 40 mln zł pochodzącą z planowanych do realizacji projektów w Programie Operacyjnym Wiedza Edukacja Rozwój w ramach działania 1.4 Młodzież solidarna w działaniu oraz projektu konkursowego w ramach działania 2.9 Rozwój ekonomii społecznej, pn. *Opracowanie pakietu edukacyjnego dla nauczycieli i jego pilotażowe wdrożenie*, z alokacją środków w wysokości 1,5 mln zł.

Ze względu na horyzontalne znaczenie ekonomii społecznej i solidarnej w wielu obszarach polityki publicznej warto wskazać środki publiczne wydatkowane w sferach pośrednio oddziałujących na sektor ekonomii społecznej i solidarnej. Sfery te obejmują między innymi: edukację, rewitalizację obszarów miejskich i wiejskich czy aktywną integrację. Finansowanie tych działań może mieć różne źródła np.: Europejski Fundusz Rolny na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich (Program Wsparcia Obszarów Wiejskich), Europejski Fundusz Społeczny (Program Wiedza Edukacja Rozwój, Regionalne Programy Operacyjne), Europejski Fundusz Rozwoju Regionalnego (Regionalne Programy Operacyjne).

Inne środki związane z finansowaniem obszarów oddziałujących pośrednio na realizację KPRES

⁴⁰⁾ Wydatki na finansowanie programu resortowego pn. Ekonomia Solidarna będą pokryte w ramach planowanych kosztów na finansowanie zadań ujmowanych w corocznie ustalanych planach finansowych Funduszu Pracy, począwszy od 2020 r. w pozycji aktywne formy przeciwdziałaniu bezrobociu, czego podstawą będzie uchwalenie programu resortowego pn. Ekonomia Solidarna. Nie spowoduje to w latach 2020–2023 wzrostu wydatków Funduszu Pracy na finansowanie zadań ponad kwotę określoną na ten cel w planie finansowym Funduszu Pracy na 2018 r., tj. 8 211 655 tys. zł.

⁴¹⁾ Podziału środków na poszczególne źródła finansowania dokonano uśrednienie wydatków z poszczególnych źródeł w każdym z województw. Według przyjętej metodologii środki UE stanowią 85%, środki jednostek samorządu terytorialnego 2%, środki budżetu państwa 9%, natomiast wkłady własne prywatne około 4%.

Na takie kontekstowe otoczenie finansowe KPRES składają się środki publiczne (w łącznej wysokości około 14 mld zł) wydatkowane w szczególności w ramach:

– EFS – Regionalne Programy Operacyjne, działania ujęte w Celu Tematycznym 9 – priorytet inwestycyjny 9.i *aktywne włączanie, w tym z myślą o promowaniu równych szans oraz aktywnego uczestnictwa i zwiększaniu szans na zatrudnienie* – **5,6 mld zł**;

– EFRR – Regionalne Programy Operacyjne, działania ujęte w Celu Tematycznym 9 w priorytecie inwestycyjnym 9b *Wspieranie rewitalizacji fizycznej, gospodarczej i społecznej ubogich społeczności i obszarów miejskich i wiejskich* – **5,5 mld zł**;

– PFRON z przeznaczeniem na konkursy dla organizacji pozarządowych (realizowane w 2017 r. „*Jesteśmy razem – zmiana postaw społecznych wobec osób niepełnosprawnych*”; „*Aktywność i wiedza*”; „*Profesjonalni w działaniu – zwiększenie kompetencji i umiejętności otoczenia osób niepełnosprawnych*”; „*Samodzielni i skuteczni*”) – **726 mln zł** (na podstawie danych finansowych za rok 2017 dokonano symulacji wydatków na kolejne lata, do 2023 r.);

– EFROW – Program Wspierania Obszarów Wiejskich 2014–2020, w części działania pn. „LEADER” – rozwój lokalny kierowany przez społeczność, w zakresie którego środki finansowe przeznaczone są na wsparcie lokalnych grup działania. Alokacja środków finansowych w PROW 2014–2020 na wsparcie dla rozwoju lokalnego w ramach inicjatywy LEADER wynosi ponad **3 mld zł**;

– EFS – Program Operacyjny Wiedza Edukacja Rozwój, w ramach projektów realizowanych przez MRPiPS w działaniu 2.5 Skuteczna pomoc społeczna – *Opracowanie narzędzia do programowania strategicznego w obszarze przeciwdziałania ubóstwu i wykluczeniu społecznemu na poziomie lokalnym dla jednostek samorządu terytorialnego; Wypracowanie i upowszechnienie modelu współpracy instytucji zatrudnienia socjalnego z innymi podmiotami realizującymi usługi społeczne; Krajowa Sieć Reintegracji – wzmocnienie instytucji zatrudnienia socjalnego w działaniach polityki społecznej wobec wykluczenia społecznego* – **36 mln zł**.

Rozdział V.

Monitorowanie i wskaźniki

Monitorowanie realizacji programu

Osiągnięcie celów KPRES i określenie jego rzeczywistego wpływu na stan rozwoju ekonomii społecznej i solidarnej w Polsce wymaga wypracowania wiarygodnego systemu monitorowania i oceny, dostarczającego informacje na temat stanu realizacji programu oraz osiąganych efektów. Prowadzenie skutecznej polityki wobec ekonomii społecznej wymaga kompleksowej i stale aktualizowanej wiedzy o stanie sektora, jego otoczeniu oraz relacjach.

Potrzeba stałego monitoringu ekonomii społecznej i solidarnej (jakości dostępnych danych na temat kondycji sektora ekonomii społecznej oraz systematyczne i bieżące zbieranie wynikowych danych statystycznych i administracyjnych na temat kondycji sektora ekonomii społecznej), obejmującego m.in. dynamikę rozwoju sektora, osiąganych efektów ekonomicznych oraz działalności w sferze społecznej, a ponadto aktywności jednostek publicznych na rzecz ekonomii społecznej, wymusza stałe i kompleksowe monitorowanie tego sektora.

Służyć temu ma wypracowane w ramach realizacji projektu pn. Zintegrowany system monitorowania sektora ekonomii społecznej narzędzie umożliwiające kompleksowe i trwałe monitorowanie sektora ekonomii społecznej, zawierające dane z obecnie prowadzonych badań sektora ekonomii społecznej i istniejących źródeł administracyjnych, a także zidentyfikowanej (na podstawie dokonanej diagnozy) luki w zakresie dostępnych danych, które zostaną wypełnione przez przeprowadzenie dedykowanych badań dostarczających brakujących informacji. Zebrane w ten sposób dane będą publikowane w dedykowanym serwisie internetowym, umożliwiając wszystkim zainteresowanym zapoznanie się z danymi dotyczącymi sektora ekonomii społecznej.

Monitorowanie realizacji KPRES oparte będzie przede wszystkim o zestaw wskaźników (zob. rozdział VI). Ponadto do analizy i monitorowania KPRES wykorzystywane będą informacje i wnioski wpływające z realizacji Regionalnych Programów Rozwoju Ekonomii Społecznej.

Dodatkowo w oparciu o ww. dane, w okresie dwuletnim, przygotowywane będą sprawozdania z realizacji KPRES, zawierające wnioski płynące z dotychczas podejmowanych działań.

Wskaźniki

OBSZAR	NAZWA WSKAŹNIKA	ŹRÓDŁO	WARTOŚĆ BAZOWA (2016 r.)	WARTOŚĆ DOCELOWA (2023 r.)
	OBSZAR I SOLIDARNA WSPÓLNOTA LOKALNA			
	W 2023 r. JST przeznaczać będą 2% budżetu na zlecenie świadczenia usług społecznych użyteczności publicznej i realizacji zadań publicznych w zakresie rozwoju lokalnego podmiotom ekonomii społecznej i solidarnej.	GUS	1%	2%
	Udział wartości udzielonych zamówień publicznych z klauzulami społecznymi ⁴²⁾ w wartości udzielonych zamówień publicznych ogółem.	UZP	1,65% (wartość bazowa dotyczy 2017 r.)	5%
	Liczba OWES współpracujących z LGD.	ROPS	0	60
	OBSZAR II SOLIDARNY RYNEK PRACY			
	Do 2023 r. powstanie 35 tys. nowych, wysokiej jakości miejsc pracy w przedsiębiorstwach społecznych dla osób zagrożonych wykluczeniem społecznym.	MRPIPS	0	35 tys.
	Liczba aktywnych jednostek reintegracyjnych.	GUS	1,2 tys.	1,5 tys.
	Liczba osób niepełnosprawnych świadczących pracę na podstawie umowy o pracę w sektorze ekonomii społecznej i solidarnej.	GUS	145 tys.	160 tys.
	Liczba aktywnych przedsiębiorstw społecznych.	ROPS	0	1,6 tys.
	OBSZAR III KONKURENCYJNA PRZEDSIĘBIORCZOŚĆ SPOŁECZNA			
	Do 2023 r. liczba podmiotów ekonomii społecznej i solidarnej prowadzących działalność gospodarczą lub odpłatną działalność pożytku publicznego zwiększy się o 5 tys.	GUS	30,2 tys.	35,2 tys.
	Udział środków z działalności o charakterze rynkowym w przychodach organizacji pozarządowych.	GUS	34,4%	40%
	Wartość preferencyjnych pożyczek udzielonych PES.	BGK	39 mln	159 mln zł
	Średnia wartość przychodów podmiotów ekonomii społecznej.	GUS	330,7 tys. zł	350 tys. zł
	Liczba przyznanych akredytacji.	MRPIPS	122	220
	Liczba certyfikowanych znakami jakości PES.	MRPIPS	0	400
	OBSZAR IV SOLIDARNE SPOŁECZENSTWO			
	Do 2023 r. członkostwo osób młodych (16–34 lata) w podmiotach ekonomii społecznej i solidarnej zwiększy się do 28%.	GUS	26,2%	28%
	Liczba aktywnych podmiotów ekonomii społecznej.	GUS	93,9 tys.	108 tys.
	Liczba JST będących założycielem podmiotu ekonomii społecznej.	GUS	0,4 tys.	0,5 tys.

⁴²⁾ Klauzule społeczne rozumiane jako instrument określony w art. 22 ust. 2 i 2a, art. 29 ust. 4 oraz art. 138p PZP.

Rozdział VI.

Wyzwania dla Ekonomii Społecznej i Solidarnej do 2030 roku

Określone w programie cel główny i cele szczegółowe dotyczą najbardziej podstawowych kwestii związanych z zakorzenieniem ekonomii społecznej i solidarnej zarówno w sferze aktywności społeczno-gospodarczej, jak i w politykach publicznych. Realizacja tych celów przyczyni się do wzmocnienia potencjału podmiotów ekonomii społecznej i solidarnej, a także spowoduje zmiany w otoczeniu, w którym funkcjonują te podmioty, pozwalając na pogłębianie współpracy wielostronnej (wewnątrz sektora ekonomii społecznej i solidarnej, z biznesem, administracją publiczną i innymi podmiotami). W takiej sytuacji możliwe będzie również szersze włączanie ekonomii społecznej i solidarnej w procesy rozwiązywania problemów społecznych w nowych obszarach. Realizacja wyznaczonego w KPRES długofalowego celu strategicznego, wykraczającego poza ramy czasowe programu, będzie możliwa dzięki kluczowej, z perspektywy określania kierunków rozwoju i dobierania instrumentów, zdolności poszczególnych podmiotów ekonomii społecznej i solidarnej do dostarczania zindywidualizowanych, opartych na potencjale społeczności lokalnej, rozwiązań konkretnych problemów społecznych, przy jednoczesnej uniwersalności formuły, w jakiej funkcjonują te podmioty, pozwalającej na adaptację do działań w nowych obszarach.

Wyznaczanie kierunków polityki państwa w perspektywie 2023–2030 musi przebiegać dwutorowo. Z jednej strony konieczne będzie umacnianie trendów wyznaczonych i wspieranych w ramach programu. Z drugiej strony poszukiwane będą takie dziedziny i obszary, w których aktywność podmiotów ekonomii społecznej i solidarnej będzie naturalna i przyczyni się do wytworzenia społecznej wartości dodanej. W perspektywie czasowej do 2030 r. kontynuowane będzie również poszukiwanie punktów wspólnych między przedsiębiorczością społeczną a spółdzielczością, pozwalające połączyć dorobek i potencjał spółdzielczości z innowacyjnością ekonomii społecznej oraz realizacją ważnych celów społecznych.

Kluczowym wyzwaniem stawianym obecnie przed ekonomią społeczną i solidarną jest tworzenie dogodnych warunków do społecznej i zawodowej reintegracji osób zagrożonych wykluczeniem społecznym. Dzięki programowanym działaniom możliwe będzie wzmocnienie więzi między PES a innymi podmiotami i instytucjami działającymi w tym obszarze. Niemniej jednak konieczne będzie także wzmacnianie relacji między instytucjami pomocy społecznej a PES, polegające w szczególności na wykorzystywaniu instrumentów aktywnej integracji.

Jednocześnie wzmacniana powinna być również trwałość systemu wsparcia dedykowanego PES. Osiągnięcie trwałych rezultatów zarówno w sferze reintegracji, jak i uczestnictwa PES w aktywności gospodarczej wymagają stabilnego systemu wsparcia instytucjonalnego. Konstrukcja tego systemu powinna pozwalać na łączenie formułowanych na poziomie centralnym celów i standardów z regionalną specyfiką oraz oddolnymi rozwiązaniami wypracowywanymi w sektorze ekonomii społecznej. Z tych względów spodziewać się można, że obecny system wsparcia będzie rozwijany.

Cechą charakterystyczną PES jest zdolność dopasowywania się do zmieniających się warunków i potrzeb wynikających z sytuacji na rynku pracy. Formuła wspierania PES proponowana w programie odpowiadać będzie zarówno na wyzwania związane z utrzymaniem pozytywnych trendów w zakresie zatrudnienia, jak i na ewentualne

pogorszenie się koniunktury na rynku pracy. W pierwszym przypadku PES oferować będą dogodne warunki do podjęcia aktywności zawodowej dla osób najbardziej oddalonych od rynku pracy. W drugim przypadku mogą minimalizować negatywne skutki mogącego ewentualnie wzrosnąć bezrobocia. Chociaż obecnie trudno ocenić, jak kształtować się będzie sytuacja w tej sferze po 2023 r., można przyjąć, że charakterystyczna dla PES elastyczność oraz doświadczenie w zakresie reintegracji pozwolą także na rozszerzenie katalogu osób, które korzystać będą mogły z reintegracyjnego wsparcia w ramach tych podmiotów. Ekonomia społeczna będzie w tym zakresie otwarta na nowe wyzwania wynikające ze zmian społeczno-gospodarczych, związanych m.in. ze zmianami demograficznymi czy migracją ludności.

Korzystna dla pracowników sytuacja na rynku pracy powinna przekładać się na ograniczanie nierówności płacowych. Proces ten wspierany może być dzięki włączeniu osób o niskich dochodach do katalogu osób wspieranych w ramach ekonomii społecznej i solidarnej. Jednocześnie w przypadku utrzymania się pozytywnych trendów w zakresie zatrudnienia i aktywności zawodowej (w szczególności osób z grup zagrożonych wykluczeniem społecznym) należy poszukiwać formuły pozwalającej na upowszechnianie zatrudnienia w PES jako pełnoprawnej alternatywnej ścieżki rozwoju zawodowego.

Konieczne jest również uwzględnienie nowych kierunków i koncepcji, które przełożyć się mogą na zasadniczą zmianę w funkcjonowaniu społeczności lokalnych. Kluczowe znaczenie ma tutaj rozwój gospodarki o obiegu zamkniętym rozumianej jako koncepcja, w której wartość, produkty, materiały oraz surowce powinny pozostawać w obiegu tak długo, jak jest to możliwe, a wytwarzanie odpadów powinno być jak najbardziej zminimalizowane⁴³⁾. Ta forma organizacji relacji ekonomicznych ma szczególne znaczenie dla wspólnot lokalnych, ponieważ pozwala na ograniczanie niekorzystnych zjawisk (np. nadmiernej produkcji odpadów, marnowania żywności) dotyczących wszystkich członków takiej społeczności. Z tego względu konieczne będzie uwzględnienie w politykach publicznych instrumentów sprzyjających powszechnemu zaangażowaniu członków wspólnot we wdrażanie takiego modelu.

Wyzwaniem stojącym przed sektorem ekonomii społecznej i solidarnej będzie także wkraczanie w zupełnie nowe obszary działalności. Na uwagę zasługuje tu chociażby produkcja energii odnawialnej. Podobnie jak w przypadku gospodarki o obiegu zamkniętym, w tej dziedzinie również kluczowym czynnikiem determinującym powodzenie jest zaangażowanie w produkcję energii jak najliczniejszego grona członków społeczności lokalnej.

Po 2023 r. niewątpliwie powinna również rosnąć rola PES w procesach rewitalizacji. Na obszarach miejskich konieczne będzie poszukiwanie rozwiązań pozwalających na szerokie włączenie PES w animację społeczności lokalnej i proces ożywiania aktywności społecznej i gospodarczej. PES mogą także odegrać szczególną rolę w zmianach zachodzących na obszarach wiejskich. Ich rola nie ogranicza się jedynie do włączania się w proces rewitalizacji obszarów zdegradowanych. Równie ważne będzie wykorzystanie potencjału PES do dywersyfikowania źródeł przychodu mieszkańców wsi oraz do dostarczania usług społecznych użyteczności publicznej w formie odpowiadającej lokalnym uwarunkowaniom. W szczególności realizowane powinny być działania upowszechniające model gospodarstwa opiekuńczego. Jednocześnie ekonomia społeczna i solidarna na obszarach wiejskich umożliwi lokalnym liderom podejmowanie działalności w nowych formach.

⁴³⁾ Projekt uchwały Rady Ministrów w sprawie przyjęcia Mapy drogowej transformacji w kierunku gospodarki o obiegu zamkniętym.

Obecna perspektywa KPRES tworzy grunt do rozwoju PES w sferze działalności gospodarczej. Wraz ze wzrostem udziału PES w rynku oraz zwiększaniem poziomu zatrudnienia rosnąć będzie także kwota środków pochodzących z generowanych przez PES zysków, przeznaczanych na realizację celów społecznych (np. w zakresie reintegracji pracowników). Z tego powodu stałym wyzwaniem będzie zapewnianie PES wsparcia stymulującego poprawę ich konkurencyjności. Jednocześnie pogłębionej refleksji wymagać będzie także budowa koncepcji dużego przedsiębiorstwa społecznego, które dzięki wykorzystaniu efektu skali będzie mogło generować większe zyski przeznaczone na cele społeczne. Jednocześnie taki model działania mógłby otwierać także nowe rynki dla ekonomii społecznej (np. transport publiczny). Poprawa kondycji ekonomicznej PES powinna służyć także budowaniu sektorowych rozwiązań (niezależnych od finansowania publicznego) sprzyjających wdrażaniu innowacji oraz wspieraniu nowych podmiotów. Rozwiązania takie jak obligacje społeczne, poręczenia wzajemne czy też fundusze pożyczkowe tworzone z nadwyżek wypracowywanych przez PES mogą w znaczący sposób przyspieszyć rozwój ekonomii społecznej i solidarnej.

Po 2023 r. konieczne będzie kontynuowanie działań uwypuklających idee i praktykę funkcjonowania ekonomii społecznej i solidarnej. Przykładem takich działań może być rozpoczęcie dyskusji na temat włączenia ekonomii społecznej w zakres kształcenia na uczelniach, w szczególności na kierunkach ekonomicznych i społecznych.

Jednocześnie dynamika zjawisk społecznych i gospodarczych oraz nowe warunki i wyzwania stojące przed ekonomią społeczną i solidarną wymagać będą stałego rozbudowywania i udoskonalania systemu monitorowania. Projektowane obecnie rozwiązania w tym zakresie będą modyfikowane i uzupełniane wraz z ewolucją sektora ekonomii społecznej w Polsce.

Załącznik.

Diagnoza ekonomii społecznej i solidarnej

Sektor organizacji pozarządowych

Według stanu na dzień 31 grudnia 2016 r. na terytorium Polski aktywną działalność prowadziło 90,9 tys. organizacji mających osobowość prawną stowarzyszeń i podobnych organizacji społecznych, fundacji, społecznych podmiotów wyznaniowych oraz organizacji samorządu gospodarczego, wśród których najbardziej liczną grupą były stowarzyszenia i podobne organizacje społeczne (73,4 tys.; 81%), a następnie – fundacje (13,6 tys.; 15%). Wyraźnie mniej liczne były społeczne podmioty wyznaniowe (1,9 tys.; 3%), kółka rolnicze (1,2 tys.; 1%) oraz organizacje samorządu gospodarczego (0,8 tys.; 1%)⁴⁴⁾. Pomiędzy 2010 r. a 2016 r. liczba aktywnych organizacji zwiększyła się o ok. 15%, łączna kwota ich przychodów wzrosła nominalnie – o 16%, realnie – o 8%. Organizacje non profit objęte odznaczały się jednak znacznym zróżnicowaniem finansowym, zarówno w zakresie poszczególnych rodzajów organizacji, jak i wewnątrz tych grup. Dowodzi tego duże rozwarstwienie między wysokością średnich i median uzyskanych przychodów. Ponadto odnotowano przyrost przeciętnej liczby osób zatrudnionych o ok. 23%. Przeciętne zatrudnienie w 2016 r. wyniosło 133,4 tys., ogółem liczba osób zatrudnionych na umowę o pracę na dzień 31 grudnia 2016 r. wyniosła 157 tys. Spadek nastąpił natomiast w zakresie bazy członkowskiej – między 2010 r. a 2016 r. liczba członkostw zmniejszyła się o ok. 11%. Suma członkostw w 2016 r. wyniosła 8 mln osób⁴⁵⁾.

W 2016 r. zdecydowana większość organizacji non profit zadeklarowała niskie kwoty przychodów. Roczne przychody nieprzekraczające 10 tys. zł wykazało 39% organizacji, w tym 10% ich całkowity brak. Wpływy w kwotach powyżej 10 tys. zł, a nieprzekraczające 100 tys. zł, miało 37% podmiotów, natomiast w przedziale powyżej 100 tys. zł, ale nie więcej niż 1 mln zł – 19% jednostek. Budżetem powyżej 1 mln zł dysponowało jedynie 5% podmiotów. Największy udział organizacji w tym przedziale przychodów był wśród społecznych podmiotów wyznaniowych (30%). Niższymi przychodami wyróżniały się stowarzyszenia i podobne organizacje społeczne – zdecydowana większość (80%) osiągnęła roczne wpływy nieprzekraczające 100 tys. zł. Większość badanych organizacji non profit w 2016 r. prowadziła wyłącznie nieodpłatną działalność statutową – 70%. Pozostałe 30% prowadziło dodatkowo odpłatną działalność statutową lub działalność gospodarczą. Nie zmienia się to od 2010 r. – wówczas 28% organizacji prowadziło odpłatną działalność statutową lub działalność gospodarczą⁴⁶⁾. Wskazuje to na niski poziom ekonomizacji sektora i niewykorzystany potencjał do działania w formie przedsiębiorstwa społecznego.

Obok posiadających osobowość prawną rejestrowych organizacji działały również mniej sformalizowane organizacje społeczne. Starostwa powiatowe i urzędy miast na prawach powiatów zadeklarowały, że w 2016 r. na terytorium kraju funkcjonowało 7,4 tys. stowarzyszeń zwykłych, w tym 0,4 tys. zostało wpisanych do ewidencji stowarzyszeń zwykłych po dniu 20 maja 2016 r., czyli po wejściu w życie nowelizacji Prawa o stowarzyszeniach, która m.in. zwiększyła uprawnienia stowarzyszeń zwykłych. Z kolei

⁴⁴⁾ Działalność stowarzyszeń i podobnych organizacji społecznych, fundacji, społecznych podmiotów wyznaniowych oraz samorządu gospodarczego i zawodowego w 2016 r. – wyniki wstępne, Tablice wynikowe. Główny Urząd Statystyczny, Warszawa 2017.

⁴⁵⁾ Działalność stowarzyszeń i podobnych organizacji społecznych, fundacji, społecznych podmiotów wyznaniowych oraz samorządu gospodarczego i zawodowego w 2016 r. – wyniki wstępne, Główny Urząd Statystyczny, Warszawa 2017.

⁴⁶⁾ Ibidem.

reprezentacyjne badanie parafii zrealizowane przez Instytut Statystyki Kościoła Katolickiego SAC (ISKK) wskazuje na dużą skalę niesformalizowanych inicjatyw społecznych prowadzonych w ramach Kościoła katolickiego. Z badań ISKK wynika, że w 2016 r. działało 59,3 tys. przyparafialnych jednostek Kościoła katolickiego⁴⁷⁾.

Wśród badanych organizacji w 2016 r. przeważały te, które działały regionalnie i lokalnie. Jednostki prowadzące działalność głównie na terenie powiatu i województwa stanowiły 37%, a w najbliższym sąsiedztwie i gminie – 36%. Polskie organizacje non profit prowadzą różnorodną tematycznie działalność. W 2016 r. w ramach swojej działalności statutowej wskazane organizacje najczęściej zajmowały się głównie sportem, turystyką, rekreacją, hobby (26%), a następnie – ratownictwem (17%). Dość często wskazywały one jako główną dziedzinę swojej działalności statutowej kulturę i sztukę (11%), edukację i wychowanie, badania naukowe (10%) oraz pomoc społeczną i humanitarną (7%). Mniej rozpowszechnionymi sferami aktywności była ochrona zdrowia, rozwój lokalny społeczny i ekonomiczny (4%), sprawy zawodowe, pracownicze, branżowe, ochrona środowiska, łowiectwo (3%). Najmniej organizacji wskazało na działalność międzynarodową, religię i pozostałą działalność, wsparcie trzeciego sektora, prawo i jego ochronę, prawa człowieka (2%) oraz rynek pracy, aktywizację zawodową (1%)⁴⁸⁾.

Podsumowując, między 2010 r. a 2016 r. można zauważyć zwiększenie liczby organizacji i idący za tym nieznaczny wzrost przychodów, z drugiej strony obniżenie liczebności bazy członkowskiej wskazanych organizacji, co częściowo wiąże się z dużo większą dynamiką powstawania nowych fundacji w stosunku do grup podmiotów o charakterze członkowskim⁴⁹⁾.

Z powyższej analizy wynika, że sektor ekonomii społecznej charakteryzuje się niezagospodarowanym potencjałem podmiotów, które mogłyby stać się przedsiębiorstwami społecznymi dzięki podjęciu odpłatnej działalności pożytku publicznego lub działalności gospodarczej. Pozwoliłoby to na wzmocnienie tych podmiotów, stwarzając stabilne warunki ich działalności, jednocześnie przekładając się na tworzenie nowych miejsc pracy.

Sektor spółdzielczy

Na polski sektor spółdzielczy składa się ponad 17 tys. spółdzielni zarejestrowanych w systemie REGON. Według stanu na koniec 2014 r. w REGON figurowało 17 605 spółdzielni, na koniec 2015 r. – 17 561, a na koniec 2016 r. było ich 17 663⁵⁰⁾.

Badania prowadzone w ramach statystyki publicznej umożliwiają także przedstawienie poziomu zatrudnienia w ramach sektora spółdzielczego, obejmującego spółdzielnie, w których liczba zatrudnionych wynosi co najmniej 9 osób. W 2014 r. w tak ujętym sektorze spółdzielczym zatrudnionych było 232 tys. osób. W 2015 r. liczba zatrudnionych wynosiła natomiast 221,6 tys. Należy przy tym podkreślić, iż rzeczywista liczba pracowników w sektorze spółdzielczym jest wyższa, co wynika z wyłączenia w ramach dostępnych badań spółdzielni zatrudniających mniej niż 9 osób. Dodatkowych informacji w tym zakresie dostarczają dane pochodzące z analiz dokonywanych w Krajowej Radzie Spółdzielczej, zgodnie z którymi po uwzględnieniu szacunkowych danych dotyczących zatrudnienia

⁴⁷⁾ Ibidem.

⁴⁸⁾ Ibidem.

⁴⁹⁾ Ibidem.

⁵⁰⁾ Zmiany strukturalne grup podmiotów gospodarki narodowej w rejestrze REGON, 2016 r., GUS 2017.

w spółdzielniach nieobjętych badaniem GUS można przyjąć, iż łącznie w spółdzielczości pracuje około 300 tys. osób⁵¹⁾.

Według GUS w 2015 r. udział sektora spółdzielczego w produkcji globalnej wyniósł 1,4%, zaś sektora instytucji niekomercyjnych – 0,6%⁵²⁾. Wielkość produkcji wyniosła odpowiednio 49,3 mld zł oraz 21,1 mld zł. W 2015 r. sektor spółdzielczy⁵³⁾ wypracował 13,4 mld zł (0,7% PKB), zaś sektor niekomercyjny 8,5 mld zł, co również stanowiło 0,5% PKB⁵⁴⁾.

Istotną dla KPRES jest grupa spółdzielni, bazujących na indywidualnej i osobistej pracy i zaangażowaniu członków, w tym osób trudno zatrudnialnych. W grupie tej można wyróżnić: spółdzielnie pracy, spółdzielnie inwalidów i niewidomych oraz spółdzielnie socjalne.

Informacji o stanie sektora spółdzielni pracy dostarczają dane gromadzone przez Krajową Radę Spółdzielczą. Zgodnie z informacjami przekazanymi przez Krajową Radę Spółdzielczą liczba spółdzielni pracy czynnych w działalności (nieznajdujących się w stanie likwidacji lub upadłości) maleje na przestrzeni lat. W roku 2014 odnotowano 566 spółdzielni pracy czynnych w (prowadzących działalność), w 2015 r. ich liczba spadła do 560, a w 2016 r. do 549. Dane dotyczące liczby spółdzielni pracy w kolejnych latach potwierdzają spadek tej liczby. Jednocześnie spada liczba spółdzielni pracy czynnych, ale znajdujących się w stanie likwidacji lub upadłości, a także tych wykreślonych z Krajowego Rejestru Sądowego⁵⁵⁾.

Informacje dotyczące sytuacji badanych spółdzielni inwalidów i spółdzielni niewidomych (dalej SIiSN) wskazują, iż na przestrzeni ostatnich lat malała liczba funkcjonujących spółdzielni. O ile w 2009 r. w Polsce funkcjonowało 265 SIiSN, to w 2014 r. ich liczba wynosiła 171. Wraz z malejącą liczbą SIiSN, znacznemu zmniejszeniu na przestrzeni ostatnich lat uległa również liczba osób zatrudnionych w tych spółdzielniach. W 2009 r. w ramach działalności SIiSN zatrudnionych było 44 tys. osób, w 2014 r. liczba ta wynosiła 24 tys., zatem w ciągu zaledwie 5 lat liczba osób zatrudnionych zmniejszyła się o 20 tys., w tym 15 tys. stanowiły osoby niepełnosprawne⁵⁶⁾. Według danych sprawozdawczych od wojewodów⁵⁷⁾ na koniec grudnia 2017 r. liczba SIiSN wynosiła 136. W spółdzielniach tych pracowało 16,5 tys. osób, w tym 13,2 tys. stanowiły osoby niepełnosprawne. Jak wynika z powyższych danych, w przyszłości prawdopodobnie zmniejszeniu ulegnie liczba funkcjonujących SIiSN. Główną przyczyną malejącej liczby funkcjonujących SIiSN jest ich trudna sytuacja finansowa.

Spółdzielnie socjalne działają na podstawie ustawy z dnia 27 kwietnia 2006 r. o spółdzielniach socjalnych⁵⁸⁾, w której określono główny cel – przywrócenie na rynek pracy, przez prowadzenie wspólnego przedsiębiorstwa, osób zagrożonych wykluczeniem społecznym, o niskiej zatrudnialności oraz umożliwienie osobom bezrobotnym aktywizacji zawodowej. Tym samym utworzono nowy typ podmiotu prawnego, który nie tylko prowadzi

⁵¹⁾ Lachowski K., „Informacja o podstawowych danych ekonomiczno-finansowych dotyczących sektora spółdzielczego w roku 2015 i ich zmian w latach 2011–2015”, (Monitor Spółdzielczy nr 6 (31 grudnia 2016 r.), str. 74).

⁵²⁾ Sektor instytucji niekomercyjnych obejmuje według GUS: organizacje społeczne, partie polityczne, organizacje związków zawodowych, stowarzyszenia, fundacje oraz jednostki organizacji wyznaniowych.

⁵³⁾ Bez spółdzielni do 9 członków.

⁵⁴⁾ Rocznik Statystyczny Rzeczypospolitej Polskiej 2016, GUS, Warszawa 2016, s. 696 i 700.

⁵⁵⁾ W 2014 r. spółdzielni czynnych, ale będących w stanie likwidacji lub upadłości było 446, w 2015 r. liczba ta spadła do 251, a w 2016 r. wynosiła 255. W 2014 r. liczba spółdzielni pracy wykreślonych z Krajowego Rejestru Sądowego wynosiła 23, w 2015 r. ich liczba wzrosła do 240, a w 2016 r. do 266.

⁵⁶⁾ Opracowanie pt. *Stan spółdzielczości inwalidów w 2015 r. Raport z badań ankietowych*, Krajowy Związek Rewizyjny Spółdzielni Inwalidów i Spółdzielni Niewidomych, Warszawa, grudzień 2015 r.

⁵⁷⁾ Na podstawie danych ze sprawozdania INF_ZPCH_ZAZ.

⁵⁸⁾ Ustawa z dnia 27 kwietnia 2006 r. o spółdzielniach socjalnych (Dz. U. z 2018 r. poz. 1205).

działalność gospodarczą, ale również działalność na rzecz społecznej i zawodowej reintegracji członków spółdzielni.

Na przestrzeni lat w Polsce obserwowany jest wzrost liczby zarejestrowanych spółdzielni socjalnych. W latach 2009–2012 liczba spółdzielni socjalnych zarejestrowanych w Krajowym Rejestrze Sądowym potroiła się. W następnych latach następował dalszy, stopniowy wzrost liczby zarejestrowanych podmiotów. Według stanu na koniec 2014 r. w KRS figurowało 1226 spółdzielni socjalnych, na koniec 2015 r. liczba ta wynosiła 1266. W 2016 r. w KRS zarejestrowanych było 1395 spółdzielni socjalnych, w tym 112 znajdowało się w likwidacji. W styczniu 2018 r. liczba ta wynosiła odpowiednio 1580 oraz 131.

Ważnym źródłem wsparcia, w tym dla tworzenia nowych spółdzielni socjalnych, są środki z Funduszu Pracy oraz Państwowego Funduszu Osób Niepełnosprawnych. Na podstawie ustawy o rehabilitacji zawodowej i społecznej oraz zatrudnianiu osób niepełnosprawnych⁵⁹⁾ osoba niepełnosprawna zarejestrowana w powiatowym urzędzie pracy jako bezrobotna albo poszukująca pracy niepozostająca w zatrudnieniu może otrzymać ze środków PFRON jednorazowo środki na wniesienie wkładu do spółdzielni socjalnej. Ponadto osoba bezrobotna, poszukująca pracy niepozostająca w zatrudnieniu lub niewykonująca innej pracy zarobkowej, a także poszukujący pracy opiekun osoby niepełnosprawnej (niepobierający świadczenia pielęgnacyjnego, zasiłku dla opiekuna lub specjalnego zasiłku opiekuńczego) oraz absolwent CIS i KIS może otrzymać jednorazowe wsparcie z Funduszu Pracy na założenie spółdzielni socjalnej lub przystąpienie do niej po jej założeniu. Spółdzielnia socjalna może również ubiegać się o sfinansowanie ze środków Funduszu Pracy części wynagrodzenia odpowiadającej składce należnej od zatrudnionego na ubezpieczenia emerytalne, rentowe i chorobowe oraz części kosztów osobowych pracodawcy odpowiadającej składce na ubezpieczenie emerytalne, rentowe i wypadkowe. Spółdzielnie socjalne mogą także korzystać ze środków z Funduszu Pracy na utworzenie miejsca pracy, finansowanie kosztów wynagrodzenia w związku z zatrudnieniem skierowanej osoby bezrobotnej, skierowanej osoby poszukującej pracy niepozostającej w zatrudnieniu lub i niewykonującej innej pracy zarobkowej, a także skierowanego poszukującego pracy opiekuna osoby niepełnosprawnej (niepobierający świadczenia pielęgnacyjnego, zasiłku dla opiekuna lub specjalnego zasiłku opiekuńczego). Systematycznie spada liczba osób oraz spółdzielni socjalnych ubiegających się o środki na powyższe cele. Porównując wydatki na rzecz spółdzielni socjalnych od 2014 r. do 2017 r. z PFRON, spadły one o 33%, natomiast wydatki z Funduszu Pracy o 58%.

Z danych Głównego Urzędu Statystycznego na temat wybranych typów spółdzielni w 2016 r. wynika, że na 4,1 tys. zarejestrowanych spółdzielni pracy, spółdzielni inwalidów i niewidomych oraz spółdzielni socjalnych aktywnych jest 1,6 jednostek, co stanowi zaledwie 38% zarejestrowanych. Wśród aktywnych najwięcej jest spółdzielni socjalnych 889 na 1,4 tys. zarejestrowanych (62%). Aktywnych spółdzielni pracy jest 542, co stanowi najmniejszy procent wśród zarejestrowanych (22%). Aktywne spółdzielnie inwalidów i niewidomych stanowią 57% wśród zarejestrowanych, 154 na 272 zarejestrowane spółdzielnie⁶⁰⁾. Sytuacja ta wynika przede wszystkim z długotrwałej i stosunkowo kosztownej procedury likwidacyjnej oraz konieczności dopełnienia przez spółdzielnie wielu formalności

⁵⁹⁾ Art. 12a ust. 1 ustawy z dnia 27 sierpnia 1997 r. o rehabilitacji zawodowej i społecznej oraz zatrudnianiu osób niepełnosprawnych (Dz. U. z 2018 r. poz. 511, z późn. zm.).

⁶⁰⁾ Dane dotyczące spółdzielni pracy, spółdzielni inwalidów i niewidomych oraz spółdzielni socjalnych zostały przekazane przez Departament Informacji GUS (29.01.2018 r.). Stan aktywności jednostek określony został na podstawie danych administracyjnych oraz na podstawie weryfikacji przeprowadzonej przez pracowników Urzędu Statystycznego w Krakowie. Dane o zatrudnieniu mają charakter szacunkowy i opracowane zostały na podstawie informacji ze sprawozdania Z-06 dla podmiotów zatrudniających co najmniej 10 pracowników oraz danych z ZUS za grudzień 2016 r.

prowadzących do wykreślenia z rejestru KRS. Zatrudnienie na umowę o pracę według stanu na koniec 2016 r. w wyżej wymienionych typach spółdzielni wyniosło 37,5 tys. osób. Najwięcej 17,3 tys. osób zatrudniały spółdzielnie inwalidów i niewidomych, następnie spółdzielnie pracy 16 tys., w spółdzielniach socjalnych zatrudnionych było 4,2 tys. osób. Dla przeważającej większości, tj. 96% osób, spółdzielnia stanowiła główne miejsce pracy⁶¹⁾.

Aż 85% aktywnych spółdzielni inwalidów i niewidomych posiada status zakładu pracy chronionej (131 podmiotów). Wśród wszystkich aktywnych spółdzielni status ten posiada 138 jednostek (9%).

Inną formą funkcjonującą w ramach sektora spółdzielczego są spółdzielnie uczniowskie. Statystyki Fundacji Rozwoju Spółdzielczości Uczniowskiej mówią nawet o 5 tys.⁶²⁾ takich podmiotów, choć nadal brakuje precyzyjnych danych. Spółdzielnie uczniowskie, często funkcjonujące pod opieką banków spółdzielczych, spółdzielni pracy czy spółdzielni spożywców „Społem”, są praktyczną formą kształtowania przedsiębiorczości wśród uczniów i postaw społecznie odpowiedzialnych. Członkostwo w spółdzielniach uczniowskich powoduje zwiększenie wiedzy, kompetencji społecznych i umiejętności kooperacyjnych młodzieży. Pozwala to na budowanie kapitału społecznego na przyszłość. Obecnie barierą w rozwoju spółdzielczości uczniowskiej w Polsce jest brak precyzyjnych przepisów regulujących ich działalność.

Koła gospodyń wiejskich

Istotną, nową grupą podmiotów ekonomii społecznej są koła gospodyń wiejskich, które zgodnie z ustawą z dnia 9 listopada 2018 r. o kołach gospodyń wiejskich mogą uzyskać osobowość prawną. Podmioty te mają charakter członkowski, ich działalność skupia się m.in. na rozwijaniu przedsiębiorczości kobiet, racjonalizowaniu wiejskiego gospodarstwa domowego oraz zwiększaniu uczestnictwa mieszkańców wsi w propagowaniu kultury i kultywowaniu tradycji. Ponadto koła te mogą prowadzić także działalność gospodarczą, z której zyski przeznaczone są na realizację celów statutowych. Do dnia wejścia w życie przepisów powyższej ustawy koła gospodyń wiejskich były, co do zasady, tworzone jako wyodrębnione jednostki organizacyjne kółek rolniczych i w konsekwencji mogły funkcjonować samodzielnie jedynie we wsiach, w których nie działały kółka rolnicze. Zasada przyporządkowania kół gospodyń wiejskich do kółek rolniczych, której wyrazem jest zależność organizacyjna i brak podmiotowości prawnej, znacząco ograniczała możliwości efektywnej realizacji misji, dla której organizacje te zostały powołane. Koła gospodyń wiejskich to jedna z najstarszych form organizacji społecznych, jakie funkcjonują w Polsce. Obecnie jest to około 21 tys. podmiotów, powstałych w ramach kółek rolniczych, oraz kilka tysięcy działających jako zespoły ludowe i stowarzyszenia (powstałe po 2004 r.). Daje to średnio ok. 60 kół działających na poziomie każdego powiatu. Z tych względów koła gospodyń wiejskich dysponują znacznym potencjałem do aktywizacji społeczności lokalnych na obszarach wiejskich. Po rejestracji i uzyskaniu osobowości prawnej podmioty te mogą m.in. otrzymywać dotacje i prowadzić działalność gospodarczą, co w kontekście celów ich działalności wpisuje je jako istotnych aktorów mogących przyczynić się do rozwoju ekonomii społecznej w wymiarze lokalnym.

⁶¹⁾ Ibidem.

⁶²⁾ *Roczne sprawozdanie merytoryczne z działalności Fundacji Rozwoju Spółdzielczości Uczniowskiej za 2013 r.*, http://www.frsu.pl/uploads/attachments/sprawozdanie_merytoryczne_2013_20150812083646.pdf, 16.11.2017 r.

Zakłady pracy chronionej

Pojawiły się w Polsce w 1991 r. wraz z ówczesną ustawą o zatrudnieniu i rehabilitacji zawodowej osób niepełnosprawnych⁶³). Ustawa ta dała początek idei zakładów pracy chronionej, które zaczęły prężnie się rozwijać, zapewniając miejsca pracy osobom z najcięższymi niepełnosprawnościami. Po 10 latach skala reintegracji zawodowej realizowanej w tej formule zaczęła się zmniejszać, czego najistotniejszym przejawem był stopniowy spadek liczby ZPCh. Gdy w 2014 r. zrównano wsparcie dla zakładów pracy chronionej i otwartego rynku pracy, rola ZPCh, z uwagi na fakt, że mają one dodatkowe obowiązki związane z reintegracją osób niepełnosprawnych, zaczęła się zmniejszać. ZPCh muszą bowiem obecnie:

- co najmniej przez 6 miesięcy osiągać następujące wskaźniki zatrudnienia osób niepełnosprawnych: co najmniej 50%, w tym co najmniej 20% ogółu zatrudnionych, stanowią osoby ze znacznym lub umiarkowanym stopniem niepełnosprawności albo co najmniej 30% pracowników stanowią osoby niewidome, psychicznie chore lub upośledzone umysłowo, zaliczone do znacznego albo umiarkowanego stopnia niepełnosprawności;
- użytkować obiekty i pomieszczenia odpowiadające przepisom oraz zasadom bezpieczeństwa i higieny pracy, uwzględniające potrzeby osób niepełnosprawnych w zakresie przystosowania stanowisk pracy, pomieszczeń higieniczno-sanitarnych i ciągów komunikacyjnych;
- zapewnić doraźną i specjalistyczną opiekę medyczną, poradnictwo i usługi rehabilitacyjne.

Jak wynika z danych sprawozdawczych uzyskanych od wojewodów⁶⁴), na koniec grudnia 2017 r. w 1038 zakładach pracy chronionej zatrudnionych było ogółem 166 248 osób, w tym 129 195 to osoby niepełnosprawne. Osób niepełnosprawnych ze schorzeniami specjalnymi zatrudnionych było 31 445 osób. Wskaźnik zatrudnienia osób niepełnosprawnych w tych zakładach ukształtował się na poziomie 78,48%.

W prowadzonej przez Państwowy Fundusz Rehabilitacji Osób Niepełnosprawnych Ewidencji Zatrudnionych Osób Niepełnosprawnych w grudniu 2017 r. było zarejestrowanych 260 404 pracowników niepełnosprawnych, których wynagrodzenia są dofinansowywane ze środków PFRON, co odpowiada 248 725 etatom, w tym: 122 094 na chronionym rynku pracy, tj. 117 580 etatów, oraz 138 310 na otwartym rynku pracy – 131 145 etatów.

W grupie pracowników niepełnosprawnych zarejestrowanych w Systemie Obsługi Dofinansowań i Refundacji (SODiR) prowadzonym przez PFRON w grudniu 2017 r. większość osób była zatrudniona u pracodawców na otwartym rynku pracy (53,1%).

W ZPCH zatrudnionych było 33,6% pracowników niepełnosprawnych ze schorzeniami specjalnymi w przeliczeniu na pełny wymiar czasu pracy.

Dane z ostatnich dziesięciu lat świadczą o pozytywnym trendzie w zakresie aktywności ekonomicznej osób niepełnosprawnych, zwłaszcza tych w wieku produkcyjnym. Między rokiem 2008 a rokiem 2017 współczynnik aktywności zawodowej osób niepełnosprawnych w wieku produkcyjnym wzrósł o 5 pkt proc., wskaźnik zatrudnienia o 5,5 pkt proc., a stopa bezrobocia spadła o 3,8 pkt proc.

⁶³) Ustawa z dnia 9 maja 1991 r. o zatrudnieniu i rehabilitacji zawodowej osób niepełnosprawnych (Dz. U. poz. 201, z późn. zm.).

⁶⁴) Na podstawie danych ze sprawozdania INF_ZPCH_ZAZ.

Mimo spadku aktywności zawodowej osób niepełnosprawnych obserwowanej w latach 2014 i 2015 obecnie obserwuje się wzrost zarówno współczynnika aktywności zawodowej, jak i wskaźnika zatrudnienia tych osób.

Należy przy tym zauważyć, że spadek zatrudnienia obserwowano już w roku 2013, jednak z uwagi na wysoki poziom bezrobocia nie miał on przełożenia na spadek współczynnika aktywności zawodowej w tym okresie.

Obecnie – obok wzrostu poziomu zatrudnienia osób niepełnosprawnych – obserwuje się rekordowy spadek ich bezrobocia.

W roku 2017 współczynnik aktywności zawodowej osób niepełnosprawnych w wieku produkcyjnym wyniósł 28,9%, wskaźnik zatrudnienia 26,3%, a stopa bezrobocia 9,3%. W porównaniu do wyników z roku 2016 współczynnik aktywności zawodowej osób niepełnosprawnych w wieku produkcyjnym wzrósł o 2,1 pkt proc. (wzrost o 3 pkt proc. w stosunku do roku 2015), wskaźnik zatrudnienia wzrósł o 2,6 pkt proc. (wzrost o 3,8 pkt proc. w stosunku do roku 2015), a stopa bezrobocia obniżyła się o 2,3 pkt proc. (spadek o 3,7 pkt proc. w stosunku do roku 2015).

Jednostki reintegracyjne

Centra integracji społecznej (CIS) oraz kluby integracji społecznej funkcjonują na podstawie przepisów ustawy z dnia 13 czerwca 2003 r. o zatrudnieniu socjalnym. Ich zadaniem jest świadczenie usług służących reintegracji społecznej i zawodowej osobom długotrwale bezrobotnym, bezdomnym, osobom niepełnosprawnym, uzależnionym od alkoholu i narkotyków (po zakończonej terapii), chorym psychicznie, zwalnianym z zakładów karnych oraz uchodźcom⁶⁵⁾.

Zakłady aktywności zawodowej oraz warsztaty terapii zajęciowej działają w oparciu o ustawę z dnia 27 sierpnia 1997 r. o rehabilitacji zawodowej i społecznej oraz zatrudnianiu osób niepełnosprawnych. ZAZ tworzą miejsca pracy dla osób zaliczonych do znacznego stopnia niepełnosprawności oraz osób zaliczonych do umiarkowanego stopnia niepełnosprawności, u których stwierdzono autyzm, upośledzenie umysłowe lub chorobę psychiczną, jednocześnie przyczyniając się do społecznej reintegracji swoich beneficjentów. ZAZ mogą być tworzone przez gminy, powiaty, fundacje, stowarzyszenia lub inne organizacje społeczne, których statutowym zadaniem jest rehabilitacja zawodowa i społeczna osób niepełnosprawnych. Z kolei uczestnictwo w warsztatach ma wspomagać proces rehabilitacji społecznej i zawodowej tych osób przez rozwijanie umiejętności codziennego funkcjonowania, zaradności osobistej, sprawności psychofizycznej oraz kompetencji zawodowych. Warsztaty mogą być organizowane przez fundacje, stowarzyszenia, jednostki samorządu terytorialnego oraz inne podmioty⁶⁶⁾.

W 2016 r. aktywnie działało 1187 jednostek reintegracji społeczno-zawodowej. Głównie były to placówki nakierowane na aktywizację osób niepełnosprawnych – 708 WTZ i 103 ZAZ, ale również świadczące usługi dla osób z innych grup zagrożonych wykluczeniem społecznym – 159 CIS i 217 KIS. Między 2015 r. a 2016 r. łączna liczba CIS, WTZ oraz ZAZ zwiększyła się o 34 jednostki, tj. o 4%. Z kolei w okresie 2005–2016 odnotowano wzrost o 296 placówek tego rodzaju (łącznie o 44%, a średniorocznie o 3%).

⁶⁵⁾ Ustawa z dnia 13 czerwca 2003 r. o zatrudnieniu socjalnym (Dz. U. z 2019 r. poz. 217).

⁶⁶⁾ Centra integracji społecznej, zakłady aktywności zawodowej i warsztaty terapii zajęciowej w 2014 r., Główny Urząd Statystyczny, Warszawa 2015.

W ciągu 2016 r. z usług reintegracji społeczno-zawodowej świadczonych przez CIS, ZAZ i WTZ skorzystało blisko 41 tys. osób zagrożonych wykluczeniem społecznym. Zatrudnienie podjęło 4 na 10 osób, które ukończyły zajęcia w CIS, oraz co 4 osoba niepełnosprawna opuszczająca WTZ lub ZAZ. 2/3 ww. placówek utworzonych zostało przez podmioty non profit, tj. stowarzyszenia, fundacje oraz społeczne podmioty wyznaniowe⁶⁷⁾.

Biorąc pod uwagę typ placówki, w jakiej prowadzono integrację społeczno-zawodową, największą grupę beneficjentów stanowili uczestnicy WTZ (ok. 65%), następnie – uczestnicy zajęć w CIS (25%), a najmniejszą – osoby niepełnosprawne zatrudnione w ramach ZAZ (10% – osoby ze znacznym stopniem niepełnosprawności lub z umiarkowanym stopniem niepełnosprawności, u których stwierdzono autyzm, upośledzenie umysłowe lub chorobę psychiczną). W 2016 r. łącznie 6,4 tys. osób zakończyło uczestnictwo w zajęciach CIS albo opuściło ZAZ lub WTZ, co stanowiło 16% ogółu beneficjentów tych placówek. Ze względu na specyfikę placówek, najwięcej osób zakończyło reintegrację w CIS – było to 4,2 tys., co stanowiło 41% ogółu beneficjentów tych jednostek. WTZ w 2016 r. opuściło jedynie 6% ogółu beneficjentów, a ZAZ – 12%. Spośród osób, które zakończyły uczestnictwo w zajęciach CIS oraz opuściły ZAZ lub WTZ, co trzecia podjęła zatrudnienie (łącznie 2,3 tys. osób). Udział ten różnił się w zależności od rodzaju placówki reintegracji społeczno-zawodowej i najwyższy był w CIS – 41% (1,7 tys. osób). Jedna na cztery osoby niepełnosprawne opuszczająca ZAZ lub WTZ znajdowała zatrudnienie⁶⁸⁾.

W CIS, ZAZ oraz WTZ w 2016 r. na podstawie stosunku pracy zatrudnionych było łącznie 16,8 tys. osób (CIS – 1,2 tys., ZAZ – 5,7 tys., WTZ – 9,9 tys.), a po odjęciu reintegrowanych pracowników niepełnosprawnych ZAZ – 12,6 tys. osób stanowiących kadrę merytoryczno-obslugową, z czego większość stanowiły osoby zatrudnione w warsztatach terapii zajęciowej (79%). Najwyższe koszty utrzymania w 2016 r. miały zakłady aktywności zawodowej – przeciętnie rocznie na jeden ZAZ przypadały koszty rzędu 1,9 mln zł, a na jednego reintegrowanego pracownika ZAZ wydatkowano 47,5 tys. zł. Najniższe koszty funkcjonowania generowały CIS – rocznie średnio na jeden CIS wydatkowano 714 tys. zł, a na jednego uczestnika CIS 11 tys. zł (kwota ta nie uwzględnia jednak świadczenia reintegracyjnego, które uczestnikom wypłacały powiatowe urzędy pracy). Pamiętać jednak trzeba, że poszczególne typy placówek mają różną specyfikę, co wiąże się ze zróżnicowanymi kosztami działalności. Łączny koszt funkcjonowania wszystkich CIS, ZAZ i WTZ w 2016 r. wyniósł 781,1 mln zł, co stanowiło jedynie około 1/50 000 w odniesieniu do wydatków z budżetu państwa na zadania związane z pomocą społeczną i pozostałe zadania w zakresie polityki społecznej⁶⁹⁾.

Podsumowując, potencjał ekonomii społecznej i solidarnej wygląda następująco: ok. 94 tys. podmiotów, które zatrudniają blisko 345 tys. pracowników, co stanowi ok. 2,3% zatrudnienia w gospodarce Polski.

⁶⁷⁾ Centra integracji społecznej, kluby integracji społecznej, zakłady aktywności zawodowej i warsztaty terapii zajęciowej w 2016 r. Notatka informacyjna, Główny Urząd Statystyczny, Warszawa 2017.

⁶⁸⁾ Ibidem.

⁶⁹⁾ Ibidem.

		Liczba aktywnych podmiotów (w tys.)	Liczba osób zatrudnionych na dzień 31 grudnia 2016 r. (w tys.)
1	OGÓŁEM (wiersze 7+11+12+18)	93,9	344,7
2	Stowarzyszenia i podobne organizacje społeczne	73,4	85,4
3	Fundacje	13,6	28,3
4	Spółeczne podmioty wyznaniowe	1,9	40,4
5	Samorząd gospodarczy	0,8	2,7
6	Kółka rolnicze	1,2	0,2
7	NGO RAZEM	90,9	157
8	Spółdzielnie pracy	0,5	16
9	Spółdzielnie inwalidów i niewidomych	0,2	17,3
10	Spółdzielnie socjalne	0,9	4,2
11	SPÓŁDZIELNIE RAZEM	1,6	37,5
12	ZPCh (bez spółdzielni)	1	147,5
13	CIS	0,2	1,2
14	KIS	0,2	bd.
15	ZAZ	0,1	1,5
16	WTZ	0,7	9,9
17	JEDNOSTKI REINTEGRACYJNE RAZEM	1,2	12,6
18	w tym prowadzone przez samorząd	0,4	2,7

Kontekst działania podmiotów ekonomii społecznej

Podmioty ekonomii społecznej i solidarnej działają przede wszystkim na rzecz zatrudnienia i integracji społecznej i zawodowej, usług społecznych użyteczności publicznej i wspierania rozwoju lokalnego.

Kontekst funkcjonowania podmiotów ekonomii społecznej i solidarnej

Sytuacja osób zagrożonych wykluczeniem społecznym

Wykluczenie społeczne to brak lub ograniczone możliwości uczestnictwa w życiu społecznym, politycznym, kulturalnym lub gospodarczym.

Zarówno z europejskiego badania dochodów i warunków życia (EU-SILC), jak i z badania budżetów gospodarstw domowych wynika, że w latach 2008–2016 nastąpiła poprawa sytuacji materialnej gospodarstw domowych. Z badania EU-SILC wynika, iż w 2016 r. ubóstwem lub wykluczeniem społecznym dotkniętych było ok. 22% mieszkańców Polski (w 2008 r. 30,5%). Rok 2016 był kolejnym, w którym odnotowano spadek wartości wskaźnika zagrożenia ubóstwem lub wykluczeniem społecznym.

Z badania budżetów gospodarstw domowych wynika, iż w 2016 r. nastąpiła poprawa sytuacji gospodarstw domowych w Polsce, co znalazło odzwierciedlenie w znaczącym zmniejszeniu się zasięgu ubóstwa. Obserwowane w 2016 r. ograniczenie rozmiarów ubóstwa skrajnego

oraz relatywnego⁷⁰⁾ dotyczyło zdecydowanej większości analizowanych grup ludności, w tym wszystkich grup społeczno-ekonomicznych. Najbardziej znaczącą poprawę w tym zakresie odnotowano wśród dzieci, rodzin wielodzietnych, w gospodarstwach z głową gospodarstwa posiadającą wykształcenie co najwyżej gimnazjalne oraz zasadnicze zawodowe, wśród rolników, a także wśród mieszkańców wsi i małych miast. Wyraźnie zmniejszył się również zasięg ubóstwa skrajnego w gospodarstwach z osobami niepełnosprawnymi, w tym w gospodarstwach z niepełnosprawnymi dziećmi do lat 16 oraz niepełnosprawnym dorosłym. Wpływ na obniżenie się zasięgu ubóstwa wśród gospodarstw domowych z dziećmi w wieku 0–17 lat miało w dużej mierze wprowadzenie **Programu Rodzina 500 plus**. Mimo istotnych spadków stopy ubóstwa w wymienionych powyżej grupach, wciąż należały one do najbardziej zagrożonych ubóstwem skrajnym⁷¹⁾.

Z badania EU-SILC wynika, że najwyższe odsetki osób doświadczających ubóstwa lub wykluczenia społecznego odnotowywano wśród osób żyjących w rodzinach niepełnych, składających się z samotnej osoby dorosłej z dziećmi na utrzymaniu, w rodzinach wielodzietnych, złożonych z dwóch osób dorosłych z przynajmniej trojgiem dzieci na utrzymaniu, a także w gospodarstwach jednoosobowych. W 2016 r. nadal najwyższą wartość tego wskaźnika (mimo obserwowanego w ostatnich latach spadku) odnotowano wśród dzieci i młodzieży w wieku 0–17 lat⁷²⁾.

Zarówno wyniki badań budżetów gospodarstw domowych, jak i EU-SILC, wskazują, iż poprawa sytuacji, w tym ograniczenie zjawiska ubóstwa, nie dotyczyła wszystkich grup gospodarstw domowych. W 2016 r. w ubóstwie skrajnym żyło prawie 5% osób, a w ubóstwie relatywnym – nieco mniej niż 14% osób (wobec niecałych 16% w 2015 r.)⁷³⁾. Ubóstwo ekonomiczne, ze wszystkimi jego konsekwencjami, nadal stanowi w Polsce istotny problem społeczny.

Sytuacja na rynku pracy

Źródła społecznego wykluczenia należy doszukiwać się w dużej mierze w braku zatrudnienia. Do grup społecznych, znajdujących się w trudnej sytuacji na rynku pracy w Polsce, zalicza się kobiety (przede wszystkim powracające na rynek pracy po okresie dezaktywizacji, związanej z opieką nad dzieckiem), osoby młode (20–24 lata), osoby po 50. roku życia z niskim poziomem kwalifikacji zawodowych lub niskim poziomem wykształcenia, a także osoby długotrwale bezrobotne i niepełnosprawne.

Osoby w szczególnej
sytuacji na rynku pracy

W końcu I kwartału 2017 r. status osoby w szczególnej sytuacji na rynku pracy posiadało 1 132,6 tys. osób, co oznacza, że 86 na 100 bezrobotnych spełniało kryteria, by być zaliczonym do tej kategorii. Najbardziej liczną zbiorowość tworzą długotrwale bezrobotni⁷⁴⁾, ich udział w liczbie zarejestrowanych ogółem wyniósł 54,5%. Osoby w wieku poniżej

⁷⁰⁾ Miara odnosi się do przeciętnego poziomu życia w danym kraju, określa grupę ludności będącej w danym kraju w relatywnie najtrudniejszej sytuacji dochodowej. Dla przykładu – w 2016 r. wartość granicy ubóstwa relatywnego w Polsce (roczny poziom dochodu) dla gospodarstwa jednoosobowego wyniosła 14 771 złotych, a dla gospodarstwa 4-osobowego złożonego z 2 osób dorosłych i 2 dzieci poniżej 14. roku życia – 31 018 złotych.

⁷¹⁾ Podstawowe dane dotyczące zasięgu ubóstwa w Polsce w 2016 r. Notatka informacyjna, Główny Urząd Statystyczny, Warszawa 2017.

⁷²⁾ Ibidem.

⁷³⁾ Ibidem.

⁷⁴⁾ Zgodnie z art. 2 ust. 1 pkt 5 ustawy o promocji zatrudnienia i instytucjach rynku pracy bezrobotną długotrwale jest osoba pozostająca w rejestrach urzędów pracy łącznie przez okres ponad 12 miesięcy w okresie ostatnich 2 lat, z wyłączeniem okresów odbywania stażu i przygotowania zawodowego dorosłych, dlatego jest to szersza grupa niż tylko pozostających bez pracy powyżej 12 miesięcy od momentu zarejestrowania się.

30. roku życia stanowiły – 26,8%, poniżej 25. roku życia – 12,9%, natomiast 28,4% to osoby będące w wieku powyżej 50. roku życia. Udział osób korzystających ze świadczeń pomocy społecznej wyniósł 2,3%. Odsetek osób niepełnosprawnych wyniósł 6,1%.

Bezrobocie nadal dotyka przede wszystkim ludzi młodych. W końcu omawianego kwartału najliczniejszą grupę wśród bezrobotnych stanowiły osoby w wieku 25–34 lata – 370,6 tys., a ich odsetek w ogólnej liczbie bezrobotnych wyniósł 28%. Osoby w wieku do 24 lat w ogólnej liczbie bezrobotnych stanowiły 12,9%. Odsetek zarejestrowanych bezrobotnych w wieku 35–44 lata wyniósł 22,2%, 45–54 lata – 17,8%, a powyżej 55 lat – 19,1%⁷⁵⁾. Większość bezrobotnych rejestrujących się w urzędach pracy to osoby o stosunkowo niskim poziomie wykształcenia. Dwie najliczniejsze grupy wśród bezrobotnych to osoby posiadające wykształcenie zasadnicze zawodowe oraz gimnazjalne, podstawowe i niepełne podstawowe (odpowiednio 26,5% i 28,0% w ogólnej liczbie bezrobotnych zarejestrowanych w końcu marca 2017 r.). Obie te populacje łącznie stanowiły 54,5% ogólnej liczby bezrobotnych⁷⁶⁾.

Liczba osób długotrwale poszukujących pracy (powyżej 12 miesięcy) wyniosła według stanu na koniec I kwartału 2017 r. 531,1 tys., co stanowiło 40,1% ogólnej liczby zarejestrowanych bezrobotnych. W porównaniu z analogicznym okresem 2016 r. liczba długotrwale bezrobotnych zmniejszyła się o 11,8 tys. osób, tj. o 2,2%⁷⁷⁾.

W 2017 r. współczynnik aktywności zawodowej osób niepełnosprawnych w wieku 16 i więcej lat wyniósł 17,6%, wskaźnik zatrudnienia 16,1%, a stopa bezrobocia 8,4%. Współczynnik aktywności zawodowej wzrósł o 1,3 pkt proc. w porównaniu do roku 2016 oraz o 1,1 pkt proc. w relacji do roku 2015, wskaźnik zatrudnienia wzrósł o 1,5 pkt proc. W porównaniu do roku 2016 oraz o 1,6 pkt proc. w relacji do roku 2015, natomiast stopa bezrobocia obniżyła się o 2,5 pkt proc. w stosunku do roku 2016 oraz o 3,9 pkt proc. W stosunku do roku 2015.

Współczynnik aktywności zawodowej osób niepełnosprawnych w wieku produkcyjnym wyniósł 28,9%, wskaźnik zatrudnienia 26,3%, a stopa bezrobocia 9,3%. W porównaniu do wyników z roku 2016 współczynnik aktywności zawodowej osób niepełnosprawnych w wieku produkcyjnym wzrósł o 2,1 pkt proc. (wzrost o 3 pkt proc. w stosunku do roku 2015), wskaźnik zatrudnienia wzrósł o 2,6 pkt proc. (wzrost o 3,8 pkt proc. w stosunku do roku 2015), a stopa bezrobocia obniżyła się o 2,3 pkt proc. (spadek o 3,7 pkt proc. w stosunku do roku 2015).

Dane z ostatnich dziesięciu lat świadczą o pozytywnym trendzie w zakresie aktywności ekonomicznej osób niepełnosprawnych, zwłaszcza tych w wieku produkcyjnym. Między rokiem 2008 a rokiem 2017 współczynnik aktywności zawodowej osób niepełnosprawnych w wieku produkcyjnym wzrósł o 5 pkt proc., wskaźnik zatrudnienia o 5,5 pkt proc., a stopa bezrobocia spadła o 3,8 pkt proc.

Mimo spadku aktywności zawodowej osób niepełnosprawnych obserwowanej w latach 2014 i 2015, obecnie obserwuje się wzrost zarówno współczynnika aktywności zawodowej, jak i wskaźnika zatrudnienia tych osób.

⁷⁵⁾ Bezrobocie rejestrowane. I kwartał 2017 r., Główny Urząd Statystyczny, Warszawa 2017.

⁷⁶⁾ Ibidem.

⁷⁷⁾ Ibidem.

Należy przy tym zauważyć, że spadek zatrudnienia obserwowano już w roku 2013, jednak z uwagi na wysoki poziom bezrobocia nie miał on przełożenia na spadek współczynnika aktywności zawodowej w tym okresie.

Obecnie – obok wzrostu poziomu zatrudnienia osób niepełnosprawnych – obserwuje się rekordowy spadek ich bezrobocia.

Mimo pozytywnych zmian w zakresie aktywności zawodowej osób niepełnosprawnych na przestrzeni lat, ich aktywność zawodowa nadal znacząco odbiega od aktywności zawodowej osób sprawnych.

W 2017 r. współczynnik aktywności zawodowej osób sprawnych w wieku produkcyjnym wynosił 79,8%, wskaźnik zatrudnienia 75,9%, a stopa bezrobocia 4,9%. Dla przypomnienia – wartości tych wskaźników dla osób niepełnosprawnych w wieku produkcyjnym kształtowały się następująco: 28,9%, 26,3% oraz 9,3%. Wobec tego różnica między wskaźnikiem zatrudnienia osób sprawnych a niepełnosprawnych w wieku produkcyjnym wyniosła 49,6 pkt proc., a między stopą bezrobocia tych dwóch grup – 4,4 pkt proc.

Na przestrzeni ostatniej dekady różnica między wskaźnikiem zatrudnienia osób sprawnych i niepełnosprawnych w wieku produkcyjnym utrzymywała się na podobnym poziomie. Najmniejszą wartość przybrała w roku 2012 i wyniosła 46,3 pkt proc., a największą w roku 2016 – 50,8 pkt proc. Należy jednak dodać, że podczas gdy wskaźnik zatrudnienia osób sprawnych w wieku produkcyjnym między rokiem 2008 a rokiem 2017 wzrósł o 6,5 pkt proc. (z poziomu 69,4% do 75,9%), wskaźnik zatrudnienia osób niepełnosprawnych w wieku produkcyjnym zanotował wzrost o 5,5 pkt proc. (z poziomu 20,8% do 26,3%).

Tymczasem – w ciągu ostatniej dekady – największą różnicę między stopą bezrobocia osób sprawnych i niepełnosprawnych w wieku produkcyjnym odnotowano w roku 2013, kiedy wynosiła ona 7,7 pkt proc. Najmniejsza dysproporcja między stopą bezrobocia tych dwóch grup występowała w roku 2017 (4,4 pkt proc.).

Oprócz grupy osób formalnie uznanych za będących w szczególnej sytuacji na rynku pracy według art. 49 ustawy o promocji zatrudnienia i instytucjach rynku pracy, szczególne trudności w integracji zawodowej mogą dotyczyć również innych grup. Jedną z nich mogą być osoby odchodzące z rolnictwa. Według Głównego Urzędu Statystycznego w I kwartale 2017 r. w rolnictwie pracowało 1676 tys. osób⁷⁸⁾. Dla rolnictwa był to drugi najniższy wskaźnik w historii badania (najniższy był kwartał wcześniej). Potwierdza to występujący od lat trend stałego zmniejszania się zatrudnienia w rolnictwie, a zwiększania w usługach. W połowie lat 90. w rolnictwie pracowało nawet 3,5 mln Polaków, co stanowiło 22% wszystkich pracujących. W nowym wieku było to już tylko 2,5 mln, a rok temu zatrudnienie to spadło trwale poniżej 2 mln⁷⁹⁾.

Osoby wychodzące z rolnictwa

W końcu 2015 r. liczba ludności Polski wynosiła 38,4 mln, ponad 8,8 mln stanowiły osoby w wieku 60 lat i więcej. Wyniki *Prognozy ludności na lata 2014–2050* wskazują na pogłębianie się procesu starzenia społeczeństwa. Do 2050 r. spodziewany jest spadek liczby ludności o 4,5 mln, przy równoczesnym systematycznym wzroście liczby ludności w wieku 60 lat i więcej. Populacja osób w tym wieku wzrośnie w końcu horyzontu prognozy do 13,7 mln i będzie stanowiła ponad 40% ogółu ludności Polski. W 2050 r. osoby w wieku 60 lat i powyżej zamieszkałe w miastach będą stanowiły

Proces starzenia się społeczeństwa

⁷⁸⁾ Sektor rolniczy obejmuje sekcje: rolnictwo, leśnictwo, łowiectwo i rybactwo.

⁷⁹⁾ <http://rynekpracy.org>

23,5% ogólnej ludności kraju, zaś mieszkańcy wsi w tym wieku – 16,8%. W tym samym roku aż 42% mieszkańców miast i 38% mieszkańców wsi będzie miało co najmniej 60 lat. W kontekście rynku pracy należy zauważyć, że osoby starsze w zdecydowanej większości są to osoby bierne zawodowo – około 87,5% ogółu ludności w wieku 60 lat i powyżej. Główną, wskazywaną przyczyną bierności jest emerytura, którą wskazało aż 6 264 tys. osób. Drugą istotną przyczyną bierności była choroba lub niepełnosprawność, wskazana przez 726 tys. osób⁸⁰⁾.

Wyzwania dotyczące starzenia się na obszarach wiejskich, ze swoimi specyficznymi przejawami oraz niezbędnymi interwencjami, do tej pory nie były podejmowane. Osoby starsze stanowią niewykorzystany kapitał ludzki na obszarach wiejskich. Niezbędna jest ich aktywizacja i przedstawienie ciekawych propozycji samorealizacji. Dla tej grupy osób potrzebne jest też zaprojektowanie specyficznych dla obszarów wiejskich modeli zabezpieczenia socjalnego⁸¹⁾.

Poza typową formą nawiązania stosunku pracy na podstawie umowy o pracę, w związku z coraz bardziej złożonym i zmieniającym się rynkiem pracy następuje upowszechnienie nowych form zatrudnienia, np. umowy cywilnoprawne, samozatrudnienie. Ich negatywny wymiar przejawia się w unikaniu przez pracodawców zawierania umów o pracę w celu obniżenia własnych kosztów i oferowania wyłącznie umów zlecenia bądź nakłanianie do założenia własnej działalności.

Nietypowe formy zatrudnienia

Na podstawie analiz Głównego Urzędu Statystycznego można stwierdzić, że praca w ramach nietypowych form zatrudnienia jest zjawiskiem coraz bardziej powszechnym. W 2014 r. (w okresie pierwszych 9 miesięcy) co najmniej milion osób (min. 6,9% wszystkich pracujących) wykonywało pracę zarobkową na podstawie innej umowy o wykonywanie pracy niż umowa zgodna z Kodeksem pracy. Dla około 2/3 tej zbiorowości praca wykonywana była główną, w tym w zdecydowanej większości – jedyną pracą zarobkową w tym czasie. Dla przeważającej liczby osób praca na podstawie takiej umowy nie była ich własnym, dobrowolnym wyborem. Wyniki badania potwierdziły też powszechną opinię, że formalnie akceptowalne przez prawo inne umowy o wykonywanie pracy (inne niż wynikające z Kodeksu pracy) dotyczą częściej osób młodych, dla których jest to także zwykle pierwszy kontakt z pracą zawodową, ale także osób starszych, dla których taka forma umowy jest możliwa przy równoczesnym pobieraniu emerytury. Prawie 2/3 ogółu pracujących na podstawie umów innych niż umowa o pracę to osoby wykonujące umowy zlecenia⁸²⁾.

Bardzo dobra sytuacja na rynku pracy i wyjątkowo niskie bezrobocie sprawiają, że w ostatnich latach znacząco rośnie imigracja zarobkowa do Polski. Zdecydowanie większy napływ cudzoziemców do Polski obserwowany jest od 2014 r. Liczba ważnych zezwoleń pobytowych na koniec 2016 r. (w tym także obywateli UE) wyniosła 266,2 tys. Dominowały migracje czasowe (11 razy więcej wniosków o pobyt czasowy niż stały). Szczególnie dużym zainteresowaniem wśród cudzoziemców cieszyła się imigracja zarobkowa do Polski (2/3 wniosków o pobyt czasowy uzasadnione było chęcią podjęcia pracy – 2016 rok). W latach 2014–2017 odnotowano zwiększony napływ wniosków o udzielenie zezwolenia na pobyt czasowy wynikający m.in. z uproszczenia procedur w związku z wejściem w życie

Imigracja zarobkowa do Polski

⁸⁰⁾ Informacja o sytuacji osób starszych w Polsce za rok 2015, MRPiPS, Warszawa 2016.

⁸¹⁾ <http://www.minrol.gov.pl/Ministerstwo/Biuro-Prasowe/Informacje-Prasowe/W-trosce-o-seniorow-na-obszarach-wiejskich>

⁸²⁾ Pracujący w nietypowych formach zatrudnienia. Notatka informacyjna, GUS, Warszawa 2016.

nowej ustawy o cudzoziemcach⁸³⁾. Zwiększenie imigracji może być szansą na uzupełnianie w Polsce luki w zatrudnieniu nie tylko na pracowników niższego szczebla, ale również specjalistów. Znaczna część cudzoziemców będzie wymagała wsparcia w odnalezieniu się na polskim rynku pracy, jego źródłem może być sektor ekonomii społecznej i solidarnej.

W kontekście rynku pracy należy jednoznacznie stwierdzić, że wspieranie ekonomii społecznej nie ma na celu jedynie ograniczania skali bezrobocia. Równie ważną rolą ekonomii społecznej jest umożliwienie powrotu do aktywności zawodowej osobom, które także z różnych innych przyczyn nie mogą przezwyciężyć barier rynkowych. Ta funkcja realizowana jest zarówno w odniesieniu do osób korzystających już z form wsparcia (pośrednio i bezpośrednio wpływających na aktywność zawodową) oferowanych przez podmioty publiczne i prywatne, jak i do tych osób, które do tej pory nie korzystały z takiego wsparcia. Podmioty ekonomii społecznej i solidarnej odpowiadają na wyzwania związane z reintegracją osób najbardziej oddalonych od rynku pracy, w stosunku do których nie sprawdziły się dotychczasowe instrumenty, a także reagują na pojawianie się nowych grup zagrożonych marginalizacją, np. osób starszych lub wychodzących z rolnictwa, stwarzając osobom zagrożonym wykluczeniem społecznym możliwość podejmowania aktywności zawodowej w bardziej samodzielnych i odpowiedzialnych formułach, a także w części przypadków wzmacniając lub przywracając kompetencje niezbędne do funkcjonowania na otwartym rynku pracy.

Usługi użyteczności publicznej

Informacje o znaczeniu i specyfice sektora non profit jako dostarczyciela usług społecznych zostały przedstawione w opracowaniu GUS pn. *Działalność organizacji non-profit w 2013 r.: zarządzanie, współpraca i świadczenie usług społecznych*⁸⁴⁾, w którym dokonano analizy roli i znaczenia jednostek sektora non profit w obszarze świadczenia zinstytucjonalizowanych usług społecznych, a także potencjału ekonomicznego stowarzyszeń, fundacji i społecznych podmiotów wyznaniowych będących dostawcami usług społecznych w zakresie edukacji, ochrony zdrowia, pomocy społecznej, integracji społeczno-zawodowej, kultury oraz sportu⁸⁵⁾.

Sektor non profit jako dostarczyciel usług społecznych

Według danych GUS, aż 48 tys. podmiotów non profit, tj. 58% spośród wszystkich stowarzyszeń i podobnych organizacji społecznych oraz fundacji i społecznych podmiotów wyznaniowych, prowadziło działalność w obszarze obejmującym sześć dziedzin usług społecznych. Najwięcej jednostek związanych z usługami społecznymi funkcjonowało w obszarze sportu (23 tys.), kultury i sztuki (8 tys.), edukacji i wychowania (7 tys.) oraz pomocy społecznej (6 tys.). Znacznie mniej podmiotów społecznych prowadziło działalność w zakresie ochrony zdrowia (2,8 tys.) oraz rynku pracy i aktywizacji zawodowej (1,5 tys.).

⁸³⁾ Raport na temat obywateli Ukrainy, Urząd do Spraw Cudzoziemców, wg stanu na dzień 12.11.2017.

⁸⁴⁾ Są to najnowsze dane, publikacja GUS z 2017 r. *Działalność organizacji non-profit w 2015 r.: zarządzanie i współpraca* nie zawiera danych dotyczących świadczenia usług społecznych.

⁸⁵⁾ W opracowaniu poddano analizie usługi społeczne dostarczane przez wybrane podmioty sektora non-profit, stowarzyszenia i podobne organizacje społeczne, organizacje samorządu gospodarczego i zawodowego, fundacje oraz społeczne podmioty wyznaniowe. Dziedzinowy zakres analizowanych usług obejmował integrację społeczno-zawodową, sport, edukację, pomoc społeczną, ochronę zdrowia i kulturę. Wybór analizowanych dziedzin został dokonany w oparciu o rządowy dokument pn. *Strategia Rozwoju Kraju 2020*, w którym zostały one wskazane jako ważne obszary polityki publicznej mającej na celu zapewnienie odpowiedniego poziomu spójności społecznej oraz terytorialnej, przez odpowiednie działania wspierające dostępność i regulujące standard świadczonych usług. Szerzej [w:] Goś-Wójcicka K., Łysoń P. (red.), *Działalność organizacji non-profit w 2013 r.: zarządzanie, współpraca i świadczenie usług społecznych*, Zakład Wydawnictw Statystycznych, Warszawa 2016 r., str. 145 i 146.

Wśród jednostek non profit objętych badaniem GUS, dla których głównym obszarem działania były wyżej wymienione dziedziny usług społecznych, większość świadczyła usługi w formach niezinstytucjonalizowanych (69%), ale udział jednostek świadczących usługi w formie regularnie funkcjonujących placówek, których forma działalności była określona w branżowych przepisach, był także znaczny (31%).

W zakresie zinstytucjonalizowanych usług społecznych podmioty non profit były znaczącymi dostawcami usług w 3 z 6 analizowanych dziedzin.

W zakresie sportu dostępne dane o klubach sportowych wskazywały na niemal monopolistyczną pozycję sektora non profit. Prawie 99% wszystkich podmiotów świadczących usługi społeczne w zakresie sportu należy do sektora non profit⁸⁶⁾.

Drugą dziedziną w zakresie wielkości udziału placówek non profit jest integracja społeczno-zawodowa. Podmioty non profit prowadziły 75% działających w tej dziedzinie placówek (pozostałe 21% należało do sektora publicznego, a 4% do sektora komercyjnego).

W dziedzinie pomocy społecznej udział sektora non profit mierzony liczbą odbiorców był drugim co do wielkości dostawcą usług (28% odbiorców) i był on mniejszy od udziału, jaki miały jednostki sektora publicznego, ale jednocześnie większy niż w przypadku sektora komercyjnego.

Największy odsetek jednostek non profit występował wśród placówek wsparcia dziennego (48%), przy czym istotna rola przypadła tutaj podmiotom wyznaniowym, którym przypadała co czwarta obsługiwana przez placówki sektora non profit – 12%. Mniejszy odsetek podmiotów non profit stwierdzono w zakresie odbiorców usług świadczonych w ramach stacjonarnej pomocy społecznej (30%) oraz instytucjonalnej pieczy zastępczej (23%) (w tych dziedzinach odnotowano większy niż w przypadku placówek wsparcia dziennego udział podmiotów wyznaniowych, gdyż co druga osoba korzystająca z ww. rodzajów usług świadczonych przez sektor non profit była obsługiwana przez społeczne podmioty wyznaniowe – stacjonarna pomoc społeczna – 14%, instytucjonalna piecza zastępcza – 11%⁸⁷⁾).

Specyfikę usług świadczonych przez sektor non profit ujawnia analiza dostępnych danych na poziomie dziedzin. Pokazuje ona, że placówki prowadzone przez podmioty non profit były na ogół mniejsze niż średnia placówka ogółem w danej dziedzinie, podczas gdy placówki sektora publicznego były (z wyjątkiem kultury) większe niż ta średnia. Świadczą o tym niższe odsetki sektora non profit w liczbie odbiorców usług niż odsetki w liczbie placówek. Prawidłowość ta była szczególnie widoczna w zakresie edukacji i ochrony zdrowia, gdzie udział sektora non profit w liczbie odbiorców usług był ponad dwukrotnie niższy niż w liczbie placówek⁸⁸⁾.

Dużą ekonomiczną wagę podmiotów non profit świadczących usługi społeczne, a w szczególności usługi zinstytucjonalizowane, potwierdziły analizy zatrudnienia, jak i zasobów finansowych. Zdecydowana większość zasobów pracy płatnej sektora stowarzyszeń, fundacji i społecznych podmiotów wyznaniowych skumulowana była w podmiotach świadczących usługi – było to 85% całego płatnego personelu badanego sektora pozarządowego. Organizacje prowadzące usługi zinstytucjonalizowane charakteryzowały się nie tylko częstszym zatrudnianiem pracowników etatowych, ale także większą ich liczbą – średnia liczba zatrudnionych w zależności od dziedziny wynosiła od 4 do

⁸⁶⁾ Goś-Wójcicka K., Lysoń P. (red.), *Działalność organizacji non-profit w 2013 r.: zarządzanie, współpraca i świadczenie usług społecznych*, Zakład Wydawnictw Statystycznych, Warszawa 2016 r., str. 148.

⁸⁷⁾ Ibidem, str. 150 i 151.

⁸⁸⁾ Ibidem, str. 179.

45 osób. Natomiast pozostałe organizacje świadczące usługi zatrudniały średnio od 2 do 11 osób.

Wskaźnikiem zasobów finansowych była wartość rocznego budżetu organizacji. Podmioty, które prowadziły działalność usługową, pozyskały 84% ogółu przychodów wszystkich objętych badaniem fundacji, stowarzyszeń i społecznych podmiotów wyznaniowych. Praca społeczna może być świadczona w jednostkach sektora publicznego i komercyjnego, przy czym jest świadczona rzadziej niż w organizacjach non profit.

Potencjał dla podmiotów ekonomii społecznej w zakresie świadczenia usług użyteczności publicznej stwarza zainicjowany proces odchodzenia od gospodarki linearnej do gospodarki obiegu zamkniętego. Gospodarka o obiegu zamkniętym (circular economy) jest koncepcją gospodarczą, w której produkty, materiały oraz surowce powinny pozostawać w gospodarce tak długo, jak jest to możliwe, a wytwarzanie odpadów powinno być jak najbardziej zminimalizowane. Idea ta uwzględnia wszystkie etapy cyklu życia produktu, zaczynając od jego projektowania, przez produkcję, konsumpcję, zbieranie odpadów aż do ich zagospodarowania. W dniu 2 grudnia 2015 r. Komisja Europejska opublikowała pakiet gospodarki o obiegu zamkniętym. W jego skład wchodzi komunikat Zamknięcie obiegu – plan działania UE dotyczący gospodarki o obiegu zamkniętym oraz propozycja legislacyjna dotycząca zmian w dyrektywach dotyczących odpadów. Gospodarka obiegu zamkniętego ma zwiększyć konkurencyjność UE, chroniąc przedsiębiorstwa przed niedoborem zasobów i niestabilnością cen, dając nowe możliwości biznesowe i innowacyjne, wydajniejsze sposoby produkcji i konsumpcji. Przyczyni się do powstania miejsc pracy dla osób o różnych kwalifikacjach oraz stworzy możliwości integracji i spójności społecznej. Jednocześnie spowoduje oszczędności energii, wody i surowców mineralnych oraz pozwoli uniknąć nieodwracalnych szkód spowodowanych nadmiernym wykorzystywaniem zasobów⁸⁹⁾.

Gospodarka obiegu zamkniętego

Gospodarka obiegu zamkniętego jest obszarem, w którym podmioty ekonomii społecznej mogłyby pełnić istotną rolę. Stwarza to szanse rozwoju przedsiębiorstw społecznych przez podjęcie działalności, np. selektywnego zbierania odpadów, recyklingu i innych usług związanych z utrzymaniem czystości i porządku w gminach, w zakresie melioracji wodnych oraz usług leśnych, a także działających w obszarze odnawialnych źródeł energii, przy równoczesnym zwiększeniu szans na tworzenie miejsc pracy w ramach ekonomii społecznej dla osób wykluczonych i zagrożonych wykluczeniem społecznym⁹⁰⁾.

Relacje podmiotów ekonomii społecznej z władzami publicznymi

Sektorem, z którym podmioty ekonomii społecznej najczęściej podejmują współpracę, jest administracja publiczna.

Podstawową kwestią jest współuczestnictwo podmiotów ekonomii społecznej w dyskusji nad zdefiniowaniem potrzeb społecznych, których rozwiązanie określa się w gminnych i powiatowych strategiach i programach społecznych. Obecne ustawodawstwo zobowiązuje władze JST do przygotowania programów i strategii w:

- ustawie z dnia 26 października 1982 r. o wychowaniu w trzeźwości i przeciwdziałaniu alkoholizmowi;

⁸⁹⁾ Komunikat Komisji do Parlamentu Europejskiego, Rady, Europejskiego Komitetu Ekonomiczno-Społecznego i Komitetu Regionów. Zamknięcie obiegu – plan działania UE dotyczący gospodarki o obiegu zamkniętym, COM(2015) 614 final.

⁹⁰⁾ Ibidem.

- ustawie z dnia 27 sierpnia 1997 r. o rehabilitacji zawodowej i społecznej oraz zatrudnianiu osób niepełnosprawnych;
- ustawie z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie;
- ustawie z dnia 20 kwietnia 2004 r. o promocji zatrudnienia i instytucjach rynku pracy;
- ustawie z dnia 12 marca 2004 r. o pomocy społecznej;
- ustawie z dnia 29 lipca 2005 r. o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie;
- ustawie z dnia 29 lipca 2005 r. o przeciwdziałaniu narkomanii;
- ustawie z dnia 9 czerwca 2011 r. o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej.

Z dotychczasowych badań i analiz wynika, że dokumenty te w niewystarczającym stopniu pełnią funkcje programowe, pozostając jednocześnie obciążeniem dla organów administracji samorządowej⁹¹⁾. Do ich podstawowych wad należy zaliczyć:

- stanowienie spisu zadań ustawowych, które muszą być realizowane bez potrzeby specjalnego dokumentu programowego;
- brak oparcia w budżecie dopasowanym do programu;
- kreowanie, realizowanie i rozliczanie prawie wyłącznie przez ośrodki pomocy społecznej lub powiatowe centra pomocy rodzinie.

Wyjątek stanowią dwa dokumenty: gminny program profilaktyki i rozwiązywania problemów alkoholowych oraz gminny program przeciwdziałania narkomanii (posiadające wyodrębnione środki w budżecie gminy) oraz program współpracy z organizacjami pozarządowymi (który określa poziom „wspierania” organizacji pozarządowych).

Istotnym elementem współpracy władz publicznych z podmiotami ekonomii społecznej i solidarnej jest zlecanie zadań publicznych podmiotom niekomercyjnym. Jak wynika ze *Sprawozdania z funkcjonowania ustawy o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie za lata 2014 i 2015*, w latach 2014 i 2015 89% organów administracji publicznej współpracowało pod względem finansowym z podmiotami trzeciego sektora. Na przestrzeni lat 2014 i 2015 nastąpiła intensyfikacja współpracy finansowej administracji publicznej z sektorem pozarządowym, wzrosła liczba złożonych ofert, liczba zawartych umów, średnia wartość przekazanej dotacji oraz ogólna pula środków przekazanych w ramach otwartych konkursów ofert oraz w innych trybach.

Zlecanie zadań publicznych

W dziedzinach obejmujących sferę pożytku publicznego⁹²⁾ w 2015 r. JST wydatkowały 46,7 mld zł, co stanowiło 24% całkowitych wydatków JST⁹³⁾. Duża część spośród zakupionych usług i zlecanych zadań ma charakter usług społecznych lub zadań publicznych w zakresie rozwoju lokalnego, mających coraz większe znaczenie w kontekście wzmacniania spójności społecznej.

Należy jednak zwrócić uwagę, że środki przekazywane podmiotom sektora pozarządowego w trybie ustawy z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i o

⁹¹⁾ M.in. Raport analiza strategii rozwiązywania problemów społecznych Halina Lipke, Agnieszka Hryniewicka, IRSS Warszawa 2008, Ewaluacja lokalnych (gminnych/powiatowych) strategii rozwiązywania problemów społecznych przyjętych do realizacji przez władze samorządowe w województwie dolnośląskim, DOPS, Wrocław 2011, Raport z monitoringu gminnych i powiatowych strategii rozwiązywania problemów społecznych w regionie świętokrzyskim, ROPS, Kielce 2015.

⁹²⁾ Wydatki obejmują następujące działy klasyfikacji budżetowej: 630 – Turystyka, 851 – Ochrona zdrowia, 852 – Pomoc społeczna, 853 – Pozostałe zadania w zakresie polityki społecznej, 921 – Kultura i ochrona dziedzictwa narodowego, 926 – Kultura fizyczna.

⁹³⁾ Dane ze sprawozdań jednostek samorządu terytorialnego – Rb-28S. Wydatki obejmują również wydatki administracyjne, nie tylko środki wydatkowane bezpośrednio na zakup usług i zlecanych zadań.

wolontariacie w 2015 r. stanowiły **zaledwie 1,8 mld zł (0,9%) budżetów jednostek samorządu terytorialnego**⁹⁴⁾. Środki te są najczęściej oznaczone na poziomie budżetów samorządowych jako odrębny element budżetu przeznaczony na „wsparcie” organizacji obywatelskich, choć dotyczą one realizacji zadań publicznych, a w większości przypadków realizatorzy tych zadań mają obowiązek ich współfinansowania.

Jednocześnie co najmniej siedmiokrotnie więcej samorządy przeznaczają na zakup usług w sektorze komercyjnym, w którym wynagrodzenie przedsiębiorcy za realizację usługi obejmuje nie tylko całkowity jej koszt, ale także zysk, a jednocześnie społeczna wartość dodana dla wspólnoty lokalnej jest niższa niż w przypadku zaangażowania do realizacji usługi PES.

Oznacza to, że JST, mimo wskazanej w ustawie o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie możliwości zlecania zadań tam określonych organizacjom pozarządowym, częściej korzystają np. z trybów określonych w PZP, co w mniejszym stopniu pozwala wykorzystać potencjał podmiotów ekonomii społecznej.

W obszarze społecznych zamówień publicznych nowelizacja PZP dokonana ustawą z dnia 22 czerwca 2016 r. o zmianie ustawy – Prawo zamówień publicznych oraz niektórych innych ustaw⁹⁵⁾ wprowadziła zmiany mające na celu ułatwienie udziału małych i średnich przedsiębiorstw w zamówieniach publicznych, zwiększenie efektywności wydatków publicznych, a także umożliwienie zamawiającym lepszego wykorzystania zamówień publicznych dla wsparcia wspólnych celów społecznych, w szczególności tych sprzyjających włączeniu społecznemu. Przedmiotowa nowelizacja PZP, dokonana w związku z koniecznością implementacji dyrektyw unijnych w zakresie zamówień publicznych z 2014 r., wprowadziła zarówno nowe przepisy, jak i modyfikacje już istniejących przepisów w zakresie tzw. klauzul społecznych oraz społecznych kryteriów oceny ofert. W ramach PZP pozostawiono m.in. możliwość określenia na podstawie art. 29 ust. 4 wymagań w zakresie zatrudnienia do realizacji zamówienia osób z grup zagrożonych wykluczeniem społecznym oraz możliwość zastosowania tzw. klauzuli zastrzeżonej, pozwalającej ograniczyć krąg podmiotów ubiegających się o zamówienie, przy czym zmieniono podmiotowość zastrzeżenia (zgodnie z obowiązującym art. 22 ust. 2 oraz 2a zamawiający może zastrzec w ogłoszeniu o zamówieniu, że o udzielenie zamówienia mogą ubiegać się wyłącznie zakłady pracy chronionej oraz inni wykonawcy, których działalność lub działalność ich wyodrębnionych organizacyjnie jednostek, które będą realizowały zamówienie, obejmuje społeczną i zawodową integrację osób będących członkami grup społecznie marginalizowanych wskazanych w tym artykule oraz jednocześnie określa minimalny wskaźnik zatrudnienia tych osób przez zakład pracy chronionej, innego wykonawcę lub jego wyodrębnioną organizacyjnie jednostkę, który nie może być mniejszy niż 30% zatrudnienia ogółem. Przed nowelizacją zastrzeżenie zamówienia na podstawie art. 22 ust. 2 PZP wskazywało na podmioty zatrudniające powyżej 50% osób niepełnosprawnych w odniesieniu do wszystkich zatrudnionych). Wskazano również w art. 91 ust. 2 pkt 2 PZP, że pozacenowe kryteria oceny ofert w zakresie aspektów społecznych mogą dotyczyć integracji społeczno-zawodowej osób zagrożonych wykluczeniem społecznym. Jako nowe rozwiązanie, pozwalające wspierać udział m.in. podmiotów ekonomii społecznej i solidarnej w zamówieniach publicznych, została także wprowadzona w art. 138p PZP klauzula zastrzeżona na wybrane usługi społeczne, zdrowotne i kulturalne, która umożliwia

**Spółecznie
odpowiedzialne
zamówienia publiczne**

⁹⁴⁾ Dane Ministerstwa Finansów oraz Gospodarka finansowa jednostek samorządu terytorialnego 2015, GUS, Warszawa 2016.

⁹⁵⁾ Dz. U. poz. 1020.

zamawiającemu zastrzeżenie zamówienia na wskazane w ww. artykule usługi tylko do podmiotów spełniających warunki w dużej mierze tożsame z warunkami definiującymi podmioty jako przedsiębiorstwa społeczne. W kontekście analizy przepisów dotyczących zamówień publicznych należy zwrócić uwagę również na wprowadzony w 2015 r. nowy instrument wspierania spółdzielni socjalnych w zakresie realizacji zamówień publicznych określony w art. 15a ustawy z dnia 27 kwietnia 2006 r. o spółdzielniach socjalnych. Zgodnie z ww. przepisem jednostka sektora finansów publicznych, udzielając zamówienia, które nie podlega ze względu na jego wartość PZP, może zastrzec, że o udzielenie zamówienia będą ubiegać się wyłącznie spółdzielnie socjalne. Informacja o dokonaniu takiego zastrzeżenia musi znaleźć się we wniosku o uruchomienie procedury udzielenia zamówienia publicznego oraz w odpowiednich dokumentach postępowania o udzielenie zamówienia publicznego. Przepis ten stanowi wyraźną dyrektywę dla samorządów co do możliwości kształtowania sposobu wydatkowania pieniędzy publicznych, a także wzmacnia pozycję sektora spółdzielczości socjalnej w ubieganiu się o zamówienia publiczne poniżej progu stosowania PZP i może być podstawą do poszerzenia przedmiotowej regulacji na przedsiębiorstwa społeczne.

Podsumowując, obowiązujące regulacje w zakresie zamówień publicznych przewidują szczególne instrumenty w postaci przede wszystkim tzw. klauzul społecznych, które pozwalają wydatkować środki publiczne przeznaczone na realizację zamówień publicznych przez zakup produktów lub usług świadczonych przez podmioty będące nie tylko dostawcami dóbr stanowiących przedmiot zamówienia, ale także realizujących niezwykle istotne społecznie funkcje w zakresie włączenia społecznego, integracji społecznej i rozwoju lokalnego.

Wsparciu udziału podmiotów ekonomii społecznej i solidarnej w zamówieniach publicznych mają służyć również podejmowane, w ramach realizacji kolejnych Krajowych Planów Działań w zakresie zrównoważonych zamówień publicznych⁹⁶⁾, działania promujące stosowanie przez zamawiających aspektów społecznych w zamówieniach publicznych. W ramach przedmiotowych działań został wydany podręcznik dotyczący uwzględniania m.in. kwestii społecznych w zamówieniach publicznych, raport z dobrych praktyk w przedmiotowym zakresie, na bieżąco aktualizowana jest zakładka na stronie UZP poświęcona tej tematyce, opracowane zostały wzorcowe klauzule do dokumentacji zamówienia oraz organizowane są szkolenia i konferencje dla zamawiających i instytucji kontrolujących⁹⁷⁾. Działaniom tym towarzyszyć musi prowadzenie analogicznych szeroko zakrojonych działań ukierunkowanych na podmioty ekonomii społecznej i solidarnej jako potencjalnych wykonawców zamówień publicznych. Zarówno działania skierowane do zamawiających i instytucji kontrolujących, jak i PES są bardzo istotne z punktu widzenia skuteczności stosowanych w zamówieniach klauzul społecznych, ponieważ skuteczne wykorzystywanie możliwości, jakie tworzy zastosowanie klauzul społecznych w zamówieniach publicznych, wymaga zarówno stosowania tych instrumentów przez zamawiających, jak i obecności na rynku podmiotów ekonomii społecznej gotowych ubiegać się o takie zamówienia i odpowiednio do tego przygotowanych.

W zakresie danych statystycznych dotyczących społecznie odpowiedzialnych zamówień publicznych na podstawie dostępnych źródeł danych⁹⁸⁾ należy wskazać, że w 2017 r.

⁹⁶⁾ Obecnie realizowany jest Krajowy Plan Działań w zakresie zrównoważonych zamówień publicznych na lata 2017–2020.

⁹⁷⁾ Część z przedmiotowych działań w latach 2017 i 2018 jest realizowana przy wsparciu środków EFS w ramach projektu PO WER „Efektywne zamówienia publiczne – wzmocnienie potencjału administracji publicznej”.

⁹⁸⁾ Sprawozdanie Prezesa Urzędu Zamówień Publicznych o funkcjonowaniu systemu zamówień publicznych w 2017 r.

2 257 zamawiających udzieliło 24 052 zamówień uwzględniających aspekty społeczne⁹⁹⁾, co stanowiło 17% ogólnej liczby udzielonych zamówień publicznych w 2017 r. Wartość społecznych zamówień publicznych wyniosła 42 080 960 339,09 zł (wartość bez VAT), co stanowiło 26% ogólnej wartości udzielonych zamówień publicznych w 2017 r. W ramach społecznych zamówień publicznych udzielono 126 zamówień z tzw. klauzulą zastrzeżoną na podstawie art. 22 ust. 2 oraz 2a PZP o łącznej wartości 173 145 478,61 zł (wartość bez VAT), 980 zamówień, w których uwzględniono klauzulę na podstawie art. 29 ust. 4 PZP, o łącznej wartości 2 444 950 994,59 zł (wartość bez VAT) oraz 254 zamówień z klauzulą zastrzeżoną na podstawie art. 138p PZP, o łącznej wartości 75 603 896,07 zł (wartość bez VAT).

W zakresie danych za 2017 r. dostępne są również dane dotyczące liczby ogłoszeń o zamówieniu opublikowanych w Biuletynie Zamówień Publicznych (BZP)¹⁰⁰⁾, w których zamawiający zastosowali tzw. klauzulę zastrzeżoną na podstawie art. 22 ust. 2 oraz 2a PZP – zostały opublikowane 294 ogłoszenia o zamówieniu z tzw. klauzulą zastrzeżoną, co stanowiło 0,24% wszystkich ogłoszeń o zamówieniu opublikowanych w BZP w 2017 r.

Powyższe dane wskazują, że rozwiązania w zakresie tzw. klauzul społecznych w zamówieniach publicznych nie są jeszcze stosowane w wystarczająco wysokim stopniu. Stąd konieczność kontynuowania działań popularyzujących te instrumenty wśród zamawiających, do których należy wybór trybu zlecenia zamówienia. W odniesieniu jednak do mechanizmów de facto ograniczających udział w zamówieniu do tzw. podmiotów integracyjnych, m.in. podmiotów ekonomii społecznej i solidarnej, nie bez znaczenia pozostaje również odpowiedź ze strony wykonawców w zakresie ich gotowości do realizacji zamówienia. Informacje z monitoringu stosowania przez administrację rządową klauzul społecznych w zamówieniach publicznych za 2016 r.¹⁰¹⁾ wskazują, że drugą najczęstszą przyczyną unieważnienia postępowania z klauzulami społecznymi, po zbyt wysokiej cenie oferty najkorzystniejszej, która przekraczała możliwości finansowe zamawiającego, był brak ważnych ofert. Istnieje zatem potrzeba wspierania tworzenia nowych podmiotów ekonomii społecznej i solidarnej oraz wzmacniania potencjału już istniejących, tak aby były zainteresowane i zdolne do świadczenia usług dla administracji publicznej.

Podsumowując, klauzule społeczne mogą się stać jednym z bodźców wspomagających rozwój sektora ekonomii społecznej i solidarnej, ale wymagane jest podjęcie działań wzmacniających potencjał tych podmiotów w ubieganiu się o zamówienia publiczne oraz kontynuacja działań edukacyjnych i promocyjnych na rzecz zamawiających i instytucji kontrolnych.

⁹⁹⁾ Zakres aspektów społecznych określony w tabeli VIII wzoru rocznego sprawozdania o udzielonych zamówieniach publicznych.

¹⁰⁰⁾ W Biuletynie Zamówień Publicznych są publikowane zamówienia powyżej wartości określonych w art. 4 pkt 8 ustawy Pzp – próg 30 tys. euro – ale poniżej wartości progów UE.

¹⁰¹⁾ Wyniki monitoringu stosowania przez administrację rządową klauzul społecznych w zamówieniach publicznych za 2016 r., Urząd Zamówień Publicznych Warszawa 2017 r.